

Danish Institute for International Studies

Splittelsen i global jihad

Kampen mellem IS og al-Qaeda

Crone, Manni; Andersen, Lars Erslev; Sheikh, Mona Kanwal; Hansen, Flemming Splidsboel; Gemmerli, Tobias; Greenwood, Maja Touzari; Lia, Brynjar; Aasgaard, Andrea Sjøberg; Clausen, Maria-Louise; Skovgaard-Petersen, Jakob; Friis, Simone Molin

Publication date:
2016

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Crone, M. (Ed.), Andersen, L. E., Sheikh, M. K., Hansen, F. S., Gemmerli, T., Greenwood, M. T., Lia, B., Aasgaard, A. S., Clausen, M.-L., Skovgaard-Petersen, J., & Friis, S. M. (2016). *Splittelsen i global jihad: Kampen mellem IS og al-Qaeda*. Danish Institute for International Studies. DIIS Book

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

SPLITTELSEN I GLOBAL JIHAD

Kampen mellem IS og al-Qaeda

SPLITTELSEN I GLOBAL JIHAD

Kampen mellem IS og al-Qaeda

Lars Erslev Andersen
Brynjar Lia
Jakob Skovgaard-Petersen
Mona Kanwal Sheikh
Maria-Louise Clausen
Manni Crone
Flemming Splidsboel
Simone Molin Friis
Tobias Gemmerli
Maja Touzari Greenwood
Andrea Aasgaard

DIIS · Dansk Institut for Internationale Studier
Østbanegade 117, København Ø
Telefon 32 69 87 87
Email: diis@diis.dk
www.diis.dk

Layout: Lone Ravnkilde & Viki Rachlitz
Trykt i Danmark af Eurographic
Forside fotocollage:
Øverst; Scanpix, Kristen Brochmann
Nederst: Scanpix, Miguel Medina

ISBN 978-87-7605-828-9 (print)
ISBN 978-87-7605-829-6 (pdf)

DIIS publikationer kan downloades gratis eller bestilles fra www.diis.dk

© København 2016

Indhold

Forord	7
Muldvarpen og hammeren Af Lars Erslev Andersen	10
En undersøgelse af islamistiske statsdannelsesforsøg Af Brynjar Lia	30
Arven fra Abu Bakr Af Jakob Skovgaard-Petersen	44
IS indtager al-Qaedas arnesteder i Afghanistan og Pakistan Af Mona Kanwal Sheikh	58
Islamisk Stat i Yemen – en udfordrer til al-Qaeda Af Maria-Louise Clausen	72
IS' indtog i Nordafrika og Sahel Af Manni Crone	84
IS og det tidligere Sovjetunionen Af Flemming Splidsboel	100
Islamisk Stats iscenesatte vold Af Simone Molin Friis	112
Utopier og syndebukke i propaganda fra IS og al-Qaeda Af Tobias Gemmerli	128
Islamisk Stats og al-Qaedas fremmedkrigere i Syrien Af Maja Touzari Greenwood	152
Al-Qaedas og Islamisk Stats kvindesyn Af Andrea Aasgaard	164

FORORD

Siden Islamisk Stat i 2014 erobrede dele af Irak og Syrien og udråbte et kalifat, har bevægelsen kandideret til at blive Europas fjende nr. 1. Danske soldater opererer i Syrien og Irak, hvor de som del af en international koalition skal forsøge at kvæle udyret i vuggen, og Frankrigs præsident, Francois Hollande, har ved flere lejligheder udtalt, at "vi er i krig" mod IS.

Men hvad skete der egentlig med al-Qaeda?

De seneste års fokus på IS' kampe og terrorhandlinger har betydet, at Vestens tidligere så prominente fjende er trådt i baggrunden. Skyldes det, at al-Qaeda nu blot er en skygge af sig selv og må se til fra sidelinjen, mens IS løber med jihadismens stafet? Eller er al-Qaeda tværtimod en garvet oprørsgruppe, der forstår at gå under radaren og konsolidere sig, mens IS står til offentlig afstraffelse?

Det er nødvendigt gå bag om det flygtige medie billede af enkeltstående begivenheder for at undersøge betydningen af den fragmentering, der præger global jihad netop nu i eftersommeren 2016. For når strømmen af livedækninger og breaking news er forstummet, står vi tilbage med en række ubesvarede spørgsmål og gråzoner, der kun sjældent bliver belyst. Hvis vi skal håndtere den komplekse trussel, der trækker tråde til både ind- og udland – uden samtidig at undergrave vores dyrekøbte demokratier – er der brug for analyse og eftertanke.

Formålet med denne bog er derfor at undersøge den militante jihadisme i et bredere perspektiv. Det er en bog om både al-Qaeda og IS; om deres forskelle, ligheder og indbyrdes forhold. Den globale jihad fremstår langt mere splittet og fragmenteret i dag end for bare få år siden, og derfor vender vi også blikket mod andre militante, islamistiske grupper som Taleban, Ahrar al-Sham, Boko Haram og Nusra-Frontens arvtager Jabhat Fath al-Sham.

Det store fokus på IS' fremfærd i Syrien og Irak samt forskellige terrorangreb i Europa har betydet, at IS' tilstedeværelse i andre geografiske områder har været mindre belyst. IS mener, at kalifatet skal omfatte alle verdens muslimer, som derfor helt fra starten har haft ambition om at ekspandere territorielt. Bogen viser, hvordan denne ekspansion er forløbet, og hvad IS' indtog i forskellige verdensdele har betydet for al-Qaedas tilstedeværelse i de samme regioner. Vi analyserer, hvorvidt de to bevægelsers metoder og projekter er afgørende forskellige, eller viser sig at være to alen af samme stykke.

Bogen tager på denne måde både geografisk og tematisk fat. Bogen samler en række forskere fra Danmark og Norge, som hver især bidrager med en flig af det større billede. Bogen har i alt 11 kapitler, som på forskellig vis belyser den globale jihadismes aktuelle splittelse.

De første tre kapitler behandler overordnede spørgsmål vedrørende udviklingen af den voldelige jihadisme. Indledningsvist går Lars Erslev Andersen i dybden med forholdet mellem IS og al-Qaeda, der hvor splittelsen for alvor blev synlig, nemlig i Irak og Syrien. Brynjar Lia interesserer sig for jihadistiske statsbygningsforsøg og sammenligner IS-kalifatet med al-Qaedas såkaldte emirater. Jakob Skovgaard-Petersen stiller derefter skarpt på de ideologiske forskelle og giver et indblik i aktuelle stridigheder mellem fremherskende ideologier fra henholdsvis IS og al-Qaeda.

De næste kapitler sætter fokus på jihadismens geografiske spredning. Vi tegner et detaljeret billede af, hvad IS' indtog i diverse regioner har betydet for det netværk af regionale al-Qaeda-grupper, som allerede var til stede i disse områder. Bogen analyserer situationen i Afghanistan-Pakistan (Mona Kanwal Sheik), Yemen (Maria-Louise Clausen), Nordafrika og Sahel (Manni Crone) samt Rusland og Centralasien (Flemming Splidsboel).

I bogens sidste fire kapitler går vi tematisk til værks og belyser forskellige aspekter af henholdsvis al-Qaeda og Islamisk Stat. Simone Molin Friis og Tobias Gemmerli zoomer hver især ind på de to gruppers medieproduktion. Maja Touzari Greenwood ser nærmere på spørgsmålet om, hvordan militante grupper i Syrien forholder sig til fremmedkrigere, mens Andrea Aagaard belyser kvindernes mangeartede roller i al-Qaeda og Islamisk Stat.

Manni Crone

København, august 2016

Der skal ikke meget fantasi til at se,
at den nuværende strategi, hvorved
Vesten og Danmark har meldt sig ind
i Mellemøstens trediveårskrig, er et
sisyfosprojekt omtrent lige så
perspektivrigt som at slå muldvarpe
med en hammer i Tivoli

MULDVARPEN OG HAMMEREN

Islamisk Stat og al-Qaeda i Mellemøstens trediveårskrig

Af Lars Erslev Andersen

Der findes en forlystelse i Tivoli, der består i at konkurrere om, hvem der hurtigst med en hammer kan slå muldvarpe tilbage i deres huller. Man kan ikke vinde over muldvarpene, for i den tid spillet kører, bliver de ved med at stikke hovedet frem, men man kan slå flest på kortest tid. Hvis muldvarpene symboliserer al-Qaeda (AQ) og Islamisk Stat (IS) og hammeren det militære instrument, Vesten har valgt at bruge til at nedkæmpe de to terrorgrupper i Mellemøsten, illustrerer spillet fint, hvordan hammeren, det militære instrument, ikke kan vinde over muldvarpene, al-Qaeda og Islamisk Stat. Spillet holdes i gang af de penge, der hældes i pengeautomaten. Det store spørgsmål i krigen mod terrorisme er naturligvis, hvad der holder al-Qaeda og Islamisk Stat i gang, og den forstemmende konklusion er, at en del af forklaringen skal findes i den måde, krigen mod terror er blevet organiseret på i Mellemøsten og andre steder med stor fokus på brug af hammeren. En anden og nok så vigtig del er den kamp om magt, politisk indflydelse og ressourcer i de autoritære mellemøstlige stater, der sammen med sunni/shia-konflikten, orkestreret af de to regionale stormagter Saudi-Arabien og Iran, er ved at splitte Mellemøsten helt ad: Situationen ligner en mellemøstlig genopførelse af den europæiske trediveårskrig.

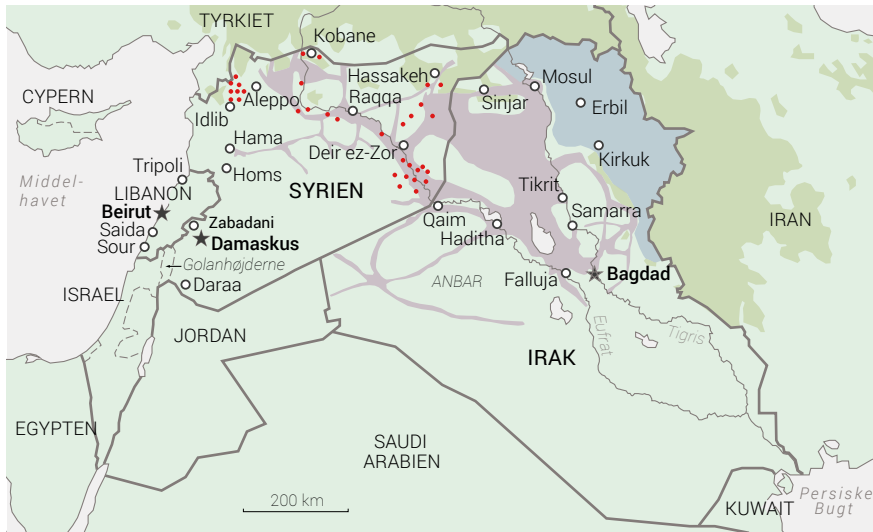
Men krigen mod AQ og Taleban samt de mellemøstlige diktatorer Saddam Hussein og Muammar Gaddafi har båret ved til det mellemøstlige konfliktbål. Dette er erfaringen fra 15 års krig mod terror i Mellemøsten: Den startede med bombing af AQ's træningslejre i Tora Bora-bjergene i Afghanistan, fortsatte med krige i Irak og Libyen, og er nu tilbage med krig i Irak og ny krig i Syrien. AQ er ligeledes tilbage, især i Syrien og Yemen, men også i andre lande, og Islamisk Stat har bredt sig til bl.a. Afrika, Yemen, Afghanistan samt Pakistan og har etableret træningslejre i Syrien til

at træne europæere, der sendes tilbage som terrorister, sådan som vi har set det i Paris i november 2015 og Bruxelles i marts 2016. Det er således bemærkelsesværdigt, at krigen mod terror har medvirket til at flytte terror-træningslejre fra Afghanistan til Syrien og dermed væsentligt tættere på Europa.

I 2016 kan vi således konkludere, at det AQ, som mange, inklusive nærværende forfatter, dømte færdigt og nedkæmpet i 2011 efter likvideringen af Osama Bin Ladin, måske igen er ved at blive en farlig global terrororganisation med erklærede ambitioner om også at ramme mål i Vesten. Efter at Osama Bin Ladin var død i maj 2011 – og mange af de kendte AQ-ledere var blevet dræbt af den dronekrig, Barack Obama havde intensiveret, da han overtog præsidentembedet i 2009 – var konklusionen hos mange, at AQ var nedkæmpet og i gang med sin svanesang. Andre advarede dog om, at AQ kunne komme tilbage, og at der fremdeles var små AQ-netværk tilstede i Mellemøsten, som kunne få fornyet styrke, dersom de rette betingelser og den rette sammenhæng indfandt sig. Det fik de ret i – omend dem, der havde erklæret AQ for døende, heller ikke havde set helt forkert. Det er i dag et meget forandret AQ, som sætter dagsordenen i forhold til tiden under den store leder Osama Bin Ladin. Dommen over det døende AQ har holdt stik for så vidt, der er tale om AQ's senior-lederskab. Af de store ledere fra dannelsen af AQ er kun Ayman al-Zawahiri tilbage, men uden den autoritet han kunne påberåbe sig i AQ's storhedstid.

Zawahiri udsender fremdeles erklæringer, jævnligt om forhold i Syrien, og han sender breve med ordrer til lederne af de regionale AQ-grupper som fx Jabhat al-Nusras leder Abu Muhammad al-Julani, der høfligt rundleder dem til sine folk, men ikke altid holder sig tilbage fra at så tvivl om ordrene i sine egne erklæringer og interviews (fx til den arabiske satellitkanal al-Jazeera). Som regel er al-Julani dog loyal over for den aldrende AQ-leder. Da Zawahiri i juni 2015 henstillede til, at Jabhat al-Nusra (også kaldet al-Nusra-fronten) skulle holde inde med planlægning af terrorisme mod Vesten, bakkede Julani ham op og erklærede i al-Jazeera, at Jabhat al-Nusra "for indeværende ikke ser Syrien som en base for angreb mod Vesten". Han tilføjede dog, at målet med Syrien "ikke alene er at komme af med Bashar a-Assad-regimet, men noget større", nemlig en sharia-baseret islamisk stat og på sigt et kalifat. Der eksisterer nemlig en mystisk gruppe af AQ-operatører, der er kommet rejsende til Syrien fra Yemen og Afghanistan, hvor de har dannet en hemmelig gruppe. Ifølge Syrienforskeren Charles Lister kaldes den af Jabhat al-Nusras egne folk "Ulvne", mens CIA navngav den "Khorasan-gruppen".¹ Det var denne gruppe, Zawahiri ville have til at holde inde med sine terrorplaner mod Vesten, fordi dens aktiviteter er baggrunden for USA's bombninger i Idlib-området i Syrien, hvor Jabhat

Syrien og Irak

Kilder: Institute for the Study of War; Dr M Izady at Gulf2000/Columbia University; The Economist

- Områder hvor IS opererer
- Kurdisk befolkede områder
- Kurdisk kontrollerede områder
- USA og koalitionsens luftangreb

al-Nusra har sin base. Udover at skade Jabhat al-Nusra i kampen mod Bashar al-Assad, som ifølge Zawahiri er AQ's primære opgave i Syrien, rammer de mange amerikanske bomber civile, hvilket indebærer en risiko for, at lokale søger hen til andre grupper end Jabhat al-Nusra. Men al-Julani har ikke stoppet "Ulvene", for der kan komme en tid, hvor deres specifikke kompetencer kan blive nyttige, fx hvis Vesten intensiverer krigen mod AQ (alias al-Nusra-fronten) i Syrien.

Allerede i Osama Bin Ladin sidste år var hans reelle operative indflydelse svindende i hans selvvalgte eksil i den pakistanske by Abbottabad, hvor han skjulte sig for de amerikanske agenter og den avancerede overvågning fra satellitter. Han kommunikerede via kurer med regionale AQ-ledere i både Nordafrika, på Afrikas Horn, i Yemen og andre steder, men de fulgte langt fra altid hans råd og ordrer. I takt med, at AQ's senior-lederskab kom under et så voldsomt pres fra USA's dronekampagne, at det reelt var i opløsning, voksede autoriteten og selvrådigheden hos regionale ledere, hvis fokus selvsagt var de regionale konflikter, de var og er involveret i. Med forkrøblingen af AQ's senior-lederskab var AQ's globale terrorisme – og dermed den "eksistentielle trussel", som organisationen havde udgjort i amerikanernes optik –

minimeret og transformeret til regional terrorisme, der ikke direkte var en trussel mod hverken USA eller Europa. Med den styrke, AQ har genvundet i Syrien, er der nu en reel risiko for, at organisationen på sigt igen kan blive en global trussel, hvilket den monomane krig mod IS til dels bidrager til, fordi AQ i skyggen af denne krig vinder opbakning og styrke, præcis som det også skete, da Rusland indledte sin offensiv i Syrien i september 2015. Selvom det er et andet AQ – mindre centralstyret og mere regionalt orienteret med nye navne som fx Jabhat al-Nusra – er AQ med andre ord tilbage i kampen med en ny strategi, der måske er mere farlig både i Mellemøsten og for Vesten end den gamle centralstyrede strategi under Osama Bin Ladin, der primært fokuserede på at ramme USA og få supermagten smidt ud af Mellemøsten.

Med AQ tilbage og IS, der ganske vist er under pres i Irak og Syrien, men som vinder frem andre steder – og helt klart har dokumenteret både intention om og evne til at organisere terrorisme i Europa – er terrortruslen 15 år efter, at krigen mod terror blev indledt, tilsyneladende støt opadgående. Nærværende kapitel vil beskrive historien og baggrunden for IS samt skitsere og vurdere AQ's udvikling, som den har fundet sted de seneste 5 år.

Det forandrede AQ, hvor regionale afdelinger opererer stadig mere selvstændigt i forhold til AQ's centrale lederskab, illustreres eksemplarisk af Jabhat al-Nusras officielle brud med AQ i slutningen af juli 2016: Der havde længe, og i hvert fald siden maj samme år, været forlydender om, at Jabhat al-Nusra, den stærke oprørsmilit i Syrien, ville bryde med AQ for at kunne handle mere fleksibelt i forhold til de andre islamistiske oprørsgrupper i Syrien. Disse grupper havde hidtil afholdt sig fra – i hvert fald officielt – at alliere sig med Jabhat al-Nusrah netop på grund af forbindelsen til AQ. AQ-forbindelsen forhindrer deltagelse i forhandlinger om våbenhvile, fordi de internationale aktører ikke vil forhandle med AQ grupper. I maj meldte al-Zawahiri, at det ville være fint med ham, at Jabhat al-Nusrah kappede forbindelsen til AQ og koncentrerede sig om kampen i Syrien. Men, understregede han, de to grupper ville fremdeles have et fælles fremtidigt mål om etablering af et kalifat. I juli 2016 erklærede Jabhat al-Nusras ledelse så, at gruppen havde brudt med AQ og ville ændre navn til Jabhat Fatah al-Sham. Dette kapitel beskriver udviklingen af Jabhat al-Nusra frem til bruddet med AQ i juli 2016.

Irakkrigen

Navnlig Irakkrigen er central i en forståelse af det forløb, som i dag udspiller sig i Irak og Syrien og dermed i en forståelse af, hvorfor IS og AQ er tilbage som globale terrortrusler, efter at denne trussel omkring 2011 tilsyneladende var stort set elimi-

neret. Da Bashar al-Assad havde overtaget magten efter sin far i 2000, forsøgte den syriske efterretningstjeneste at ekspandere Syriens magt ved at etablere kontakt til forskellige islamistiske netværk og AQ-grupper, som var under udvikling i grænseområdet mellem Irak og Syrien. Hensigten var dels at gøre livet så surt som overhovedet muligt for amerikanerne i Irak ud fra devisen, "at slås de der, lader de mig i fred", dels at bortlede opmærksomheden fra interne problemer samt eksportere jihadistisk til Irak. Da krigen i Irak startede i marts 2003, blev islamistiske grupper og netværk centrale i Syrien i rekruttering af især fremmedkrigere til oprøret mod den amerikanskledede koalition. Det syriske grænseområde mod Irak blev knudepunkt i organisering af trafikken over grænsen, men også som et opsamlingsområde, hvor der blev etableret træningslejre. Flere af de større operationer i Irak blev organiseret af netværk i Syrien. Den syriske efterretningstjeneste lod det ske, men havde næppe kontrol over udviklingen.

I Irak under Saddam Hussein havde den irakiske efterretningstjeneste ligeledes forsøgt at bruge militante islamistiske grupper for at fremme egne interesser, hvilket betød, at der allerede inden krigen i 2003 var forbindelser mellem de syriske og irakiske efterretningstjenester og jihad-grupper, som blev yderligere konsolideret, da Saddam Husseins officerer flygtede til Syrien i begyndelsen af krigen, efter at den amerikanske leder i Irak, Paul Bremer, havde dekretet den irakiske hær opløst. Dermed blev Syrien central i organiseringen af fremmedkrigere ind i Irak, og samtidig kunne irakiske oprørere søge tilflugt i Syrien og returnere til Anbar-provinsen. Altså den samme dynamik som man var vidne til med forskellige Taleban- og AQ-netværk hen over grænsen mellem Pakistan og Afghanistan.

I takt med at den amerikanske oprørsbekæmpelse fra 2007 og 2008 faktisk fik nedbragt volden betydeligt i den irakiske Anbar-provins, og al-Qaeda i Irak (AQI) kom under stort pres, idet mange flygtede til Syrien, blev disse netværk for stor en trussel mod det syriske regime selv, der nedtrappede sin laissez faire-strategi over for jihadistene og fængslede i hundredvis af de personer, som havde stået for organiseringen af missionen ind i Irak. Ifølge Charles Lister og andre forskere var det dem, Bashar al-Assad benådede og løslod fra fængsler i marts og maj 2011, da demonstrationerne startede i Syrien. Hensigten var formentlig at bruge dem i en iscenesættelse af den syriske opstand som "styret af internationale terrorister", men i stedet reaktiverede han de netværk, der havde været særdeles effektive i forsyningen af fremmedkrigere til oprøret i Irak – nu vendt mod ham selv og regeringen i Damaskus. Især med byen al-Zabadani nordøst for Damaskus som centrum etablerede de islamiske oprørsgrupper sig hurtigt og effektivt og fik organiseret stor tilstrømning af tilrejsende sympatisører, der vendte sig mod al-Assad-regimet med

Stamtræ for Islamisk Stat

1999

NAVN	LEDER AF GRUPPE	LEDER AF NETVÆRK
Jund al-Sham	Abu Musab al-Zarqawi	Abu Musab al-Zarqawi

2003 /
2004

NAVN	LEDER AF GRUPPE	LEDER AF NETVÆRK
Jund al-Sham	Abu Musab al-Zarqawi	Abu Musab al-Zarqawi
Skifter navn til		
Jamaat al-Tawhid wal-Jihad	Abu Musab al-Zarqawi	Abu Musab al-Zarqawi
Skifter navn til		
Komiteen for al-Qaida i Mesopotamien (AQI)	Abu Musab al-Zarqawi	Osama bin Laden

2006

al-Zarqawi dør

NAVN	LEDER AF GRUPPE	LEDER AF NETVÆRK
AQI	Abu Hamza al-Muhajir (Abu Ayyub al-Masri)	Osama bin Laden
Fusion mellem AQI og Islamisk Stat i Irak (ISI) 7 andre grupper:		
Majlis Shura Mujahidin (MUM)	Abu Omar al-Baghdadi	Osama bin Laden
skifter navn til		
Islamisk Stat i Irak (ISI) = AQI	Abu Omar al-Baghdadi	Osama bin Laden

2010

Abu Omar og Abu Hamza dør

NAVN	LEDER AF GRUPPE	LEDER AF NETVÆRK
AQI / ISI	Abu Bakr al-Baghdadi	Osama bin Laden

2011

NAVN	LEDER AF GRUPPE	LEDER AF NETVÆRK
AQI / ISI	Abu Bakr al-Baghdadi	Ayman al-Zawahiri

2012

NAVN	LEDER AF GRUPPE	LEDER AF NETVÆRK
Jabhat al-Nusra	Abu Muhammad al-Julani	Abu Bakr al-Baghdadi / Ayman al-Zawahiri

2013

Konflikten mellem ISI og AQ bryder ud i lys lue

NAVN	LEDER AF GRUPPE	LEDER AF NETVÆRK
Islamisk Stat i Irak		
(al-Baghdadi: Fusion mellem al-Nusra og ISI)	Abu Muhammad al-Julani	Abu Bakr al-Baghdadi
(al-Zawahiri / al-Julani: Jabhat al-Nusra)	Abu Muhammad al-Julani	Ayman al-Zawahiri

2014

Brud mellem ISIL og AQ

NAVN	LEDER AF GRUPPE	LEDER AF NETVÆRK
Islamisk Stat / Islamisk kalifat		Abu Bakr al-Baghdadi

en voldsomhed, som må have overrumplet regimet i Damaskus. Bashar al-Assads fortælling om, at det var udenlandske terrorister, der stod bag den syriske opstand, ramte ham som en ukontrollabel dødsensfarlig boomerang. Det er her, historien om Jabhat al-Nusra, AQ i Syrien, starter, men det var den irakiske gruppe Islamisk Stat i Irak (ISI), der sendte Julani til Syrien for at etablere al-Nusra-fronten. Inden vi fortsætter med al-Qaeda i Syrien, skal historien i Irak derfor ridses op.

IS' dybe rødder i Irak

Forud for ISIL' erobring af Mosul i juni 2014 var der rigeligt med tegn på udviklingen af en ny global terrortrussel, der havde sin baggrund i to forhold, nemlig den politiske situation i Irak og Det Arabiske Oprør i 2011. Men denne udvikling blev enten nedtonet eller helt overset af politikere, medier og efterretningstjenester, der udtrykte tillid til, at den irakiske regering var i stand til selv at holde ISI nede. ISI havde ellers været flittig til nøje at føre bogholderi over gruppens aktiviteter, der blev publiceret i erklæringer og årbøger. Samtidig kunne man læse bekymrende beretninger af lokale journalister om ISI' stadig større magt og indflydelse i de sunni-muslimsk dominerede irakiske områder, herunder især Mosul, som efter 2010 udviklede sig til et kraftcenter for ISI.

Siden 2010 har ISI været stramt og enevældigt ledet af Abu Bakr al-Baghdadi (Ibrahim bin Awwad bin Ibrahim al-Badri al-Radawi al-Husseini al-Samarrai) sammen med hans næstkommanderende Hajji Bakr (Samir Abd Muhammad al-Khlifawi), der havde en karriere som oberst i Saddam Husseins militære efterretningstjeneste med i ballasten. Hajji Bakr blev dræbt i januar 2014 i en mindre by nord for Aleppo i Syrien. Sammen med andre grupper dannede ISI en alliance i vrede over den udgrænsning fra den politiske magt, de havde oplevet – først med den amerikansk-ledede invasion fra 2003 og frem, og dernæst med den daværende irakiske premierminister, Nuri al-Maliki, der systematisk holdt sunni-muslimer – herunder de såkaldte "Sons of Iraq", der havde hjulpet hans regering og USA med at nedkæmpe AQ fra 2007-2010 – borte fra den politiske magt.

Historien bag dannelsen af IS går tilbage til 1999, hvor den jordanske jihadist Abu Musab al-Zarqawi (Ahmad Fadeel al-Nazal al-Khalayleh) blev løsladt fra et fængsel i Jordan. I fængslet havde han stiftet bekendtskab med Abu Muhammad al-Maqdisi (se kapitel af Skovgaard-Petersen), en jordansk-palæstinensisk islamisk lærd, der inspirerede den voldelige og kriminelle rod al-Zarqawi til jihad med særligt fokus på Jordan, Irak, Syrien og Palæstina (Levanten). Maqdisi og al-Zarqawi kom i 2004 i konflikt med hinanden på grund af al-Zarqawis krig mod shia-muslimer, som han insisterede på, skulle erklæres Takfir (frafaldne) og som sådanne dræbes – helt som det nu er praksis for IS, der kalder shia-muslimer Rafidis (benægtere). AQ's seniorledelse var ligeledes kritiske over for al-Zarqawis insisteren på at rette angreb mod shia-muslimerne, og da IS erklærede kalifatet i 2014, var kritikken fra Maqdisi og andre prominente islamister med tilknytning til AQ ligeledes stærk.

Da al-Zarqawi kom ud af fængslet, etablerede han gruppen Jund al-Sham, der hurtigt efter ændrede navn til Jamaat al-Tawhid wal Jihad (Enhed og Jihad), som allerede i 1999 stod bag flere forsøg på terroraktioner i Jordan, bl.a. det såkaldte 'Millenium Plot', der blev afværget af den jordanske sikkerhedstjeneste. Al-Zarqawi tog til Afghanistan, hvor han mødtes med Osama Bin Ladin, uden at det førte til, at al-Zarqawi blev del af AQ, men Osama Bin Ladin hjalp al-Zarqawi med at etablere en træningslejr i Afghanistan omkring byen Herat. Da USA angreb Afghanistan i 2001, ydede al-Zarqawis gruppe modstand, indtil den flygtede gennem Iran og etablerede sig med en ny træningslejr i Irakisk Kurdistan med tæt kontakt til gruppen Ansar al-Islam, som på dette tidspunkt blev ledet af Mullah Krekar (Faraj Ahmad Necmeddin). Krekar fik allerede i 1991 norsk asyl som flygtning fra Nordirak, men var i 2001 i Irakisk Kurdistan sammen med andre kendte jihadister med forbindelse til AQ, og sammen etablerede de Ansar al-Islam. Det var den gruppe og et sammenrend af forskellige ledere, der også talte veteranen Abu Musab al-Suri, som den amerikanske

udenrigsminister Colin Powell henviste til i sin tale i FN's Sikkerhedsråd i februar 2003, da han fremlagde begrundelserne for Irakkrigen. Da krigen mod Afghanistan blev indledt i oktober 2001, flygtede mange AQ-folk til Irakisk Kurdistan, hvor de tilsluttede sig Ansar al-Islam, som derved kom under stigende indflydelse fra udenlandske jihadistister. For Krekar endte det med, at han blev skubbet til side af de tilrejsende arabiske veteraner fra Afghanistankrigen og via Holland kom tilbage til Norge. al-Zarqawi tog kontrol over gruppen og samlede de tilrejsende jihadistister samt irakiske oprørere i Jamaat al-Tawhid wal Jihad (Enhed og Hellig Krig).

Al-Zarqawi blev kendt for sin ekstremisme og brutalitet, dels gennem de uhyggelige videoer, hvor gidsler blev halshugget, dels gennem sin gruppes systematiske forsøg på at skabe en borgerkrig mellem sunni- og shia-muslimer ved bl.a. at bombe shia-muslimske moskeer og helligdomme. Især blev offentliggørelsen af videooptagelsen af amerikaneren Nicholas Bergs likvidering i maj 2004 kendt verden over som udtryk for al-Zarqawis brutalitet, der i uhyggelig grad ligner de voldshandlinger, IS i dag er berygtet for. Al-Zarqawi fremstår i dag som et forbillede og en martyr, IS beundrer og henviser til, og han indtager i IS samme rolle og status som Osama Bin Laden gør i AQ. Selvom AQ-ledelsen var stærkt kritiske over for al-Zarqawis angreb på shia-muslimer og hellere havde set alle kræfter koncentreret om amerikanerne og den kollaborative irakiske regering, blev al-Zarqawis gruppe ikke desto mindre i oktober 2004, under navnet al-Qaeda-Komiteen for Jihad i Mesopotamien, officielt en del af AQ-netværket og vedblev at være det efter al-Zarqawis død. Den konflikt der ses i dag mellem IS og AQ, blev allerede grundlagt med AQ-ledelsens kritik af al-Zarqawis sekterisme. I 2005 kom den amerikanske efterretningstjeneste i besiddelse af et brev fra AQ-lederen al-Zawahiri til al-Zarqawi, hvor Zawahiri bl.a. gør opmærksom på, at det i kampen er nødvendigt at fastholde lokalbefolkningens støtte og opbakning. Dette råd fulgte AQ i Mesopotamien (Al-Qaeda i Irak, AQI) ikke, men gennemførte en rigid og dogmatisk ledelse i de byer, gruppen kontrollerede, hvilket fremmedgjorde den lokale irakiske befolkning. Denne fejllæsning af både ideologien, strategien og situationen i det irakiske samfund førte til "oprør fra neden" mod AQ, ledet af en række sunni-muslimske stammeledere eller sheiker, den såkaldte Anbar Awakening.

Al-Zarqawi blev dræbt af amerikanske styrker i et målrettet drab 7. juni 2006 nord for byen Baquba i Irak. På det tidspunkt eskalerede volden i Irak konstant og stærkt især i Anbar-provinsen og omkring byen Falluja, der var centrum for AQI's oprørskamp. Konflikten med al-Qaeda blev forværret efter al-Zarqawis død, fordi efterfølgeren, Abu Hamza al-Muhajir, svor troskabsed til Abu Omar al-Baghdadi, der kort inden var blevet udnævnt til øverste leder (emir al-muminin) af Islamisk Stat i Irak

(ISI). ISI var blevet til, efter at Jamaat al-Tawhid wal Jihad først var gået sammen med fem andre jihad-grupper og herefter havde skiftet navn til Islamisk Stat Irak. Med sin troskabsed underkastede Abu Hamza AQ-hæren ISI, hvilket selvsagt skabte vrede hos Osama Bin Laden. Denne konflikt nåede ikke offentlighedens lys, men blev kendt i forbindelse med de dokumenter, der blev indsamlet i Osama Bin Ladens hus i Abbottabad, efter at han blev likvideret af amerikanske specialstyrker i 2011. Osama Bin Ladens vrede skyldtes dels, at AQ fandt det præmaturligt at erklære sig som en stat, for så vidt kriterierne for en islamisk stat endnu ikke var realiserede, og tillige var AQ-lederen utilfreds med at se op mod 12.000 krigere komme under Abu Omar al-Baghdadis kommando, uden at det var blevet godkendt af ham. ISI mente det bogstaveligt med annonceringen af en stat, og præcis på dette punkt er der afgørende forskel i strategien mellem IS og AQ. IS (dengang ISI) vil med vold realisere en islamisk stat her og nu, mens AQ langsomt vil se den opbygget fra neden under ledelse af AQ. Med Abu Hamzas troskabsed til Abu Omar al-Baghdadi skulle man egentlig forvente, at ISI ikke længere var del af AQ – og formentlig blev det også opfattet sådan af Abu Omar al-Baghdadi, men ikke af Bin Ladin og Zawahiri.

Ikke desto mindre var ISI officielt en del af AQ-netværket frem til februar 2014, hvor den nye AQ-leder al-Zawahiri efter en længere åben konflikt dramatisk afsværgede Abu Bakr al-Baghdadi i forbindelse med spørgsmålet om, hvem lederen af Jabhat al-Nusra skulle referere til. Det er interessant at konstatere, at der går en lige linje fra al-Zarqawi og hans uenighed med AQ til bruddet mellem AQ og Islamisk Stat i dag. For AQ og IS er der således tale om to temmelig forskellige udviklinger fra ca. 2006, der giver sig udslag i særdeles forskellige fortolkninger af strategi og fjendebillede. Det er derfor forkert at se IS og al-Qaeda som én og samme størrelse – de er markant forskellige på en række afgørende punkter, og har været det hele tiden, hvad Abbottabad-dokumenterne, som også al-Zawahiri direkte henviser til i sin kritik af IS, tydeligt viser. Ikke desto mindre er det mest rigtigt at se ISI og AQI som del af samme organisation frem til navneændringen i april 2014 hvor Abu Bakr al-Baghdadi efter konflikt med Zawahiri og lederen af al-Nusra-fronten al-Julani erklærer, at Islamisk Stat i Irak og Levanten (ISIL) er det eneste gældende navn for de to grupper. Heri tog han dog fejl, for Jabhat al-Nusra blev med Zawahiris velsignelse ved med at operere under det gamle navn.

Det ny al-Qaeda i Syrien: Jabhat al-Nusra

I en længere periode fra 2007-2010 så det ellers ud til, at ISI/AQI var godt i gang med at blive nedkæmpet og elimineret i Irak. Lokale stammer var stærkt utilfredse med den måde, AQI pådannede dem sin fundamentalistiske ideologi og overtog både styringen af lokalsamfundene og kontrollen med deres ressourcer. Samtidig kom de

mere og mere under angreb fra regeringshæren i Bagdad og shia-muslimske militser. De var med andre ord under angreb fra to fronter og frygtede, at det kun ville blive værre, dersom Iran fik endnu mere indflydelse på regeringen i Bagdad. Samtidig var amerikanerne i gang med at ændre strategi fra at jage fjenden, AQI, til at beskytte lokalbefolkningen, og den nye chef for de amerikanske styrker, David Petraeus, gjorde et stort nummer ud af, at de to tendenser gik op i en højere enhed. De lokale skulle med amerikansk støtte, træning, våben og løn jage AQI. Den daværende præsident, George W. Bush, var blevet rådgivet til at trække sine tropper ud af Irak, men i stedet øgede han antallet med 20.000 og forlængede yderligere 10.000, der ellers skulle have været hjemsendt (the Surge). Deres opgave bestod i at beskytte lokalbefolkningen for at vinde deres "hearts and minds" og træne de "Sons of Iraq", som stammedere stillede til amerikanernes disposition i krigen mod AQI. "Sons of Iraq" udgjorde ca. 100.000 mand, der kæmpede til en løn på 300 US dollars om måneden. Hele operationen, kaldet The Anbar Awakening, var en succes i den forstand, at AQI blev sendt på flugt. De fleste drog til Syrien, hvor efterretningstjenesten nu opfattede dem som en trussel og derfor slog hårdt ned på dem og fængslede dem sammen med andre fra de syriske jihad-centre.

Nogle af jihadistene fik mulighed for at slippe af sted til Libanon, som Syrien var blevet presset ud af i 2005, men stadig havde store interesser i. De søgte især til de områder i det nordlige Libanon omkring Tripoli, hvor de infiltrerede den syriskstøttede palæstinensiske gruppe Fatah al-Islam, som i 2007 i flygtningelejren Nahr al-Barad stod bag kampe mod den libanesiske hær, der kostede over 400 dræbte. Da oprøret var blevet nedkæmpet, gemte nogle af jihadistene sig i den palæstinensiske flygtningelejr Ain al-Helweh i det sydlige Libanon tæt ved byen Saida. Det er disse netværk med forgreninger til Syrien og Anbar-provinsen, som både al-Nusra-fronten og IS trækker på i rekruttering af krigere. Problemet er stort for palæstinenserne i de libanesiske lejre, der ingen interesse har i at blive associeret med disse jihad-netværk, og mere generelt for Libanon, fordi tilstedeværelse af disse sunni-muslimske jihad-netværk truer med at trække borgerkrigen i Syrien ind i Libanon i form af konfrontation med Hizbollah, der kæmper på al-Assad-regimets side. Indtil videre er det lykkedes den libanesiske hær i samarbejde med Hizbollah at forhindre en spredning af Syrien-konflikten ind i Libanon, men en voldsom terroraktion, som IS stod bag i Beirut i november 2015, vidner om, at der er risiko for yderligere spredning af Syrien-krigen til Libanon, der tillige har taget imod mere end halvanden million syriske flygtninge, hvilket selvsagt lægger stort pres på det lille land.

Det var primært sikkerhed og indflydelse på magten i Bagdad, de irakiske stammer bag The Anbar Awakening havde for øje (og ikke "hearts and minds"). Da amerikanerne havde gjort regning uden vært, dvs. gennemført sin nye Counterinsurgency (COIN) strategi uden at sikre sig loyalt medspil fra Nuri Al-Maliki-regeringen i Bagdad, vendte det hele, da USA trak sine kamptropper hjem med udgangen af 2011. Under indflydelse fra Iran og sin shia-muslimske magtbase førte Maliki en sekterisk politik, der holdt sunni-muslimerne borte fra såvel tjeneste i hæren som indflydelse på magten i Bagdad. Allerede i 2010, hvor partiet al-Iraqiya, der rummede både de sunni-muslimske stammer og sekulære shia-muslimer, havde vundet, berøvede Maliki dem magten og cementerede dermed den sekteriske linje.

Resultatet var optrapning af volden, og at et sammenrend af islamister i AQI genvandt styrke og fusionerede med grupper ledet af de officerer, som Paul Bremer i 2003 havde sendt ud i mørket, da han opløste Saddam Husseins hær. Dermed var AQI/ISI igen på banen. De opbyggede sig systematisk ved bl.a. at infiltrere magtstrukturerne i byerne i Anbar-provinsen og målrettet starte en terrorkampagne, der flere gange rettede sig mod fængsler, hvor hundredvis af AQ-folk blev sat på fri fod. Målet for ISI var at generobre magten i Irak og indføre en islamisk stat, og fra 2012 øgede gruppen – der snarere må betegnes som en sunni-muslimsk oprørshær – sin styrke. Den tidligere leder Omar Abu al-Baghdadi var blevet dræbt i 2010 og blev afløst af Abu Bakr al-Baghdadi, der var blevet løsladt fra et amerikansk fængsel i Irak, Camp Bucca, i 2009. Den nye leder havde i årevis været en del af de islamistiske netværk og havde en ph.d. i islamiske studier fra Bagdad Universitet. Sammen med de tidligere efterretningsofficerer og andre AQ-personligheder opbyggede han ISI til en oprørshær, der med effektiv strategi, mafialignende metoder og brutal sekterisk vold blev en stadig større trussel mod regimet i Bagdad og mod Irakisk Kurdistan.

Mens ISI genvandt styrke i Irak, udviklede borgerkrigen sig i Syrien. Fra demonstrationerne til eskaleringen af volden, der primært skyldtes regimets brutale reaktion på krav om reformer, gik der ganske få måneder. Officielt erklærede regimet, at demonstrationerne skyldtes udefrakommende terrorister, og at det var dem, der stod bag volden. For at tilvejebringe syn for sagn løslod Bashar al-Assad som nævnt nogle af de islamister, regimet var begyndt at fængsle i 2007, og som havde været primus motor i rekruttering af fremmedkrigere over den syriske grænse ind i Irak. Som at sætte fiskeyngel ud for senere at kunne fange fiskene, blev islamister sat på fri fod, så fortællingen om, at det var udenlandske terrorister, der stod bag volden, kunne vinde overbevisning internationalt og skræmme den syriske befolkning lokalt. Men det kom med det samme ud af kontrol, og hurtigt udnyttede islamisterne deres netværk og organiserede et islamistisk baseret oprør mod al-Assad regimet.

I Irak besluttede ISI at åbne en syrisk front og tage del i det syriske oprør. Abu Bakr al-Baghdadi overdrog Abu Muhammad al-Julani opgaven, og finansieringen kom dels fra ISI, dels fra rige AQ sympatisører i Kuwait og Qatar. Julani, der er syrer, og som havde en længere karriere i ISI tilbage fra al-Zarqawis tid, blev sendt til Syrien allerede i august 2011. Her rejste han til de forskellige oprørsbyer og samlede den gruppe, som kom til at hedde Jabhat al-Nusra og som officielt blev erklæret for at være en jihad-gruppe med tilknytning til al-Qaeda den 23. januar 2012. Hurtigt blev gruppen etableret som en stærk organisation, der tiltrak sympatisører fra Den Arabiske Golf, Yemen, Nordafrika, USA og Europa, herunder Danmark. I løbet af kort tid blev Jabhat al-Nusra en af de stærkeste og vigtigste militser i den syriske opposition. Ideologien lå tæt op ad al-Qaedas, hvilket ikke var så underligt al den stund, at ISI i 2011 jo stadig var en anerkendt del af AQ-netværket. Jabhat al-Nusras succes hang bl.a. sammen med stor disciplin, men i høj grad også en god portion pragmatisme. Således var målet for dens kamp at få etableret et islamisk emirat og på sigt et kalifat, som skulle styres af sharia-baseret ideologi, herunder indførelse af hudud-straffe (håndsafhugning, prygl, piskning etc.), men principperne skulle ikke håndhæves strengt under krig. Med andre ord, sharia og hudud kunne vente til det fremtidige emirat. Jabhat al-Nusras ledere havde taget ved lære af akkurat AQ's fejltagelser i oprøret under Irak-krigen mod USA og de nye irakiske ledere efter Saddam Hussein: I stedet for at indføre en streng sharia-kodeks over for borgerne i de byer og områder, der kom under Jabhat al-Nusras kontrol, prioriterede gruppen at give sikkerhed, forsyne borgere med fx olie og benzin i de områder, hvor de havde kontrol over sådanne ressourcer, og yde lokale hospitaler og sundheds-klinikker beskyttelse, også selvom patienter og personale var sekulariserede og ikke religiøse. Fejlen, som AQ begik i Irak, nemlig at fremmedgøre sig for lokalbefolkningen i de irakiske byer, blev ikke gentaget af Jabhat al-Nusra, der tværtimod indtog en pragmatisk holdning i bevidst bestræbelse på at pleje et godt forhold til den syriske lokalbefolkning. I modstandskampen arbejdede gruppen også sammen med andre syriske oprørsmilitser, både islamistiske og sekulære, herunder også Den Fri Syriske Hær (FSA), der blev dannet blot få måneder inden Jabhat al-Nusra. Sammen med disciplin og dygtigt lederskab var det formentlig denne pragmatiske tilgang, der var makronbunden i Jabhat al-Nusras succes, både lokalt, men også i rekrutteringen af udefrakommende krigere. Der er således beretninger om, at nogle tilsluttede sig Jabhat al-Nusra, ikke af politisk-religiøse grunde, men ene og alene fordi gruppen var bedre organiseret end mange af de andre oprørsmilitser.

Etableringen af ISIL og konflikten med al-Qaeda

Jabhat al-Nusras succes var i stigende grad en kilde til irritation for lederne i ISI, der fra Irak kunne se, at den syriske underafdeling i december 2012 kom på USA's liste over terrororganisationer, og at lederen al-Julani blev den mest eftersøgte person i Syrien. Begge dele var klare tegn på Jabhat al-Nusras styrke i den syriske oprørs-kamp. ISI-lederne, der formentlig frygtede, at Jabhat al-Nusra ville udvikle sig til en egentlig rival, forsøgte i flere omgange at presse al-Julani til offentligt at erklære, at han og Jabhat al-Nusra var under kontrol af ISI og al-Baghdadi, men uden succes. Til sidst fremkom lederen af ISI, Abu Bakr al-Baghdadi, 8. april 2013 med en erklæring, hvor han efter at have redegjort for gruppens forskellige navne siden Abu Musab al-Zarqawi havde dannet den, sagde, at Jabhat al-Nusra var en udløber af ISI. ISI havde etableret gruppen som en front i Syrien for at skabe grobund og forberede en kommende islamisk stat, der skulle strække sig over et område fra det nordlige Irak ind i Syrien. Begge grupper ville fremover hedde Islamisk Stat i Irak og Levanten (ISIL). Hverken ISI eller Jabhat al-Nusra ville længere være gyldige navne.

To dage efter svarede al-Julani, at det var rigtigt nok, at al-Baghdadi havde beordret al-Nusra startet, og at det var ISI, der havde forsynet al-Nusra med våben, penge og mandskab, men at både Nusra- fronten og ISI stod under AQ's øverste ledelse – begge var lokale AQ-grupper, der skulle rette sig efter lederen, Ayman al-Zawahiri. Abu Muhammad al-Julani fortsatte med at sværge trosskab til netop al-Zawahiri og fastslog, at intet var ændret trods Abu Bakr al-Baghdadis erklæring to dage tidligere. Dette blev indledningen til en åben konflikt mellem den syriske og den irakiske AQ-gruppe, der endte med en enestående konfrontation mellem AQ og det, der kom til at hedde Islamisk Stat. Våbenforsyninger til Jabhat al-Nusra blev stoppet, og ISIL begyndte at tage kontrol med våbendepoter og områder, hvor Jabhat al-Nusra havde stået stærkt. Det skete med stor brutalitet og uden egentlig tanke på den syriske revolution. Det var ikke kampen mod Bashar al-Assads regime, der havde første prioritet, men at sikre kontrollen over vigtige områder i Syrien med henblik på fortsat at kunne stå stærkt i Irak.

Netop fordi ISIL ikke var direkte fokuseret på bekæmpelsen af Assad-regimet, men primært på at kontrollere områder fra Aleppo, gennem landbrugsområder, strategiske punkter og olieressourcer ind i Irak, kunne Assad på den ene side se en fordel i ikke at angribe gruppen med sine jagerfly. I en periode aftog han oven i købet den olie, gruppen ret beset havde stjålet fra det syriske regime. På den anden side dannede de forskellige oprørsmilitser fælles front mod ISIL, der henover årsskiftet 2013-14 kom til at stå helt isoleret i Syrien. Forsøg på at mægle mellem ISIL og Jabhat al-Nusra lykkedes ikke. Den 2. februar 2014 fik det AQ-lederen, Ayman

al-Zawahiri, der havde initieret mæglingsforsøgene, til officielt at erklære, at ISIL på grund af sin strategi og uvilje til at samarbejde ikke længere var en del af AQ-netværket.

Det var første og endnu eneste gang, at en AQ-gruppe blev smidt ud af netværket, og Ayman al-Zawahiris erklæring vakte stor opsigt i de internationale medier og blev formidlet under overskrifter som "ISIL er for voldelig og brutal selv for al-Qaeda". Med bruddet kom ISIL i åben krig med hele den syriske opposition, inklusive Nusra-fronten, men reelt kom ISIL i 2014 til at stå langt stærkere end det hensygnende gamle AQ-senior-lederskab. Konflikten kostede kortvarigt en intern splittelse i Jabhat al-Nusra, hvor flere, der følte større tilknytning til al-Baghdadi end til al-Julani, forlod Nusra-fronten og søgte til ISIL. Da konflikten mellem AQ og ISIL blev offentlig, havde ISIL tabt væsentligt terræn i Syrien på grund af de øvrige oppositionsgruppers fælles front, men i løbet af januar og februar omgrupperede ISIL sig og vandt hurtigt kontrol over strategisk vigtige og ressourcestærke områder i Deir Ezzor. I løbet af foråret 2014 vandt gruppen områder i det østlige Aleppo tilbage, og konsoliderede sig i al-Raqqa, gruppens syriske hovedstad.

Hele ekspansionen ind i Syrien var ikke begrundet i kampen mod al-Assad, men havde til formål at modvirke en svækkelse af det, der i juni 2014 kom til at hedde Islamisk Stat. IS' overordnede formål var at gennemføre en bred sunni-muslimsk baseret revolution mod styret i Irak med henblik på etableringen af kalifatet, der af historiske og religiøst apokalyptiske grunde skulle omfatte området omkring byen Dabiq i det nordlige Syrien, fordi religiøse skrifter profeterer, at det er her, det endelige slag skal finde sted. Ekspansionen fandt sted samtidig med, at ISIL tog kontrol med Falluja og belejrede Ramadi i den irakiske provins, Anbar. Både i Irak og Syrien vandt ISIL således hurtigt frem i foråret 2014.

10. juni 2014 overrumplede ISIL alt og alle, da Mosul blev erobret. På tv-billederne så det ud som om, det var vilde horder af jihadister, der skræmte en stor og velbevæbnet irakisk hær på flugt, og spørgsmålene rejste sig hurtigt: hvordan kunne sådan en gruppe, der blev vurderet til at omfatte ca. 3-5000 mand i alt, overrende og nedkæmpe en hel, veludstyret hær? Nogle medier kunne fortælle, at kun 800 jihadister havde sendt 30.000 soldater på flugt (fem divisioner). Men ISIL's styrke skulle næppe være kommet som så stor en overraskelse i betragtning af gruppens bedrifter tidligere på året i både Irak og Syrien og ikke mindst i betragtning af, hvordan den i årevis systematisk havde konsolideret sig i sunni-muslimske irakiske byer og fået stadig større støtte fra andre sunni-muslimske grupper og folk. Lokale irakiske journalister og analytikere havde som nævnt længe skrevet om,

hvordan ISI med terror og mafialignende metoder havde taget kontrol i Mosul. Når ISIL så ubesværet kunne overtage millionbyen, skyldes det med andre ord, at gruppen i forvejen kontrollerede det meste af byen og gennem terror havde tilegnet sig våben, penge, forretninger samt støtte netværk.

Der var heller ikke tale om, at ISIL blot var en salafistisk fundamentalistisk gruppe, men i hvert fald siden 2010 en velsmurt organisation med tilslutning fra mange sunni-muslimske militser, en effektiv strategi og en ideologi om, at de her og nu byggede en sammenhængende islamisk stat, der kunne levere på alle parametre. Det var tilsyneladende attraktivt for mange både i regionen, i Europa og andre steder, for frivillige strømmede i et rekordstort antal til Syrien og Irak. Det, vi var vidne til i Irak med forgreninger ind i Syrien, var et bredt sunni-muslimsk oprør, der ikke begrænsede sig til den brutale gruppe Islamisk Stat, men havde langt bredere opbakning fra andre, herunder ikke-religiøse grupper, der alle følte sig totalt svigtet af regeringen i Bagdad, Den Kurdisk Regionale Regering i Irakisk Kurdistan, al-Assad regimet i Damaskus, USA og det internationale samfund.

Al-Nusra-fronten og IS

Jabhat al-Nusra kom sig hurtigt over tilbageslaget i forbindelse med konflikten med IS, hvor Fronten måtte se en del krigere søge til al-Baghdadis tropper. Hurtigt blev tabt terræn genvundet, og nye rekrutter kom til. Samtidig har Jabhat al-Nusra formået at arbejde sammen med andre syriske oprørsmilitser, navnlig Ahrar al-Sham og til tider også FSA. Som nævnt blev Al-Nusra-fronten sat på USA's liste over terrororganisationer i december 2012, og i september 2015 meddelte CIA, at al-Nusra-fronten havde dannet Khorasan-gruppen, som var CIA's navn for den gruppe af AQ-veteraner, der fra Yemen og Afghanistan havde søgt til al-Nusra-fronten i Syrien og ifølge flere kilder gemmer sig i Idlib-området. Siden september 2015 har USA angrebet al-Nusra, og sammen med Frankrig har amerikanerne fastholdt, at Jabhat al-Nusra er en AQ-gruppe, og at det derfor er udelukket, at fronten kan være med i en forhandling om Syriens fremtid. Til trods herfor har al-Nusra-fronten fortsat den pragmatiske linje med sigte på at bekæmpe al-Assad-regimet, og alt tyder på, at al-Nusra-frontens strategi lykkes i den forstand, at den vinder stadig mere fodfæste og opbakning i kampen. Samtidig fastholder lederen, al-Julani, at samarbejde eller ligefrem forsoning med IS er helt udelukket. AQ- lederen, Zawahiri, har flere gange opfordret militserne i Syrien til at holde inde med at bekæmpe hinanden og i stedet koncentrere kræfterne om krigen mod regimet i Damaskus. Da der var hårde kampe om den palæstinensiske flygtningelejr Yarmouk i Damaskus, så man IS og al-Nusra-fronten arbejde sammen mod de syriske regeringsstyrker, der var støttet af palæstinensiske militser under ledelse af Ahmad Jibril fra PFLP-GC. Der var derfor

spekulation om, at al-Nusra og IS måske var ved at nærme sig hinanden. Ret beset var der tale om, at krigere fra al-Nusra-fronten skiftede side. Jabhat al-Nusra er udgået fra IS, og der er formentlig stadig medlemmer, som pludselig kan mene, at de bedre hører hjemme hos al-Baghdadi end hos al-Julani, især hvis der er en anledning til det. Sådanne skift vil man sikkert komme til at se flere af, men grundlæggende er der ikke noget, der peger i retning af, at al-Nusra-fronten og IS er ved at finde sammen. Det er der ellers meget spekulation om. Således fremfører den kendte terrorismeforsker og professor ved Georgetown Universitetet Bruce Hoffman i Foreign Affairs fire argumenter for, at IS og AQ vil finde samme i en sprængfarlig cocktail. Men indtil videre afvises dette som spekulation af parterne selv.

Selvom USA og måske også Frankrig har bombet al-Nusra-fronten i Syrien, nyder Jabhat al-Nusra godt af, at den internationale kampagne primært retter sig mod IS. AQ har tilsyneladende lært af sine fejl: I stedet for at pådutte lokale i Syrien deres fortolkning af Koranen og sharia, arbejder AQ mere langsigtet på at blive en del af samfundet for på den måde at vinde opbakning. Dersom de politiske, økonomiske og magtmæssige forhold ikke ændrer sig radikalt, vil de betingelser, der gør det muligt for grupper og netværk som IS og AQ gang på gang at komme tilbage ligesom muldvarpene i Tivoli, fortsat være til stede. Såfremt de militante jihad-netværk skal bekæmpes effektivt, er det vigtigt både at forstå de historiske, de sociale og de politiske omstændigheder, der fostrer størrelser som AQ og IS, og adressere akkurat disse problemstillinger. Dette har Krigen mod Terror hidtil forsømt.

I foråret 2016 kom der stadig flere meldinger om, at IS er presset både militært og økonomisk. Hovedbyerne Mosul, Falluja og Raqqa er under belejring, og økonomisk er IS i stigende grad berøvet indtægter fra salg af olie. Alligevel vurderes det, at IS langt fra er knækket. Selvom det inden for overskuelig tid lykkes at knække IS, vil de netværk af jihadister, der har etableret sig i hele regionen fra Libanon over Syrien til Irak, fremdeles være der, og det vil de problemer, som i høj grad udgør grundlaget for oprørskrigen og de sekteriske konflikter, også.

Konklusion: IS, AQ og Mellemøstens trediveårskrig

Både i Irak og Syrien skal der derfor helt afgørende politiske ændringer til, før der kan komme nye stabile styre, der kan skabe retssamfund og ordnede forhold for syrere og irakere, og dette er eneste betingelse for en effektiv bekæmpelse af ekstremismen i regionen. Som vi pegede på i 2014, starter bekæmpelsen af IS i Syrien og Irak i Damaskus og i Bagdad. På den måde havde George W. Bush- regeringen og hans neokonservative rådgivere faktisk ret: Der skal regimeskifte til! Men måden er ikke, som Bush ville, at bombe demokrati ind i Mellemøsten eller, som det sker nu, at

bombe IS uden perspektiver for, hvad der skal komme bagefter. Der er ingen tvivl om, at den samlede verden mod IS vil betyde en nedkæmpelse og opløsning af kalifatet. I foråret 2016 er der mange tegn på – og meget spin om – at IS er trængt. Men samtidig med at IS fortrænges, vinder al-Baghdadis gruppe frem i de områder, hvor Vesten før har gennemført krige som i Afghanistan og Libyen. Der skal således ikke meget fantasi til se, at den nuværende strategi, hvorved Vesten og Danmark har meldt sig ind i Mellemøstens tredivårskrig, er et sisyfosprojekt omtrent lige så perspektivrigt som at slå muldvarpe med en hammer i Tivoli.

1 Nærværende kapitel står i stor gæld til den kolossalt detaljerede fremstilling, som Charles Lister, på baggrund af primærkilder og personlige interviews baseret på et intimt kendskab til Syrien og jihad-netværkene der, har beriget os med: Charles Lister: *The Syrian Jihad. Al-Qaeda, The Islamic State and the Evolution of an Insurgency* (Oxford: Oxford University Press 2015). Derudover trækker kapitlet især på studier fra Brookings Institution's program U.S. Relations with the Islamic World under ledelse af William McCants, hvis bog *The ISIS Apocalypse. The History, Strategy, and Doomsday Vision of The Islamic State* (New York: At. Martin's Press 2015) også er benyttet, samt såvel rapporter som primærkilder fra Center for Counterterrorism, West Point, USA. Endvidere bygger kapitlet på primærkilder hentet hos Site Intelligence Group samt de såkaldte Abbottabad-papers: Bin Laden's Bookshelf, dokumenter offentliggjort af Office of the Director of National Intelligence, <https://www.dni.gov/index.php/resources/bin-laden-bookshelf?start=6>. Min rapport Kalifatets orden skaber kaos i den nye krig mod terror. *Islamisk Stat i Irak og Syrien* (DIIS Report 2014:28). Endvidere har jeg brugt: Fawaz A. Gerges: *ISIS. A History* (Princeton: Princeton University Press 2016); Bernard Rougier: *The Sunni Tragedy in the Middle East. Northern Lebanon from al-Qaeda to ISIL* (Princeton: Princeton University Press 2015); Lars Erslev Andersen: "Oprørsbekæmpelse og orientalisme. Amerikansk Counterinsurgency i Irak og strategien mod Islamisk Stat", *Historisk Tidsskrift*, Bind 115, Hæfte 1. Diskussionen om AQ efter likvideringen af Osama Bin Ladin er opsummeret i Søren Hoves og Lars Erslev Andersens bidrag i bogen *Terrorisme og Trusselvurderinger* (København: DIIS 2014).

Jihad proto-stater forbliver
radikale og kompromisløse
til skade for deres egne ambitioner
om statsopbygning

EN UNDERSØGELSE AF ISLAMISTISKE STATSDANNELSESFORSØG

Af Brynjar Lia

Fremvæksten af Islamisk Stat (IS) – en al-Qaeda-udbrydergruppe, der har erobret store dele af det nordlige Syrien og det vestlige Irak – har på ny gjort spørgsmålet om jihadisme og statsbygning aktuelt. Selv om denne nye enhed på mange måder er uden fortilfælde, er den dog ikke den første jihadistiske "stat". Faktisk har jihadistiske oprørere de seneste 25 år gentagne gange udråbt "islamiske stater" eller "emirater" i store dele af den muslimske verden, herunder i Afghanistan, Pakistan, Kaukasus, Yemen, Somalia, Irak, Syrien, Gaza, Sinai, Kairo, Libyen og det nordlige Mali. Det er dog kun ganske få af disse proto-stater, der har overlevet mere end et år, og langtfra alle har formået at etablere egentlig territorial kontrol.

De fleste af disse "emirater" eller "stater" havde helt fra starten en meget lille sandsynlighed for at overleve. Desuden har disse spirende "jihad proto-stater" ofte optrådt aggressivt og provokerende over for omverdenen, hvilket umiddelbart strider imod selve forudsætningen for en statsdannelse, nemlig at konsolidere den territoriale kontrol og opnå international anerkendelse. Det paradoksale ved den jihadistiske statsopbygning kommer ligeledes til udtryk ved, at den jihadistiske ideologi er imod stort set alle aspekter af den westfalske verdensorden, herunder fx navnene på de eksisterende stater og deres grænser¹. Men hvorfor er jihadistiske oprørere så optaget af at erklære deres stater, længe før de har nået målet om at befri den islamiske verden? Hvorfor erklærer de sommetider emirater, hvis territorium enten er udflydende eller ligefrem ikke-eksisterende? Og i de tilfælde hvor der rent faktisk er tale om territorial kontrol, hvorfor bringer de da deres hårdt tilkæmpede områder i fare ved at føre en yderst aggressiv politik over for omverdenen? Før kapitlet

undersøger disse spørgsmål, vil vi først søge at definere, hvad der egentlig menes med "jihad proto-stater" og derefter foretage en historisk undersøgelse af sådanne enheder for at indkredse typiske kendetegn, fællestræk samt deres udvikling over tid.

Definition af jihad proto-stater

Indledningsvist kan det være nyttigt at definere begrebet "jihadisme" og gøre rede for, hvad jihadister refererer til, når de taler om "emirater". En smule forenklet kan jihadisme defineres som ideologien bag al-Qaeda og andre militante islamistiske grupper, der betegner sig selv som jihadister. Denne definition er blevet en anelse mere problematisk med fremkomsten af offentlige pro-jihad-aktivistgrupper som Ansar al-Shari'a og den dybe splittelse mellem IS-støtter og AQ-allierede grupper.

"Emirat" (arabisk: إمارة 'Imarah) betyder bogstavelig talt "fyrstedømme" og henviser sædvanligvis til et område, der regeres af en emir. Sidstnævnte bliver oftest oversat som kommandant, general, prins, guvernør eller hersker. Emirat bruges undertiden til at betegne politisk lederskab eller en militær funktion i modsætning til en åndelig (imamah) ledelse. I den tidlige islamiske historie kom emirater ofte til at betegne lokale muslimske fyrstedømmer eller små kongeriger, der formelt set var underlagt det islamiske kalifat, som var etableret i forbindelse med islams fortsatte ekspansion mod øst og vest. Et typisk eksempel er emiratet i Córdoba.

Islamforskeren Akbar Ahmed har i bogen *The Thistle and the Drone* bemærket, at "den oprindelige model for et islamisk styre var det lille stammeemirat", som var inspireret af Rashidun-kalifferne, der "prædikede og praktiserede nøjsomhed". Som sådant synes udtrykket "emirat" at betyde en frontlinje-stat, en jihad-stat, en islamisk krigerrepublik, der kæmper i kaliffens navn med henblik på at udvide hans territorium i forhold til ikke-islamiske magter. Dette – sammenholdt med jihadisternes modvilje mod at bruge vestlige statsbegreber – kan forklare udtrykkets popularitet blandt moderne jihad-bevægelser. En anden årsag til begrebets udbredelse kan være, at et emirat faktisk ikke stiller noget krav om territorial kontrol og er et mindre ambitiøst politisk projekt end en fuldgyldig islamisk stat, for ikke at nævne et kalifat. En emir herskede over sine umiddelbare undersåtter samt beboerne i de områder, han kontrollerede. I modsætning til kaliffen kunne han ikke kræve troskab fra det verdensomspændende samfund af muslimer.

Hvis man kaster et blik på vor tids jihadister, er det territoriale krav til at danne et emirat faktisk meget lavt, for så vidt jihadisterne ofte bruger denne betegnelse om en lille gruppe sande troende, der har svoret troskab til en emir. Et emirat kan således blot være et nabolag, en flygtningelejr eller en gruppe fængselsindsatte. Med andre ord er et emirat en meget fleksibel størrelse, når det gælder det territoriale omfang og de materielle ressourcer. Selve skalerbarheden af det jihadistiske statsbygningsprojekt fra en lille gruppe overbeviste krigere til en fuldgyltig stat med en civilbefolkning på adskillige millioner, gør det muligt for jihadisterne at opfatte alle deres handlinger som relevante for det ultimative mål om at skabe et magtfuldt kalifat, der regerer over den muslimske verden.

Al-Qaeda og den nutidige jihad-bevægelse går tilbage til slutningen af 1980'erne. Siden denne periode har der eksisteret et stort antal jihad proto-stater, hvoraf nogle er mere kendte end andre. Nedenfor præsenteres en tentativ oversigt over sådanne proto-stater, som medtager både statslige enheder med flere års levetid og kortlivede, fiktive proto-stater, der primært blev erklæret for at udfordre lokale myndigheder eller rivaliserende islamistiske organisationer. Der er stor variation i såvel graden af territorial kontrol, størrelsen af det hævdede territorium, levetid samt evnen til at tiltrække fremmedkrigere. Islamisk Stat repræsenterer den ene ende af spektret med en befolkning på omkring otte millioner mennesker, et område større end Storbritannien, et omfattende bureaukrati, infrastruktur, politi, domstole, og mange andre statslige kendetegn. I den anden ende af spektret findes nogle indledende bestræbelser med meget lidt substans ud over online-erklæringer. Et eksempel på det sidstnævnte er Jund Ansar Allah-aktivisterne i det sydlige Gaza, der – for at udfordre Hamas' islamistiske legitimitet – i august 2009 erklærede "et islamisk emirat" og således formåede at fremprovokere en voldsom reaktion.

Listen er resultatet af flere års arbejde med at indkredse jihad proto-stater – både i tilgængelig sekundærlitteratur samt i primærkilder om jihadisme. Den er formentlig stadig ufuldstændig, men kan tjene som et udgangspunkt for at identificere fælles træk, forskelle og ikke mindst udviklingen af jihad proto-stater frem til i dag.

Jihad proto-stater 1989-2015

Jama'at al Da'wa (Jamil al-Rahman) Det Islamiske Emirat Kunar	
Land/Provins/ By, landsby	Afghanistan/ Kunar Provins
Tidsramme	1989-1991
Territorial kontrol	Begrænset
Civile institutioner	Nej?
Fremmedkrigere	Ja

Al-Gama'a Al-Islamiya Den Islamiske Republik Imbaba	
Land/Provins/ By, landsby	Egypten/Kairo/ Imbaba
Tidsramme	1989-1992
Territorial kontrol	Begrænset til lokale kvarterer i Imbaba
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Nej

Groupe Islamique Armé	
Land/Provins/ By, landsby	Algeriet/ Mitidja, dele af Algiers, byerne Lakhdaria, Medea, etc.
Tidsramme	Ca. 1993-1995
Territorial kontrol	Ja, men ikke absolut
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Meget få

Taleban Det Islamiske Emirat Afghanistan	
Land/Provins/ By, landsby	Det meste af Afghanistan
Tidsramme	1996-2001
Territorial kontrol	Ja, 90% af Afghanistan i 2000. Betydelige lommer med territorial kontrol siden 2002
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, et meget stort antal (specielt fra Pakistan).

Jund al-Islam Ansar al-Islam	
Land/Provins/ By, landsby	Nordlige Irak/ Landsbyer i Howraman-regionen (Biyara, Tawila, etc.)
Tidsramme	Sept. 2001 – marts 2003
Territorial kontrol	Ja
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, et lille antal.

Jama'at al-Tawhid wa'l-Jihad/AQI Islamic State of Iraq (ISI)	
Land/Provins/ By, landsby	Irak/dele af Sunni-trekanten (Falluja, Ramadi, etc.)
Tidsramme	2004-2008
Territorial kontrol	Ikke kontinuerlig
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, et stort antal

Tehrik-e-Taleban, Al-Qaeda, Usbekistans Islamiske Bevægelse	
Land/Provins/By, landsby	Lommer i FATA, NWFP, Waziristan
Tidsramme	Ca. 2006-
Territorial kontrol	Ikke kontinuerlig
Civile institutioner	Nej
Fremmedkrigere	Ja, et stort antal

Al-Shabaab Det Islamiske Emirat Somalia	
Land/Provins/By, landsby	I en periode det meste af det sydlige og centrale Somalia
Tidsramme	2009-
Territorial kontrol	Ja
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, et stort antal (specielt somalisk diaspora)

Kaukasus Emiratet	
Land/Provins/By, landsby	Nordlige Kaukasus
Tidsramme	Okt. 2007
Territorial kontrol	Ikke kontinuerlig
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, et lille antal

Fatah al-Islam	
Land/Provins/By, landsby	Libanon/ Nahr El-Bared-flygtningelejr
Tidsramme	Maj – juni 2007
Territorial kontrol	Nej, begrænset kontrol over flygtningelejren
Civile institutioner	Uvist
Fremmedkrigere	Ja

Jund Ansar Allah	
Land/Provins/By, landsby	Rafah, Gazastriben
Tidsramme	Aug. 2009
Territorial kontrol	Nej, kun Ibn Taymiya-moskeen i Rafah
Civile institutioner	Nej
Fremmedkrigere	Nej

2011 – De arabiske revolutioner og begyndelsen af borgerkrigene i Libyen og Syrien

AQAP Ansar al-Shari'ah	
Land/Provins/ By, landsby	Sydlig Yemen / Abyan Provinsen (Zinjibar, Ja'ar, Shuqrah, etc.)
Tidsramme	2011-2012
Territorial kontrol	Ja
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, et lille antal

AQIM – Ansar al-Dine, MUJAO (Det Islamiske Emirat Azawad)	
Land/Provins/ By, landsby	Nordlige Mali / Timbuktu, Kidal, Gao, etc.
Tidsramme	Marts 2012 – januar 2013
Territorial kontrol	Ja
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, et lille antal

Jabhat al-Nusra	
Land/Provins/ By, landsby	Syrien, mest områder i Nordvest (Idlib) og Sydvest Syrien
Tidsramme	2012-2016
Territorial kontrol	Ja
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, men betydeligt færre end ISIS/IS

Den Islamiske Stat Irak og Sham/Den Islamiske Stat	
Land/Provins/ By, landsby	Store dele af det nordlige Syrien og vestlige Irak
Tidsramme	2013-
Territorial kontrol	Ja
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, et hidtil uset stort antal

Majlis Shura Shabab al-Islam (MSSI) Ansar al-Shari'ah Libya Islamisk Stats provinser, Barqah, Tripoli, and Fezzan	
Land/Provins/ By, landsby	Libyen (Derna i 2014, distrikter i Benghazi, Sirte siden 2015.
Tidsramme	2014-
Territorial kontrol	Ja (ikke permanent)
Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, IS i Libyen har en meget høj andel fremmedkrigere, primært fra Nord-Afrika og Sub-Sahara Afrika.

Ansar Beit al-Maqdis Islamisk Stats Sinai-Provinser	
Land/Provins/ By, landsby	Egypten/Sinai
Tidsramme	2011-
Territorial kontrol	Nej
Civile institutioner	Uvist
Fremmedkrigere	Ja, et lille antal

Boko Haram		AQAP – Ansar al-Shari'ah	
Land/Provins/ By, landsby	(Utallige områder i) det nordlige Nigeria/ byer og landsbyer i Adamawa, Borno, etc.	Land/Provins/ By, landsby	Sydøst Yemen/ Mukallah
Tidsramme	2014-	Tidsramme	2015-
Territorial kontrol	Ja	Territorial kontrol	Ja
Civile institutioner	Ja	Civile institutioner	Ja
Fremmedkrigere	Ja, men primært fra Niger, Cameroun, Tchad, etc.	Fremmedkrigere	Ja

Inden Islamisk Stat voksede frem, var de to mest succesrige emirater – ifølge den fremtrædende jihadist Anwar al-Awlaki – Taleban i Afghanistan og Shabaab i Somalia. I oktober 1997 proklamerede Taleban "Det Islamiske Emirat i Afghanistan", og i år 2000 kontrollerede gruppen næsten 90% af landet. Selv efter Talebans fald i Kabul i 2001 har emiratet bevaret en stor grad af lokal kontrol i store dele af Afghanistan ved hjælp af skyggeguvernører, domstole samt ved at tilvejebringe et strengt, men effektivt retssystem. Siden 2007 har den somaliske Shabaab-oprørsbevægelse erobret størstedelen af det sydlige Somalia, og det anslås, at de råder over 3.000-7.000 mand. Da bevægelsen var stærkest, kontrollerede den et territorium på størrelse med Danmark. Shabaabs administrative struktur (regionale "wilāyāt" (arabisk) eller "wilaayada" (somalisk), der i Shabaab-propaganda normalt oversættes som "provinser" eller "stater") minder meget om IS' struktur, når det gælder om at udøve territorial kontrol, levere civile servicetjenester og håndhæve et strengt retssystem.

Det mest prominente eksempel på et lille "islamisk emirat" med de facto territorial kontrol i perioden før 2011 var Ansar al-Islam-gruppen i det nordlige Irak. Fra 2001 til 2003 regerede Ansar al-Islam i en række landsbyer uden for Halabja nær den iranske grænse. Ansar al-Islam oprettede træningslejre og sharia-domstole, brændte uislamiske bøger, ødelagde sufi-helligdomme og tiltrak et par hundrede fremmedkrigere, herunder al-Qaeda-aktivister, der flygtede fra Afghanistan. På det tidspunkt blev den lille jihad proto-stat anset for en så tilstrækkelig stor trussel, at den blev udpeget som det første mål, der skulle bombes i forbindelse med den USA-ledede invasion af Irak i marts 2003.

Mens Taleban, Shabaab og Ansar al-Islam alle har haft kontrol over et territorium, har andre jihad proto-stater kun i ubetydelig grad kontrolleret deres proklamerede territorium. Det gælder fx "Kaukasus-Emiratet", der blev dannet i 2007, og som derefter erklærede, at deres suverænitet gjaldt for hele det nordlige Kaukasus. Et andet eksempel er den "Islamiske stat i Irak (ISI)", der blev udråbt i 2006. Selv om det ikke lykkedes for nogen af disse to proto-stater at opnå en mere vedvarende territorial kontrol, gennemførte de begge omfattende mediekampagner og udførte, i forskellig grad, ikke-militære aktiviteter. De har især lagt vægt på at håndhæve sharia for således at demonstrere, at de er mere end blot en simpel oprørsgruppe. Selv om ISI's forsøg på at blive en stat i den sidste halvdel af 2000'erne var en total fiasko, overlevede bevægelsen som oprørsgruppe. I takt med at USA trak sig ud af Irak, at den syriske borgerkrig begyndte, og den irakiske regering under Nouri al-Maliki blev mere og mere sekterisk, vendte ISI tilbage og udviklede sig til det nuværende Islamisk Stat, der må anses for den hidtil mest internationalistiske og fundamentalistiske jihad proto-stat.

Hvis man skal pege på et vendepunkt i jihad proto-staternes historie, må det være 2011, hvor det arabiske forår ledte til en række revolutioner, der rystede staterne i regionen. De seneste fem år har der været en bemærkelsesværdig stigning i antallet af nye jihad proto-stater. Ovenstående liste tæller således 10 jihad proto-stater i en 22-årig periode fra 1989 til 2011 og næsten lige så mange i den korte fireårige periode fra 2011 til 2014. I Yemen havde al-Qaeda på Den Arabiske Halvø (AQAP) og deres Ansar al-Sharia-organisation i næsten et år kontrol med betydelige dele af Abyan-provinsen. De regerede over flere "islamiske emirater" og inviterede journalister til området for at opleve livet under et "sharia-styre". Efter at være blevet fordrevet fra disse områder i midten af 2012, erobrede AQAP igen store områder i det sydøstlige Yemen i 2015, herunder den vigtige by Mukalla. I den nordlige del af Mali erobrede en anden al-Qaeda-affilieret gruppe, Al-Qaeda i Islamisk Maghreb (AQIM) – i samarbejde med lokale partnerorganisationer som Ansar Dine og MUJAO – et stort territorium. Her oprettede de fra marts 2012 til januar 2013 et styre, der bl.a. inkluderede den historiske by Timbuktu, indtil en franskkledet militærinvention drev de militante grupper ud af området. I det nordlige Nigeria havde Boko Haram i 2014 sat sig på et område på størrelse med Belgien. Endelig har forskellige IS-allierede militsgrupper erobret betydelige territoriale lommer i Libyen, især i byerne Derna, Benghazi og Sirte, hvor IS-flaget periodevis har vajet over offentlige bygninger, og IS-militser har patruljeret i gaderne. I skrivende stund kontrollerer IS i Libyen dog kun Sirte. Den hastige udbredelse af sådanne militante ikke-statslige enheder i Mellemøsten er helt uden fortilfælde, og der er kun få tegn på, at tendensen er begyndt at vende. IS' indlemmelse af mindre regionale "provinser" kan muligvis

reducere antallet, men flere af de nuværende jihadist kontrollerede områder vil antageligt blive generobret af libyske, syriske, irakiske eller yemenitiske regeringsstyrker i samarbejde med eksterne allierede. Jihad-bevægelsen har imidlertid gang på gang fremvist en betydelig overlevelsessevne og en stor kapacitet til at genetablere nye proto stater i områder, hvor statsstrukturerne er svage. På længere sigt er der derfor ikke megen grund til at antage, at den totale geografiske udbredelse af nuværende jihad proto-stater vil reduceres.

Karakteristika

Trods mange indbyrdes forskelle har jihad proto-staterne en række vigtige fællestræk. Først og fremmest er de alle stærkt ideologiske projekter, dvs. at deres eksistens udelukkende er retfærdiggjort af det ideologiske bud om at etablere sharia ("at regere efter, hvad Gud har åbenbaret") og føre jihad imod Guds fjender. Det betyder, at deres engagement i et bestemt område er forholdsvis lavt og således meget forskelligt fra separatistiske eller nationalistiske oprørsgrupper. For at vise deres ideologiske renhed – samt at de er tro over for jihad-bevægelsens mål om at befri "muslimske lande" og indføre "Guds herredømme" – er jihad proto-staterne ivrige efter at udbrede kendskabet til og "markedsføre" deres dydige handlinger ved at implementere sharia. Den ideologiske faktor kommer til udtryk på mange måder, fx den behårde behandling af minoriteter, den offentlige anvendelse af fysiske straffe (hudud) eller markedsføring af deres ideologiske handlinger i cyberspace. En fast bestanddel af jihad proto-statsens ideologiske projekt er ikonoklasme, dvs. den offentlige ødelæggelse af "uislamiske" helligdomme, grave og andre manifestationer af ikke-islamiske kulturer. Ikonoklasme er nok den mest udbredte signalhandling, som jihadister bag nyligt etablerede proto-stater, udfører. Uanset om sådanne handlinger udspiller sig i Nimrod, Palmyra, Timbuktu eller Bamyán, fremkalder de den vantro omverdens vrede og understreger den nye jihad proto-stats opsætsighed.

Et andet centralt træk ved jihadi proto-stater er, at de alle indeholder et internationalistisk projekt. Deres pan-islamiske dimension kan måske bedst illustreres ved deres lyst og evne til at tiltrække fremmedkrigere, hvoraf nogle tidligere har tjent i andre emirater. Deres ledere søger ofte religiøs opbakning fra religiøse imamer i udlandet, og finansiel og materiel støtte fra eksterne grupper i stedet for udelukkende at forlade sig på støtte fra lokalbefolkningen. Gennem både ord og voldelige handlinger udtrykker de solidaritet med andre jihad proto-statslige projekter, og af og til konkurrerer de med andre jihad-emirater om medieeksponering på jihadistiske online-sider. Tilstrømningen af fremmedkrigere og jihadisternes engagement i internationale forhold har ledt til situationer, hvor forsøget på at etablere et nyt jihad-emirat bliver opfattet som værende "i, men ikke fra" det lokale område.

Et tredje træk ved jihad proto-stater er deres aggressive fremfærd over for nabolande og det internationale samfund. Ofte har sådanne proto-stater givet anledning til så alvorlige bekymringer for den internationale sikkerhed, at de ligefrem har fremprovokeret en militær intervention. Det skal endnu en gang fremhæves, at jihadisme er en revolutionær ideologi, der er opsat på at ændre den nuværende verdensorden, og i overensstemmelse med denne ideologi respekterer jihad proto-stater ikke de internationale grænser, der er defineret af tidligere kolonimagter. For eksempel insisterer Islamisk Stat på, at den ikke har grænser, men kun "frontlinjer" og sætter en stor ære i at ødelægge "Sykes-Picot"-systemet. For jihad proto-stater er international terrorisme et legitimt våben til at opnå en fremtidig udvidelse af deres territorium, og måske endnu vigtigere fungerer terrorisme som et "afskrækkelsesvåben" mod forsøg på at generobre jihad proto-statens territorium.

Det fjerde og måske mest overraskende træk ved jihad proto-stater er deres engagement i at etablere en effektiv regeringsførelse. Sådanne stater har – fra Islamisk Stat i Mosul til Shabaabs administration i det sydlige Somalia – vist sig ganske effektive, når det gælder evnen til at administrere og regulere deres territorier og befolkninger, afsat betydelige midler til at sørge for civile serviceydelser, et effektivt (men ofte meget strengt) retssystem, en forpligtelse til at uddanne ideologisk personale til administrative og militære opgaver, organisere råd, der kan mægle mellem stammer og lignende.

Hvorfor jihad proto-stater?

Uanset om der er tale om et "islamisk emirat", en "islamisk stat" eller et "kalifat", er udråbelsen af en jihad proto-stat først og fremmest et forsøg på at vinde øget magt og indflydelse i forhold til rivaliserende islamistiske grupper. En sådan erklæring er altså dybest set et instrument til at øge sin egen indflydelse og vægt i forhold til konkurrenter. Vi mangler dog stadig at behandle spørgsmålet om, hvorfor jihadistiske oprørsgrupper, der har bekendtgjort deres ambitioner om at skabe en territorial enhed ('emirat'), ikke tilpasser deres adfærd til dette erklærede mål om at oprette en stat. Trods talrige forsøg på at skabe jihad proto-stater, har ingen af disse haft en særlig lang levetid. Selv relativt langvarige proto-stater som Taleban og Shabaab synes med tiden at blive mere – ikke mindre – radikale og kompromisløse. Godt nok kan selve forsøget på at opbygge en stat, relativt set, fortolkes som et skridt i retning af pragmatisme. Ultra-radikale idealistiske grupper kan ligeledes finde en vis tilfredsstillelse i at forblive loyale over for deres ideologiske budskab, selv om det truer deres langsigtede materielle interesser. Derudover er det en lang proces at lære at håndtere det praktiske aspekt af lokal regeringsførelse og forvaltningen af internationale relationer. Intern al-Qaeda-korrespondance tyder dog på, at jihad

proto-stater har forsøgt at uddrage og videregive erfaringer. Men modtagerne af sådanne anbefalinger har dog ikke altid fulgt rådene om at være mere pragmatiske og indføre gradvise ændringer, hvilket eksempelvis kan ses i forbindelse med implementeringen af sharia-love. Det islamiske emirat, Azawad, i det nordlige Mali begyndte fx at indføre hudud-straffe kort tid efter deres magtovertagelse, selv om AQIMs leder advarede dem imod dette. Shabaab annoncerede stolt deres indtræden i al-Qaeda, selvom bin Laden advarede imod det, fordi han frygtede, at et sådant skridt ville lægge unødigt internationalt pres på den nyoprettede jihad proto-stat.

Der er to forbundne faktorer, der hver især kan bidrage til at forklare, hvorfor jihad proto-stater ofrer statsbygningen på den ideologiske renheds alter:

- Rivalisering iblandt oprørere
- Afhængighed af eksterne støtter

Rivaliseringen med andre islamistiske oprørere i et givent konfliktområde gør det sværere for spirende jihad proto-stater at gå på kompromis og søge pragmatiske, ikke-ideologiske løsninger uden at miste opbakning fra afgørende støtter. Det jihadistiske oprørs internationale karakter, hvor fremmedkrigere og ekstern bistand spiller en væsentlig rolle, styrker modviljen mod at tilpasse sig ikke-ideologiske positioner. Jihad-bevægelsen udbreder opfattelsen af, at der findes flere fronter i al-Qaedas krig mod Vesten. I modsætning til etniske diasporasamfund, der er bundet til deres hjemland og dets lokale kampe, har jihad-sympatisører flere valgmuligheder om "hvilken jihad", de ønsker at støtte, og hvor de vil rejse hen for at kæmpe som fremmedkrigere. En jihadistisk oprørsgruppe, hvis håndhævelse af sharia er halvhjertet, og hvis jihadistiske kamp er kompromitteret af fredsforhandlinger med fjenden, vil ikke tiltrække ideologisk engagerede fremmedkrigere. Derfor kan eksterne støtters radikale dagsorden let få hensynet til lokale ønsker til at vige – navnlig i situationer, hvor udsigten til øget territorial kontrol burde have ansporet de lokale oprørere til at indtage en mere moderat position.

Som jeg har foreslået andetsteds, er markedsføringsmetaforen en nyttig måde at forstå jihad-bevægelsers adfærd på i en konkurrencepræget, medie-drevet verden. I bogen *The Marketing of Rebellion* argumenterer Clifford Bob for, at "nogle få af den tredje verdens politiske bevægelser" er blevet "globale cause célèbres", netop fordi de i "en darwinistisk kamp om knappe ressourcer" har vist sig at være særlig dygtige, mens andre af sådanne bevægelser tværtimod er blevet glemt. Ekstern finansiering og støtte afhænger i høj grad af, hvorvidt man er synlig i medierne, hvilket understreger

vigtigheden af online-jihad-propaganda. Det er umuligt at komme med et præcist bud på, hvor stort den internationale jihads finansieringsmarked egentlig er, men foreliggende dokumentation tyder på, at ekstern finansiering er betydelig, selv for grupper med store interne finansieringskilder såsom IS. Selv om det er vanskeligt at vurdere i hvilken grad, de "førende på markedet" modtager flere ressourcer end andre, er strømmen af fremmedkrigere en klar indikation på, hvilken jihad-front, der modtager mest finansiering og opmærksomhed fra medierne. Deres tilstedeværelse styrker fundraising-, medie-, og rekrutteringsnetværk mellem proto-staten og omverdenen. Fremmedkrigere medbringer store mængder kontanter og udstyr, når de ankommer, og er ofte støttet af tilhængere i deres hjemlande, som laver fund-raising. Den store tilstrømning af fremmedkrigere til IS, der langt overstiger tidligere fremmedkriger-emigrationsbølger, skaffer ikke kun IS en top-motiveret arbejdskraft, men også kontanter, udstyr og et verdensomspændende rekrutterings- og medienetværk. Det viser, at IS har haft succes med at blive den ubestridte leder på "jihad-markedet", og at de således overgår al-Qaeda.

Men IS' (midlertidige?) sejr over al-Qaeda har sin pris. IS har i højere grad end nogen tidligere jihad-gruppe investeret massivt i at demonstrere sin ideologiske renhed. I deres blad Dabiq har de gennemført en ondsindet mediekampagne mod al-Qaeda-ledelsens påståede "pragmatisme" og "hykleri" og således splittet den globale jihad-bevægelse. IS har sat sig ekstreme mål, som har stødt andre islamistiske oprørere i Syrien og Irak bort, og har ved hjælp af et "mediatiseret barbari" skabt en endeløs liste af nye fjender. Flere iagttagere har foreslået, at IS' apokalyptiske natur er det eneste logiske svar på deres irrationelle adfærd. En sådan opfattelse af jihad proto-stater gælder dog ikke kun for IS. Taliban-regimet i Afghanistan er fx blevet kaldt "en Samson-stat", fordi deres rigide ideologiske dagsorden tvang regimet til at tage nogle fatale politiske beslutninger, der i sidste ende bragte statens eksistens i fare.

Hvis man anlægger jihad-strategernes perspektiv – som det fx kommer til udtryk i Abu Bakr Najis bog, *The Management of Savagery* – er jihadisternes utallige forsøg på at danne ultra-radikale stater ikke nødvendigvis et udtryk for nogle religiøse fanatikeres selvmordsagtige adfærd. For dem er et emirat kun en taktisk front i et større transnationalt oprør med flere fokuspunkter og en folkelig opbakning, der stort set er uafhængig af territoriale tilhørsforhold. Hvad der ud fra klassisk oprørsteori kan fremstå som nogle jihad-gruppers tilfældige adfærd, kan faktisk være en strategisk tilpasning til en globaliseret verden, hvor de tidligere succesparametre ikke længere gælder. Oprørsforskeren John Mackinlay og andre har foreslået, at et jihadistisk oprør kan ses som et varsel om en ny post-maoistisk oprørsmodel, hvor

det primære tyngdepunkt eller "oprørernes energi" ikke længere skal findes i de oprørskontrollerede områder. Det er heller ikke den ideologiske mobilisering af lokalbefolkningen, der er nøglen til succes. I stedet er den primære kerne nu et "øhav" af dispora-samfund, ideologiske støttenetværk og online-sympatisører, der er spredt rundt omkring i verden. Den kontinuerlige oprettelse af lokale emirater tjener et formål, selv når de fejler, fordi de kan opdne dette "øhav", som er inkarnationen af en global oprørsbevægelse.

Mackinlays tese om et "oprørs-øhav" er tankevækkende, men skal ikke få os til at se bort fra jihad proto-staternes lokale magtbaser. Størstedelen af IS' omsætning er skabt lokalt. Men den blotte tilstedeværelse af over 20.000 fremmedkrigere i det syrisk-irakiske krigsområde (uden at medregne de tusindvis af shia-muslimske og kurdiske fremmedkrigere) peger dog på et grundlæggende skift i organiseringen og mobiliseringen af moderne oprør. Ikke-statslige, transnationale netværk er ikke længere ubetydelige aktører sammenlignet med statslige sponsorer, når det gælder indblanding i lokale oprør.

For til sidst at opsummere er det min foreløbige hypotese, at jihad proto-stater forbliver radikale og kompromisløse, til skade for deres egne ambitioner om statsbygning, fordi de søger støtte fra et radikalt, transnationalt bagland, hvis benhårde ideologiske dagsorden forhindrer et skift i retning af pragmatisme. Hvis denne hypotese holder vand, kan vi forvente, at indgreb der skal forhindre rivalisering mellem oprørere og transnational mobilisering af bistand til jihad proto-stater, vil få jihadistiske oprørere til at anlægge mere pragmatiske og konventionelle strategier, når det gælder om at styre deres territorier. Praktikere, der arbejder med at bekæmpe jihadisme, bør holde øje med interne og eksterne dynamikker, der kan ændre jihad proto-staternes overordnede måde at tænke på.

1 Normalt undgår jihadistiske navne på eksisterende stater, som de anser for et resultat af vestlig, kolonial indblanding, og foretrækker i stedet termer, der går tilbage til den tidlige islamiske civilisation – fx "Landet mellem de to floder" i stedet for (størstedelen af) Irak, "Khorasan" i stedet for Afghanistan (og omegn), og "Islamisk Maghreb" i stedet for (størstedelen af) Nordafrika etc.

Det er stadig en prøvelsernes tid,
og profeten lever ikke længere.
Men Gud har opbygget den
sejrende gruppe, og nu skal staten
opbygges og ekspandere

ARVEN FRA ABU BAKR

Om historieopfattelse og ideologi hos al-Qaeda og IS

Af Jakob Skovgaard-Petersen

Er kalifatet ophørt i 1924, eller er det forsvundet med mongolernes invasion i Bagdad i 1258. Det første mente Osama bin Laden og al-Qaeda, det andet mener Abu Bakr al-Baghdadi og Islamisk Stat.

Dette kapitel vil analysere de forskelle, der er mellem de to bevægelser anvendelse af historiske referencer, og diskutere, hvad det kan betyde. På trods af de store ressourcer, der lægges i at studere særligt Islamisk Stat, er det ikke noget, der endnu er behandlet systematisk af forskere, og dette bliver også bare et mindre forsøg. Det vil samle sig om enkelte centrale ideologer, som anvender de tidlige islamiske krige til at retfærdiggøre nutidige krige, men gør det på hver deres måde. Kapitlet ser på, hvordan disse ideologer har konfronteret hinanden gennem det sidste halvandet år.

Jihadismens faser

Som det sikkert er bekendt, er begrebet jihad i den muslimske historie anvendt om mange forskellige tros-anstrengelser, fx askese, men i den islamiske jura og politiske tænkning kommer det fra begyndelsen til at betyde krigsførelse imod ikke-muslimer. I vore dage kan man på arabisk benytte begrebet i helt sekulære sammenhænge, som fx klassekamp eller nationale anstrengelser. Men betydningen af krig på Guds vej (fi sabil Allah) er stadig en dominerende forståelse, og det er kun blevet mere udtalt med de sidste 50 års jihadisme.

I Danmark taler politikere og kommentatorer ikke om jihadisme, men islamisme, og alle synes godt tilfredse med at fastslå, at den blev til i 1928, da Hassan al-Banna i Egypten oprettede det Muslimske Broderskab. Det er også faktisk korrekt. Men islamismen er en mangeartet størrelse. Som ordet angiver, ser islamismen islam som en politisk ideologi, en model for indretning af stat og samfund. Der er imidlertid langt fra enighed om, hvordan en sådan stat og samfund skal indrettes. Nogle islamister afviser parlamentarisk demokrati, mens andre hævder, at det er nævnt i Koranen, og nogle islamister afviser forfatninger, mens andre mener, at Muhammad introducerede selve fænomenet forfatning i Medina. Dansk udenrigspolitisk debat lider under, at ganske få ved, hvad de mener, når de siger islamisme; de ved bare, at de skal tage afstand fra det. Men hvis man ikke sonderer mellem forskellige former for islamisme, kan man ikke forstå, hvad der sker i den muslimske verden og dårligt nok blandt muslimer herhjemme; i Syrien kæmper diverse islamister for henholdsvis regimet, for oprørerne og for Islamisk Stat.

Islamisk Stat er islamister i den forstand, at de har en politisk ideologi, der vil etablere islamiske stater og samfund. De har også rødder tilbage til det Muslimske Broderskab og andre islamistiske bevægelser. Men i dag er de voldsomt kritiske over for de bredere islamistiske bevægelser. Både strategisk og ideologisk står de et helt andet sted. Så her bruger jeg termen jihadisme.

Jihadismen er ideologien om, at kontinuerlig jihad er en pligt for den individuelle muslim – også over for andre, som måtte kalde sig muslimer, men som ikke tilslutter sig denne forståelse. De er nemlig at ligne med Koranens begreber om hyklere eller frafaldne. Da de sande muslimer derfor er få og kæmper en ulige kamp mod denne verdens tyranner (tawaghit), vil de sikkert dø i kamp. Men det er netop også, hvad Gud forventer af dem, og Hans belønning er Paradis, ligesom Han har forsikret, at her på jorden vil de få ægte kæmpende til sidst være den sejrende gruppe (al-ta'ifa al-mansura).

Denne ideologi om en lille avantgarde af sande troende, som har forstået Guds krav om krig, blev i den arabiske verden først formuleret af Sayyed Qutb (1906-66) i 1950'erne – det årti, hvor de muslimske stater endelig var blevet selvstændige. De nye staters ideologi var nationalistiske, og de islamistiske bevægelser, som i islam så en moderne statsideologi, blev marginaliseret og nogle steder stærkt undertrykt. Fra 1970'erne opstod forskellige steder Qutb-inspirerede bevægelser, som i lighed med revolutionære socialister og nationalister mente, at vold var et legitimt redskab til at opnå deres politiske mål. I 1980'erne blev disse jihadister ledt mod Afghanistan, som Sovjetunionen havde invaderet, og al-mujahidin (det arabiske ord for de, der

udfører jihad) blev finansieret, trænet og bevæbnet af den pakistanske, den saudiske og den amerikanske efterretningstjeneste. Således professionaliseret valgte en del af denne bevægelse i 1990'erne at indlede en global jihadistisk kamp imod USA's hegemoni, kulminerende med angrebene i 2001. I den krig mod al-Qaeda, som USA siden har været involveret i, er mange af bevægelsens ledere blevet elimineret eller fanget, men den er ikke effektivt nedkæmpet. Nye ideologiske ledere som Abu Musab al-Suri har forfulgt en strategi, hvor man ikke koncentrerer sig på et (sårbart) territorium, men udvikler løse, autonome netværk, ikke mindst i Europa. Dette kalder den kendte jihadisme-forsker Gilles Kepel for jihadismens tredje fase, efter den nationale og den globale. Tilbage i den muslimske verden fremførte en anden ideolog, Abu Bakr Naji, en strategi, hvor jihadistene med ekstrem vold destabiliserer, styrer og gør territorier uregerlige, så deres beboere senere er møre til at acceptere et hårdt islamisk ro-og-orden regime. Her var inspirationen udviklingen i Irak, hvor en forholdsvis vellykket amerikansk invasion i 2003 løb ind i store problemer, da den afsatte diktator Saddam Husseins brutale efterretningsfolk allierede sig med jihadister fra al-Qaeda (se kapitel af Erslev Andersen).

Abu Muhammad al-Maqdisi og Abu Qatada

Den ovenstående historie er ofte blevet genfortalt. Nu rykker vi en tand længere ind og samler os om to andre fremtrædende jihadistiske ideologer, som støtter al-Qaeda, og hvad de kalder den globale jihadistiske bevægelse. Det er dem, vi vil se i polemik med Islamisk Stat. De er begge palæstinensere fra Jordan, født omkring 1960 ligesom mig selv – men med betydeligt længere skæg.

Den første og måske mest væsentlige af de to er Abu Muhammad al-Maqdisi (f. 1959). Al-Maqdisi er opvokset i Kuwait og har studeret flere steder, men er i hovedsagen selvlært. Han arbejdede tidligt på at forbinde den politiske islamismes oprørsideologi med salafismens konservative teologi og fandt den forbundet i den klassiske wahhabisme. I sin første bog, *Millat Ibrahim* (1984), opdaterede han den klassiske wahhabisme ved at anvende dens klassiske (koraniske) term *bara'* (at holde sig fri for og afsværges flerguder, sådan om Abraham gjorde) på nutidige muslimske præsidenter og konger og deres politiske system. Da han samtidigt betoner, at det er for svagt kun at tage afstand med hjertet, og at had og jihad er mere fortjenstfuldt, lægger han op til konfrontation med de politiske magthavere, men uden at kættestemple alle de muslimer, der ikke går så langt. Efter at palæstinenserne blev smidt ud af Kuwait i 1991, kom al-Maqdisi til Jordan, hvor han sammen med en elev, Abu Musab al-Zarqawi, oprettede en militant gruppe og snart blev fængslet fra 1994 til 1999. Siden da har han opholdt sig i Jordan.

Den anden al-Qaeda-ideolog er al-Maqqdisi ven Abu Qatada al-Filistini (f. 1960). Abu Qatada er også selvlært og har også været rundt om Pakistan i slutningen af 1980'erne, men er mest kendt for at fungere som prædikant i London i 1990'erne og for en årelang rettergang, der endte med hans udvisning fra Storbritannien til Jordan i 2013. Abu Qatada har et særligt forhold til Danmark, idet det var hans jihadistiske bøger, som Said Mansour ("boghandleren fra Brønshøj") blandt andet blev dømt for at publicere i 2015¹. Hvor al-Maqqdisi har en neddæmpet facon, er Abu Qatada ret krigerisk og elsker at komme med provokerende udtalelser, tydeligt for at gøre opmærksom på jihadismen i bredere kredse og få nye kæmpere ind i folden.

Efter at USA og en bredere koalition af lande gik ind i Irak i 2003, støttede al-Maqqdisi som alle andre jihadier kampen mod de vestlige magter. Men samtidigt udgav al-Maqqdisi flere skrifter, hvor han kritiserede al-Zarqawis brug af ekstrem vold og selvmordsattentater samt hans kætterstempling – ikke bare af shia-muslimer, men også af Iraks sunni-muslimer. Al-Zarqawi svarede igen med et skrift vendt imod al-Maqqdisi, hvor han bl.a. anklagede ham for at skrive, som han gjorde, for at komme ud af fængslet (Wagemakers, 2012: 48). Denne ordveksling i 2005 fik sit ret præcise ekko ti år senere, da al-Maqqdisi igen fra Jordan kritiserede Islamisk Stat, som hylder al-Zarqawi som sin ideologiske grundlægger.

Hvem er så IS' ideologer?

Også IS har ideologer, og ligesom al-Maqqdisi og Abu Qatada har de ikke nogen lang karriere inden for etablerede islamiske forskningsinstitutioner. Tværtimod er det den etablerede islam, de vil gøre op med.

Den mest fremtrædende er IS-talsmand, Muhammad al-Adnani. Han er faktisk syrer, fra den nordlige by Binnish, hvor han blev født i 1977 og navngivet Taha Subhi Falaha. Hvor al-Maqqdisi og Abu Qatada nok har været i Pakistan, men alene er ideologer, er al-Adnani faktisk kriger. Han deltog i oprøret imod de amerikanske invasionsstyrker i Irak i 2003 og kom her i kontakt med Abu Musaab al-Zarqawi, lederen af al-Qaeda i Irak, som imidlertid ragede uklar med ledelsen i Pakistan og begyndte at køre sit eget løb, indtil han blev dræbt i 2006. Al-Adnani sad i fængsel i nogle år og blev en del af inderkredsen i Islamisk Stat i Irak. Han var et naturligt valg, da bevægelsen i 2012 gik ind i Syrien, og det var ham, der proklamerede kalifatet ved indledningen til ramadan 2014.

Den anden ideolog fra Islamisk Stat er den unge Turki Bin`ali, der er født i 1984 i Bahrain. Efter korte studieforløb i Bahrain, Beirut og Dubai gjorde han sig bemærket som en konsekvent elev af Muhammad ibn Abd al-Wahhab, den puritanske 1700-

tals tænker, som er en form for nationalideolog i Saudi-Arabien. Ibn Abd al-Wahhab var imod enhver nyskabelse i religionen og opfordrede til væbnet kamp imod dem, der ikke følger dens rette bud. Saudi-Arabien i dag er ikke længere så wahhabitisk, noget Bin`ali og IS angriber kongedømmet for. De udgiver Muhammad ibn al-Wahhabs skrifter på nettet og påpeger diskrepanser til det moderne Saudi-Arabien, og de står bag bomber imod landets shiitiske mindretal, som kongedømmet har marginaliseret, men trods alt ikke elimineret, sådan som ibn Abd al-Wahhab ville have gjort. I april 2014 udgav Turki Bin`ali et skrift, der gav den juridiske begrundelse for, at man kan oprette et kalifat, selv om alle forudsætninger ikke er til stede, fordi det vil fremskynde processen, baseret på Koranen 24:55, hvor Gud siges at afgive et løfte om at belønne de sande troende med et kalifat. Al-Adnani benyttede argumentet i sin annoncering af kalifatet, "Guds Løfte".

Hvordan bliver man kalif?

Opstanden i Syrien i 2011 førte hurtigt til, at den jihadistiske bevægelse i Irak flyttede ind i landet; først i skikkelse af Abu Muhammad al-Jawlani og Jabhat al-Nusra ("Frelsesfronten"), siden i skikkelse af Abu Bakr al-Baghdadi og den Islamiske Stat i Irak og Levanten (ISIL eller ISIS). Al-Qaedas internationale leder Ayman al-Zawahiri har støttet den førstnævnte, og i vinteren 2014-15 var de to bevægelser i kamp imod hinanden, med al-Nusra og dets allierede som vindere.

Allerede den følgende sommer lykkedes det imidlertid ISIS at erobre den irakiske millionby Mosul i et overraskelsesangreb, og det var herfra, at al-Baghdadi på den symbolske dato for den første ramadan blev proklameret kalif af al-Adnani. ISIS blev omdøbt til Islamisk Stat og har siden "holdt stand og ekspanderet" (bevægelsens slagord) i det vestlige Irak og det østlige Syrien, om end med voksende tab. Fredagen efter proklamationen holdt kaliffen så sin tiltrædelsesprædiken i den gamle Nuri-moské og citerede her den første kalif Abu Bakrs berømte ord i sin tiltrædelsesprædiken i år 632: "Gør jeg ret, så støt mig, men gør jeg fejl, så ret mig."

Få dage efter udsendte Abu Qatada en erklæring, "Kalifatets gevandter", hvori han fordømte den nye kalif som illegitim (batil); ifølge den islamiske jura skulle der have været en rådsforsamling, hvor de kvalificerede repræsentanter for muslimerne (ahl al-shura) havde udnævnt ham, og disse skulle være de jihadistiske ledere fra hele verden. I et interview med den internationale avis al-Sharq al-Awsat udlagde Abu Qatada fra sin fængselscelle i Jordan erklæringen som et strategisk træk, der ikke henvendte sig til alle muslimer, men alene forsøgte at komme den større al-Qaeda orienterede jihadisme i forkøbet. Han fortalte ydermere, at al-Baghdadis fremgangsmåde "kombinerede forfejlede elementer fra al-rawafid og al-khawarij". Det er en

grov anklage i jihadismens univers; al-rawafid er deres skældsord for shia-muslimer, og al-khawarij, på dansk kharijitterne, er den retning, som kort efter profetens død skabte splid blandt muslimerne, fordi de stillede rigide og intolerante krav til, hvem der kunne være muslim, og hvem der kunne være leder, og myrdede den fjerde kalif, Ali.

Denne sidste kritik havde Turki Bin`ali som nævnt allerede foregrebet i foråret. I en ti sider lang "Erklæring som svar til Abu Qatada" undrede Bin`ali sig over, at en mand med så afgørende vigtige bøger som Abu Qatada kunne falde mujahidin i ryggen. Det måtte skyldes manglende kendskab til deres situation og en uheldig udvikling i fængslet. Bin`ali antyder, at Abu Qatada simpelthen er et redskab for den jordanske efterretningstjeneste. Han konkluderer, at man stadig kan fæste lid til de bøger, Abu Qatada har skrevet, men ikke til hvad han fra nu af måtte udtale fra sit fængsel.

Efter udråbelsen af kalifatet svarede IS' anden chefideolog, Muhammad al-Adnani, bevægelsens jihadistiske kritikere endnu mere kontant: folk kan godt lytte til alverdens muslimske lærde. Men de kan også bare se, hvem der vinder. Det er os. Så vi har Guds støtte.

Også Muhammad al-Maqdisi har haft en række polemikker med lederne af Islamisk Stat. Som mentor for al-Zarqawi, som Islamisk Stat regner for sin første leder, tænkte han, at han kunne have indflydelse på IS, da en jordansk pilot, Mu`adh al-Kasasiba, blev skudt ned, og IS erklærede, at de ville henrette ham. Ikke nok med, at al-Maqdisi intet kunne udrette for at redde al-Kasasiba, han fandt også ud af, at IS faktisk havde henrettet piloten, mens de forhandlede med ham.

Der er kort sagt ikke megen gensidig respekt. Det dårlige forhold kulminerede, da både al-Maqdisi og Abu Qatada underskrev en fatwa, som tillader de sande mujahidin i selvforsvar at nedkæmpe IS, som de kalder "baghdadier", dvs. tilhængere af en sekt, hvis leder er al-Baghdadi. På det tidspunkt var IS og Jabhat al-Nusra i direkte konfrontation ved Aleppo.

Abu Qatada og al-Maqdisi er ikke de eneste al-Qaeda-forbundne ideologer, der har været i clinch med al-Adnani. Men de er nogle af de mest kendte, og kampen har efterhånden kørt i mange omgange. Seneste runde var i maj 2016, hvor Islamisk Stat udsendte et længere dokument, "Sletning af ikonerne", som argumenterede for, at de jihadi-ideologer, som har udtrykt sympati med det Muslimske Broderskab, ikke kan regnes for en del af den sande troende bevægelse, fordi Broderskabet har accepteret parlamentarisme, samarbejde med vantro etc. Det var særligt rettet

imod al-Qaeda-ideologen Abu Musaab al-Suri, men kunne sådan set også have været imod Abu Qatada, der efter revolutionerne i 2011 var opmuntret af den folkelige støtte til de islamistiske bevægelser, som han dog mente, man straks skulle udfordre. Bare to dage efter "Sletning af ikonerne" udsendte al-Maqdisi en erklæring om, at denne sletning, som også indbefattede troens martyrer, var et udtryk for, at IS var blevet en ekstremistisk sekt (ghulw), som også var ved at skille sig af med sine egne mere kyndige ideologer.

Kalifatets historie

De forskellige fortolkninger af politisk autoritet er også dét, der ligger i de forskellige dateringer af kalifatets fald. Her synes Osama bin Laden at følge en linje, som vi i Danmark kender fra Hizb-ut-Tahrir, om at det var vestlige magter inklusive tidlige zionister, der satte sig for at underminere det osmanniske kalifat, første gang i 1876 med indførelsen af en forfatning, anden gang i 1908 med det såkaldte ungtyrkiske kup, hvor nationalister afsatte den fromme Abd al-Hamid II og indsatte en anden kalif, de kunne styre. Og tredje gang i 1924, da det nyoprettede tyrkiske parlament vedtog at afskaffe embedet.

For IS var det osmanniske kalifat ikke et ægte kalifat, fordi osmannerne ikke nedstammede fra profetens stamme, Quraish. I deres øjne faldt kalifatet for 750 år siden med mongolernes invasion i Bagdad og mordet på al-Musta`sim, den sidste abbasidiske kalif, som blev viklet ind i et tæppe og druknet i Tigris. Abbasid-dynastiet, som regerede fra 750 til 1258, havde den rigtige nedstamning fra Quraish, men var dog med tiden blevet svage. For Islamisk Stat er det derfor mest dynastiets oprettelse i årene omkring 750, som kan inspirere. Under sorte bannere drog oprørere fra Khorasan (et område, der i dag dækker det nordøstlige Iran og det sydlige Centralasien) imod det moralsk korrupte umayyade-dynasti i Damaskus. Abbasiderne havde også midlertidigt deres hovedstad i Raqqa, før de flyttede den til Bagdad – noget IS også drømmer om. IS spiller på parallelterne: bevægelsen bruger det samme flag og opkalder sine territorier efter de gamle abbasidiske provinser (wilayat). Ydermere har kaliffen taget navnet al-Baghdadi al-Quraishi, hvilket vil sige en efterkommer af Quraish og fra Bagdad. Faktisk hedder han oprindeligt Ibrahim Awwad Ibrahim al-Badri, og han kommer fra en anden irakisk by, Samarra. Men vigtigere endnu er det fornavn, han har taget: Abu Bakr.

Abu Bakr

Abu Bakr var navnet på profetens nære ven og våbenfælle. Han blev også profetens efterfølger – og det er betydningen af titlen kalif. Den nat i år 632, da profeten døde, holdt man en stor rådslagning (shura) om, hvad der nu skulle ske. Der var flere

kandidater til at blive leder, men det hele blev afgjort, da en anden af profetens nære våbenfæller, Umar, til sidst med høj stemme svor troskab (bay'a) til Abu Bakr. Så fulgte andre trop. Umar blev snart også selv kalif, da Abu Bakr døde i 634.

Det er Abu Bakrs to år ved magten, som IS opfatter som ledesnor for sin strategi og legitimering. Det var jo også her, at en stat så småt blev til, om end mange ting stadig var helt flydende. Først og fremmest fordi mange af de arabiske stammer forlod deres forbund med muslimerne, idet de anså deres ed for en personlig troskabsed til Muhammad, som nu var død. Abu Bakr måtte derfor bruge det meste af sin tid og virke på at føre krig imod disse stammer og tvinge dem til at forny deres ed. Disse krige kaldes ridda-krigene, altså krigene imod de frafaldne. Det kalder IS også sine krige imod de arabiske stammer i Syrien og særligt i Irak, hvor disse stammer allierede sig med USA i en opstand imod Islamisk Stat i Irak (ISI), bevægelsens forløber. Stammerne er siden 2014 blevet enten nedkæmpet eller koopteret. Herefter er enkelte simpelthen blevet slagtet, mens andre har måttet sværge troskab til Abu Bakr ved store ceremonier og derefter indgå i længere genopdragelsesforløb, angiveligt modelleret over, hvad kaliffen Abu Bakr gjorde med de arabiske stammer. Nedkæmpelsen af dette frafald, sammen med modige angreb på nye områder (og økonomisk vigtig krigsbytte) er baggrunden for IS' slagord "at holde stand og ekspandere".

I en længere artikel i sit franske propagandamagasin Dar al Islam fra maj 2016 forklarer IS, hvordan man omhyggeligt følger i Abu Bakrs og profetens fællers fodspor.

"Det er således nødvendigt – i dag mere end nogensinde før – at gå tilbage til historien om vore fromme forfædre blandt profetens fæller for at analysere og sammenligne deres værk med den Islamiske Stats. Det er alene ud fra denne målestok, at oprigtige sandhedssøgere kan forsikre sig om, at Islamisk Stat i dag marcherer i fællernes spor [...] Eftersom kalifatet netop nu er under opbygning, og alle vantroens og frafaldets nationer har sluttet sig sammen for at bekriige det, er det mod de islamiske erobringers historie, at man må vende sig [...] I denne artikel påkalder vi os de slag, der blev ført under kaliffen Abu Bakr al-Siddiqs autoritet, særligt erobringen af Irak, som er af en brændende aktualitet."

Hovedpointen i artiklen er, at Abu Bakr valgte at angribe det langt større og stærkere persiske Sassanide-rige, som var udstrakt til det, der i dag er Irak, selv om man samtidigt var i gang med ridda-krigene imod de frafaldne stammer. Han omdirigerede altså sine styrker mod nord, mod havnebyen Ubullah og derefter al-Hirah, persernes

store by i Mesopotamien. Det var en enorm satsning på én gang at holde stand og ekspandere. Men denne ulige kamp var en strategi fra Abu Bakrs side, for han vidste, at Gud ikke ville tillade, at ummaen blev udslettet. På denne måde skabte Abu Bakr staten og dens sande muslimer, som er mujahidin og fik luget de falske troende, hyklerne bort. I en krydsklipning mellem de forskellige slag, Abu Bakrs tale til sine soldater og citater fra IS-ideologen Abu Muhammad Adnanis viser artiklen, at IS nøje følger Abu Bakrs strategi:

” Dette er hemmeligheden ved den Islamiske Stat i dens kampe i dag. Den beror ikke i noget tilfælde på sin kraft eller forberedelse eller på sit antal. Den forlader sig fuldkommen på Gud, som er den eneste, der kan sikre den: 'sejren kan alene komme fra Gud den mægtige' ([Koranen sura 3] Al Umran, vers 126). Opfordringen fra Abu Bakr as-Siddiq til sine soldater giver nøglen til sejren. Det er derfor kommandanterne i Islamisk Stat ikke har haft andet valg end at opfordre deres soldater på samme måde. Sheikh Abu Muhammad al-Adnani har sagt: 'Soldater i Islamisk Stat, lyt til de ord. Frygt ikke for kalifatet, for Gud (Han være priset og ophøjet) beskytter det og former det og dem, der opretter det. Men frygt for jer selv, frygt for jeres sjæle, stil dem til regnskab i anger og kom tilbage til jeres Herre. ”

Meningen er, at IS soldater skal bekæmpe frafaldet, og at døden i denne kamp vil sikre dem i efterlivet. Og artiklen giver eksempler på, hvordan enkelte krigere og små grupper i de tidlige erobringer takket være deres dødsforagt vandt over langt større fjendtlige kontingenter. Moralen er netop moralen: selv i dag vindes krige af dem, der ikke frygter døden, men elsker den.

Abu Qatada og profetens krige

Dette sidste tema, at islam giver sejr, fordi den troende muslim har en højere moral end andre soldater, er velkendt i islamistiske skrivelser. Men disse ser jihad som en defensiv krig, fx til forsvar for et muslimsk Palæstina.

Idéen om jihad som en offensiv krig og en individuel pligt er et kendemærke for den ideologiske jihadisme, der som nævnt i den arabiske verden har Syyed Qutb som åndelig fader. I sin store korankommentar "I Koranens Skygge" fra 1958 udarbejder Qutb idéen om, at den sande troende må udvandre fra det ugudelige og barbariske samfund, han lever i, og det ugudelige liv han har ført. Qutb kalder dette for hijra, det

ord man bruger om profeten Muhammads udvandring fra det syndige Mekka til den by, Yathrib, hvor det første muslimske samfund blev grundlagt. Enhver muslim må som profeten foretage sin hijra, siger Qutb, men få har gjort det – nemlig den avantgarde han talte om. Og fordi så få har realiseret sand islam, lever vi stadig i "svaghedens periode", individuelt og kollektivt.

Al-Qaeda og mange af dets ideologer er inspireret af denne opfattelse af profetens liv som model for den kæmpende troende og Koranen som et program (minhaj): De vil se etableringen af den jihadistiske bevægelse i Afghanistan som den lille troende gruppes hijra, og kampene man førte derfra som modelleret over de kampe, profeten Muhammad førte fra Yathrib (som han gav navnet Medina) imod muslimernes tidligere undertrykkere i det hedenske Mekka. Deres forskellige terrorhandlinger, herunder angrebet på World Trade Center i 2001, omtaler de altid som et "togt" (ghazwa, hvorfra vi har ordet razzia), det ord de muslimske historikere anvender om Muhammads angreb på karavanerne fra Mekka.

Abu Qatada har skrevet en gennemgang af profeten Muhammads togter, ment som instruktion til vore dages mujahidin. Igennem 732 sider på arabisk gennemgår han de store og små togter (knap en snes), som profeten ledede igennem ni år fra 624 til sin død i 632. Det har andre gjort før, baseret på de muslimske historikers biografier om Muhammad. Abu Qatadas idé er derimod at samle sig om de vers i Koranen, som blev åbenbaret i forbindelse med de enkelte slag, og se på hvordan Gud bygger ummaen og den enkelte muslim op. Krigene er stadier i Guds program for den sande troende, en guddommelig karakterdannelse.

Derfor vier Abu Qatada godt en fjerdedel af bogen til bare ét af togterne, som blev et nederlag, nemlig slaget ved Uhud. Her reagerede muslimerne forskelligt, da de stod over for en overmægtig mekkansk hær; der var uro i rækkerne, nogle kom for hurtigt af sted, mens andre aldrig drog ud. For alle var det en barsk tid, for nederlaget kom oven på slaget ved Badr, en sejr så mirakuløs, at muslimerne blev overmodige og sløsedede. Abu Qatada er fuld af lovprisning over Uhud, for det var her, at muslimerne blev delt mellem de sande troende og hyklerne, og mange fik lejlighed til at opnå martyriet. Det var på dette sted, at Gud gjorde det klart, at jihad er selve livet, den eneste måde at bære vidnesbyrd for Gud. Gud åbenbarede blandt andet verset "Gud elsker de udholdende", for slaget var den største prøvelse for de tidlige muslimer. Tålmod er ikke tålsomhed, men udholdenhed; den er ikke dyrenes eller undersåtternes underdanighed, men den troendes venten på den rette lejlighed. Abu Qatada ser derfor ikke jihad som drab, men som en civilisationsproces: opbygningen af en

nation og en person. Han afslutter sin gennemgang med at fastslå, at jihad er en nations gerning, og man skal opdrages i den. Først som mujahid er man fri, for jihad er befrielse og selvbefrielse – et tema han har fra Sayyed Qutb. Abu Qatada konkluderer med en opfordring til den unge mand, der læser dette, til at konfrontere sin selviske sjæl og dens dårlige undskyldninger og vælge det eneste, der kan frelse et menneske, nemlig jihad.

Når Abu Qatada bruger så meget krudt på slaget ved Uhud og taler om det med taknemmelighed, er det dels fordi, det var den store prøvelse, som behøvedes for at skabe den "sejrende gruppe" og den sande mujahid. Men det er også, fordi som han læser det, er det dér, hvor muslimerne står nu, da han udgiver bogen i 2012. Mujahidin er under Guds store prøvelse; de vandt en overraskende sejr over Sovjetunionen i Afghanistan, og det lykkedes mirakuløst at angribe USAs største by. Men siden da har amerikanerne sat modangrebet ind, Osama bin Laden er likvideret og ja, der er muslimer, som er faldet fra. Nu mere end nogensinde er der brug for høj moral og dødsforagt: mujahidin skal elske den prøvelse, Gud har sat dem i.

Konklusion

IS og al-Qaeda er rivaler, i Syrien, i Yemen, i Nordafrika og mange andre steder. Som andre bidrag i bogen beskriver, har de forskellige strategier over for den lokale muslimske befolkning, og forskelligt syn på brugen af ekstrem vold. En anden hovedforskel er, at Islamisk Stat har et bestemt territorium, som bevægelsen netop kalder en stat og giver statslige funktioner; mange af dens udsendte videoer viser ikke vold, men skoler, domstole, politi, markeder og tilfredse undersåtter. For det er en anden forskel: Islamisk Stat er stærkt optaget af, at kaliffen er kommet og folk skal sværge troskab til ham. Hvis de ikke gør det, er de frafaldne og må slås ihjel. Som vi har set, er det netop en af forskellene til ideologer som al-Maqqdisi og Abu Qatada.

Dette kapitel har beskæftiget sig med bevægelsens forståelse af kalifatet og politisk autoritet og den historieforståelse, der ligger bag. Her er kontrasten til al-Qaeda også tydelig. For al-Qaedas ideologer er kalifatet noget, som muslimerne en dag skal realisere, men det har ikke været den primære dagsorden. For endnu er de troende alt for svage og bør i stedet konsolidere sig. De er som de allerførste muslimer, der ledet af Muhammed udvandrede fra Mekka og indledte en længere krig imod byen. Ja, de er på et bestemt sted i denne krig, nemlig i bølgedalen efter slaget ved Uhud, hvor nederlaget skilte fårene fra bukkene. Det var i år 625.

Islamisk Stat er derimod mentalt i år 633; profeten er død, Abu Bakr er udvalgt og har holdt sin tiltrædelsesprædiken, og de arabiske stammers oprør er ved at være nedkæmpet. Nu er det ikke slaget ved Uhud, men slaget ved Ubullah, der snart skal udkæmpes, og derefter venter indlemmelsen af Irak og det persiske riges fald. Hvor al-Qaeda stadig anser muslimerne for at være på vej ud af svaghedens tilstand og stærkt i defensiven, står Islamisk Stat ifølge sine ideologer i en anden position: den holder stand og står foran begyndelsen til de store muslimske erobringer. Man har allerede slået sin egen mønt, dinaren, og udnævnt guvernører til fjerne provinser. Det er stadig en prøvelsernes tid, og profeten lever ikke længere. Men Gud har opbygget den sejrende gruppe, og nu skal staten opbygges og ekspandere.

1 Jakob Skovgaard-Petersen (2016), "The King, The Boy, the Monk, and the Magician. Jihadi Entrepreneurship between the UK and Denmark", in Vinding, N.V., Thielmann, J. & Racijs, E. (eds.), *Islam and Muslims in Europe*, Brill Publishers, Leiden.

Da Taliban er den mest dominerende militante bevægelse i både Pakistan og Afghanistan, spiller den doktrinære forskel også en rolle i forhold til, om man kan forestille sig, at de to bevægelser smelter sammen til en fælles front eller ej

IS INDTAGER AL-QAEDAS ARNESTEDER I AFGHANISTAN OG PAKISTAN

Af Mona Kanwal Sheikh

Grænselandet mellem Pakistan og Afghanistan var for 10 år siden kommandocentral for al-Qaeda (AQ) seniorledelse. Men hvad er der sket med AQ siden dengang, og hvordan er samspillet eller konfliktlinjerne mellem de dominerende Taleban-relaterede bevægelser i regionen, AQ og den nye dreng i klassen, Islamisk Stat? Dette kapitel vil se nærmere på IS' fremkomst i Afghanistan og Pakistan og på de dynamikker, der præger forholdet mellem regionens "gamle" bevægelser (Taleban og AQ) på den ene side og Islamisk Stat på den anden. Da Islamisk Stat er en spæd bevægelse i denne region, så er billedet af dens slagkraft og resonans i Afghanistan og Pakistan endnu uklart og under stadig udvikling, og det skal derfor indledningsvist siges, at nærværende artikel bygger på det meget begrænsede kildemateriale om bevægelsen.

Islamisk Stat Khorasan

I starten af 2015 åbnede Islamisk Stat-bevægelsen en ny "afdeling," der opererer i Afghanistan og Pakistan. Tilblivelsen af den afghansk-pakistanske fraktion af Islamisk Stat blev annonceret af en centralt placeret talsmand fra et af hovedsæderne i Syrien: i en næsten syv-minutter lang tale annoncerede Abu Muhammad al-Adnani gruppens ekspansion til, hvad han kaldte "Khorasan", hvorfor denne fraktion nedenfor benævnes ISK. Talen blev publiceret den 26. januar 2015 af Al-Furqan, IS' mediebyureau. Erklæringen kom få uger efter, at en gruppe tidligere Taleban-tilhængere i Pakistan etablerede et såkaldt "Khorasan råd" [shura] og offentligt meldte sig under IS' faner.

Den afghansk-pakistanske fraktion er således tæt knyttet til den IS-bevægelse, der opstod i Irak i løbet af 2013. ISK's lederskab har aflagt troskabsed (bayah) til Abu Bakr al-Baghdadi – den selvudnævnte kalif, der til verdens store forundring indtog talestolen i en stormoske i Mosul i juli 2014. Mens ISK er et begrænset fænomen i Pakistan, så er ISK i dag tilstede i omtrent syv afghanske provinser; overvejende i den østlige del af Kunar-provinsen og den tilstødende Nangarhar-provins. Bevægelsen har blandt andet gjort sig bemærket ved at tage ansvaret for selvmordsaktioner, bevæbnede angreb og kidnapninger – især i det sydøstlige Afghanistan, hvor ISK forgæves har forsøgt at indtage nogle områder, men også i det nordøstlige Afghanistan, hvor bevægelsen har haft mere held. I Pakistan er det særligt angreb i Sindh-provinsen, der er blevet knyttet til ISK, og det fremgår af den pakistanske nyhedsdækning, at ISK især har formået at hverve tilhængere i Pakistans stammeområder (FATA) – de områder, hvor Taleban stadig har deres højborg, og al-Qaeda plejede at møde en udbredt grad af gæstfrihed og beskyttelse.

På den amerikanske terrorliste benævnes den nye IS-fraktion som ISIL-K (Islamic State of Iraq and the Levant - Khorasan), mens den selv kalder sig for Wilayat Khorasan. Wilayat er en term, der refererer til de selvstændige administrative enheder, der eksisterede under det historiske kalifatsystem, og navnet bliver derfor nogle gange oversat til "Khorasan-provinsen". Den afghansk-pakistanske fraktion anser således sig selv som en administrativ og militær enhed af det islamiske kalifat, som IS-bevægelsen satte sig for at etablere i 2013, da den udvidede sit engagement i Irak til også at indbefatte Syrien.

Ifølge rapporter fra det amerikanske militærakademi West Point var bevægelsen afghansk-pakistanske del allerede under opsejling i starten af 2014, da tidligere AQ-tilhængere i Afghanistan og Pakistan tilsluttede sig forestillingen om, at den irakiske Abu Bakr al-Baghdadi er den kalif, der skal samle den muslimske verden, før den endelige apokalypse skal udspille sig.

Det er værd at bemærke, at Khorasan trods tilnavnet 'provins' ikke er et territorielt afgrænset område. Det giver mere mening netop at forstå det som en bevægelse i Afghanistan og Pakistan, der arbejder for at realisere IS' vision om et Islamisk kalifat. Khorasan er således ikke en provins, der eksisterer længere, men refererer til en historisk region, der dækkede over Afghanistan, Turkmenistan, Tadjikistan, Uzbekistan og store dele af Iran – i enkelte gengivelser af det historiske område, indgår også dele af Pakistan. Rent mytologisk har Khorasan også eksisteret som et centralt element i eskatologiske fortællinger om de sidste dage før dommedag. En hadith [hvilket er en beretning, der enten tilskrives profeten Mohammads udsagn eller

Provinser i Afghanistan og Pakistan

* FATA (Federally Administered Tribal Areas)

1. Kapisa	4. Laghman	7. Nuristan	10. Parwan
2. Khost	5. Logar	8. Panj Sher	11. Wardak
3. Kunarha	6. Nangarhar	9. Paktya	

sædvane], der er blevet brugt til at etablere legitimitet omkring IS-bevægelsen, forudsætter for eksempel, at der vil opstå en hær, der bærer et sort flag i netop Khorasan-området. Fra denne hær vil den muslimske messiasskikkelse (som bliver kaldt imam Mehdi i eskatologien) træde frem og lede muslimerne til en endelig sejr imod Islams fjender og derved genetablere Islams storhed. Et element af denne beretning opfordrer alle muslimer til at tilslutte sig "hæren med det sorte flag", når den viser sig. Myten om Khorasan som et område, hvor afgørende begivenheder vil finde sted, er også at finde blandt Taleban-tilhængere – dog anerkender de ikke, at IS er den bevægelse, der skal lede Islam mod den endelige sejr.

ISK's højborgene i Afghanistan ligger i Kunar-provinsen i det nordøstlige Afghanistan, og i den tilstødende Nangarhar-provins (særligt i Achin-distriktet) – begge områder grænser til Pakistans stammeområder, FATA (Federally Administered Tribal Areas). ISK har angiveligt forsøgt at indtage de sydlige provinser Farah, Helmand, og Zabul, men uden held. Bevægelsens krigere består både af afghanere, pakistanere, men også uzbekere fra IMU (Islamic Movement of Uzbekistan), der tidligere har samarbejdet med al-Qaeda og Taleban. En FN rapport fra 2015 beskriver, hvordan ISK indtog dele af Nangarhar-provinsen ved at tvangslukke 25 skoler og true lærere og forældre til at blive væk fra skolerne (som i stedet blev taget i anvendelse til at organisere deres militante aktiviteter).

ISK er stadig en bevægelse, der er så ny, at det er vanskeligt at sige noget om dens endelige natur og opbygning. Dog er der skrevet forskellige journalistiske beretninger og nyhedshistorier, der kan give et lille indblik i den bevægelse, der ofte bliver opfattet som AQ's "overmand", hvad angår deres krigsføringsmetoder og dramaturgiske voldsanvendelse.

Islamisk Stat indtager Pakistan

I løbet af 2015 blev det klart, at ISK langsomt var ved at arbejde sig ind på den pakistanske "jihad-arena", både fordi fremtrædende medlemmer af forskellige pakistanske militante bevægelser annoncerede deres tilslutning til IS og Al-Baghdadi, men også fordi der blev fundet IS-propagandamaterialer i Pakistan – herunder kunne journalister rapportere om IS-flag og pro-IS-graffitislogos på mure rundt omkring i Karachi og Peshawar – to byer, der tidligere har været arnested for både al-Qaeda-sympatisører og Taleban-tilhængere. I slutningen af 2015 var der også beretninger om udbredelsen af IS-propagandavideoer i Afghanistan og om etableringen af en radiokanal "The Voice of the Caliphate" (med programmer på både arabisk, pashto, farsi og dari), der dog hurtigt blev lukket ned efter amerikanske luftangreb på stationens studie.

I maj 2015 blev et dødeligt angreb på 46 Shia-muslimer knyttet til en IS-relateret bevægelse i Karachi (der ligger i Sindh-provinsen). Angrebet, der havde en tydelig sekterisk karakter, blev påberåbt af bevægelsen Jundullah, der i november 2014 havde svoret troskab til IS. Jundullah har tidligere været associeret med det pakistanske Taleban, men står ideologisk set nærmere IS og deres hovedformål om at genetablere et transnationalt Islamisk kalifat.

Samme år, i 2015, blev 42 mennesker arresteret i Sialkot (i provinsen Punjab), fordi de angiveligt var en del af en IS-celle. Også i Islamabad, Pakistans hovedstad, blev en formodet pakistansk IS-leder arresteret, idet han var anklaget for at være i færd med at rekruttere til bevægelsen. Pakistanske medier beskrev, at det i forbindelse med arrestationen var kommet frem, at IS betalte nye rekrutter en månedsløn på 380 dollars for at tilslutte sig deres kamp. Andre steder er beløbet angivet som højere, men uanset hvad, så har lønbetalingerne været med til at øge IS' tilstedeværelse i Pakistan – især i stammeområderne, hvor arbejdsløshed og ringe socio-økonomiske vilkår er en barsk præmis, som tusindvis af unge mænd lever under.

Et af IS' primære engelsksprogede magasiner, Dabiq, bragte i sin 13. udgivelse et interview med ham, de kalder guvenøren (wali) af Khorasan. Heri beskriver han, at Khorasan lige nu består af Afghanistan og det vestlige Pakistan, og at de har ambitioner om også at indtage Kashmir (hvorom Pakistan og Indien strides). Om deres fodfæste i regionen siger han "We have established judicial courts in these regions, offices for hisbah [en form for religiøst politi], offices for zakah [almisse], and others for education, da'wah [missionering] and masjid [moskeer], and public services". De aktiviteter, der refereres til, handler dog mere om Afghanistan end om Pakistan, hvorfra der i sparsom grad er blevet rapporteret om etableringen af IS-relaterede sharia-domstole eller andre typer for paralleladministration.

På samme måde som paraplyorganisationen af Taleban-bevægelser i Pakistan, Tehrike Taleban Pakistan (TTP), består af hele bevægelser, der har meldt sig under TTP-banneret, såvel som mindre udbrydergrupper af andre bevægelser, så er ISK i Pakistan kendetegnet ved et lignende mønster. En af de bevægelser, der offentligt har erklæret deres tilslutning til ISK, er som nævnt ovenfor den anti-shiitiske Jundullah-bevægelse, der er enig i IS' hidsige portrættering af Shia-muslimer som "benægtede" (rafidah) – deres anke går på, at Shia-muslimer ikke anerkender profetens to efterfølgere Abu Bakr og Umar som retmæssige kaliffer, og derfor er de ikke bare frafaldne, men en alvorlig ideologisk trussel mod det sande Islam, og de

skal følgelig bekæmpes. Jundullah startede som en bevægelse af Sunni-muslimske eksil-iranere, der ønskede at vælte det Shia-muslimske regime i Iran, og er med tiden blevet mere fokuseret på at bekæmpe "de frafaldne" i Pakistan.

En anden bevægelse, der har tilsluttet sig ISK, er som nævnt den usbekiske bevægelse Islamic Movement of Uzbekistan (IMU). IMU har i mange år kæmpet for at etablere en Islamisk stat i Usbekistan fra deres eksil i Pakistan og Afghanistan og har tidligere samarbejdet med AQ. Man må antage, at det har stor værdi for IS at få de militante usbekere ombord, idet IS i hvert fald på papiret har ambitioner om at indtage det historiske Khorasan (hvori Centralasien fylder en del) og derved opfylde profetien i den hadith, der bliver refereret til i deres propagandamaterialer og af de bevægelser, der har tilsluttet sig deres kamp. I november 2015 blev IMU dog svært svækket i et sammenstød med det afghanske Taleban, og bevægelsen er blevet yderligere fragmenteret, da en mindre IMU-gruppe i juni 2016 anfægtede den tidligere leders troskabsed til IS og i stedet erklærede, at de forbliver tro mod al-Qaeda.

Foreløbige beretninger peger på, at ISK-bevægelsen også har tiltrukket krigere, der tidligere kæmpede for de mere lokalt forankrede pakistanske bevægelser, såsom Sipah-e-Sahaba og Lashkare Jhangvi. Begge grupper er kendt for deres anti-Shia holdninger og har gennem årene stået bag en lang række militante angreb på Shia-muslimer i forskellige dele af Pakistan. I nogle tilfælde så har ISK-krigerne et dobbelttilhørsforhold, hvilket betyder, at de ikke nødvendigvis siger definitivt farvel til den bevægelse, de kom fra, men blot tilslutter sig den kamp, som de anser for at være mest presserende at kæmpe.

Andre bevægelser, der har oplevet en "medlemsovergang" til ISK, er bevægelserne Lashkare Taiba (LeT), Tanzime Nifaze Shari'ate Muhammadi (TNSM) og TTP. De tre bevægelser er trods "medlemsflugten" stadig intakte og arbejder for at realisere deres egne målsætninger. Samarbejdet mellem dele af LeT og ISK handler især om personlige relationer mellem IS-ledere og LeT-ledere i Pakistans stammeområder. Der kan være strategiske og venskabelige grunde til midlertidige samarbejder, at bevægelserne beskytter hinanden eller yder logistisk hjælp til hinanden, men en fuldstændig absorbering af LeT i ISK er vanskeligt at forestille sig, da LeT's primære kamp altid har ligget i Kashmir og er rettet mod ærkefjenden Indien. Siden 2007, hvor TTP blev etableret, så man dog en opsplitning af LeT-bevægelsen, hvor en mindre del tilsluttede sig TTP's kamp i Pakistans stammeområder og derved gjorde op med deres tidligere loyalitetsbånd til den pakistanske hær. Det skal dog nævnes, at LeT som bevægelse aldrig har været drevet af en vision om at etablere et islamisk kalifat, men udgør udover sine militante aktiviteter også en missionsbevægelse,

der vil udbrede islamisk lære gennem det, de anser som korrekt islamisk uddannelse og opdragelse, dvs. de tror på en islamisering fra neden og har modsat andre islamistiske bevægelser i Pakistan aldrig været en stærk stemme for etableringen af en islamisk stat i Pakistan. Hertil kommer, at LeT har et ærkenationalistisk ethos (defineret imod den indiske identitet) og har kæmpet en kamp, der handler om grænsedragninger mellem Indien og Pakistan, hvilket er svært foreneligt med IS' transnationale kalifat-projekt.

TNSM blev herimod etableret for at islamisere den pakistanske stat og har siden 2007 primært været associeret med Taleban. Selvom de har kæmpet for en islamisk stat som et nationalt projekt, så ligger ideen om et islamisk kalifat dem ikke fjern, og man kan forestille sig, at dele af bevægelsen meget vel kan være tiltrukket af IS-tankegangen om, at vi nærmer os apokalypsen. Som bevægelse har TNSM dog endnu ikke svoret troskab til Al-Baghdadi, og det er primært enkeltpersoner fra bevægelsen, der har tilsluttet sig ISK.

De tidligere TTP-tilhængere, der har tilsluttet sig ISK, har gjort det, fordi de har været utilfredse med den måde, Taleban i Pakistan har udviklet sig på – nogle siger, at det afspejler den lederskabskrise, der ramte Taleban, da TPP-lederen Hakimullah Mehsud blev dræbt af amerikanerne i 2013. De kritiske TTP-tilhængere, især de oprindelige, der er baseret i stammeområderne, var aldrig tilfredse med, at Mullah Fazlullah (der ikke har noget bånd til stammeområderne) blev udpeget som efterfølgeren til Hakimullah Mehsud, der ikke bare stod i spidsen for det pakistanske Taleban, men også var en magtfuld stammeleder. De ex-TTP'ere, der har tilsluttet sig ISK, har således manglet en leder, de troede på. Herudover har Taleban været splittet i spørgsmålet om, hvorvidt man burde indgå fredsaftaler med den pakistanske stat, eller om det i sig selv er en symbolsk underkastelse til et vantro system. Den store fragmentering af den pakistanske Taleban-bevægelse har også betydet, at nogle af bevægelsens krigere har været desillusionerede over bevægelsens manglende handlekraft, og de har derfor med stor sandsynlighed set IS som et stærkt alternativ.

Er der plads til IS?

Forholdet mellem TTP i Pakistan og Taleban i Afghanistan på den ene side og IS på den anden side har dog overvejende været præget af spændinger og interne magtkampe, snarere end samarbejde og integration. Det vil sige, at IS og Taleban som billedet er nu, ikke kan opfattes som en samlet eller samlende fløj, men derimod fremstår som konkurrerende bevægelser, der gensidigt svækker hinanden ved at bekriige hinanden.

I sommeren 2015 spredtes nyheden om, at Mullah Omar var død. Mullah Omar var en samlende skikkelse for både pakistanske og afghanske Talebanere, der havde aflagt troskabsed til ham. Selvom al-Baghdadi også tog tilnavnet "Amir ul Momineen" (de troenes leder) ligesom Mullah Omar, så havde Mullah Omar aldrig status som kalif, hvilket afspejler, at Taleban forblev et nationalt statsprojekt. Tilhængere af Taleban-bevægelsen anerkender derfor ikke automatisk al-Baghdadi eller det transnationale kalifat-projekt, og i flere tilfælde har man hørt udtalelser, hvor Taleban underkender behovet for en bevægelse som IS. For Taleban i Afghanistan handler det i dag højst om at genetablere emiratet, som det var i Afghanistan under Mullah Omars regeringsperiode mellem 1996-2001. For det Pakistanske Taleban handler det i dag om at realisere den vision, som de mener Pakistan blev sat i verden for i 1947: visionen om en islamisk nationalstat for dem, der dengang var Indiens muslimer.

Ifølge rapporter, så udspiller der sig lige nu en åben konflikt mellem Taleban og ISK, især i det østlige Afghanistan. En nyere Al Jazeera-dokumentar – ISIL and the Taleban – har portrætteret den dynamik, der lige nu præger forholdet mellem Taleban og ISK: Vi ser for eksempel en scene, hvor 10 mænd bliver henrettet af ISK, fordi de har samarbejdet med Taleban. Vi ser også, hvordan talebanerne i Afghanistan ikke ser noget behov for en bevægelse som IS, og hvordan IS betegner Taleban som en bevægelse, der er i lommen på den pakistanske efterretning, og derfor ikke kæmper en autentisk kamp for Islam. Fjendskabet mellem ISK og Taleban er også tydeligt, hvis man ser på det propagandamateriale IS udsender. I et interview beskriver guvernøren af Khorasan Taleban som en nationalistisk bevægelse, der ikke bare er i lommen på den pakistanske efterretningstjeneste, men tilmed er inspireret af stammetraditioner snarere end guds love.

ISK-lederskabet består af de frafaldne (tidligere) Taleban-ledere (dog ikke de højst rangerende af slagsen) – basalt set dem der var utilfredse med det overordnede lederskab for det pakistanske Taleban og derfor valgte at bryde ud. Derfor har de også en personlig agenda, når de bekæmper deres tidligere kammerater. Taleban-bevægelserne står dog fortsat langt stærkere end ISK, og de foreløbige observationer anslår, at der er omtrent 1000 mand tilknyttet ISK-bevægelsen (mestendels koncentreret i Nangahar i Afghanistan og stammeområderne i Pakistan). ISK er derfor ikke en stærk aktør lige nu, men udviklingen kan sagtens vende, hvis vi ser flere lokale bevægelser tilslutte sig de sorte faner.

Hvis man ser på Taleban-bevægelserne i Afghanistan og Pakistan, så har de ikke gjort op med den kultur, de har været indlejret i og er opstået fra, men derimod overtaget nogle sociale strukturer, hvor lederskab og loyalitet afhænger af slægts- og stammebånd samt lederens evne til at tilvejebringe sikkerhed for fodsoldaterne og deres familier. Af samme årsag har forholdet mellem en udenlandsk bevægelse som IMU og Taleban aldrig været tæt, og man kan forestille sig, at der er for store kulturelle forskelle mellem en bevægelse som IS med dets transnationale ethos og talebanerne, der er præget af det traditionelle samfund med stammespecifikke hierarkier, og hvor det personlige kendskab til lederne betyder noget.

Ligenu er billedet således, at der er væsentlige interne forskelle og konflikter mellem Taleban (både det afghanske og det pakistanske) på den ene side og ISK på den anden, og ISKs styrke er udfordret af magtkampene med derivaliserende bevægelser. Hertil kommer, at IS kommer med en ny ideologi, man ikke rigtig har set tilslutning til i Pakistan og Afghanistan før. ISK står derfor overfor en overbevisningsopgave, der delvis handler om at få de eksisterende militante bevægelser til at anerkende al-Baghdadi som kalif og messiasskikkelse, og delvis handler om at overbevise de eksisterende bevægelser om, at det er apokalyptisk nu, og IS er netop den hær med det sorte flag, der er beskrevet i de mytologiske profetier.

Hvad med al-Qaeda?

I Afghanistan og Pakistan er forholdet mellem ISK og al-Qaeda ligeså anspændt som forholdet mellem ISK og Taleban. Det fremgår blandt andet af IS' propaganda-materialer, der i Dabiq nr. 13 portrætterer al-Qaeda i Pakistan som den pakistanske efterretnings forlængede arm på samme måde som Taleban. Det er interessant at bemærke, at al-Qaedas lederskab har været loyal over for Talebans åndelige ledere lige siden 2001. Osama bin Laden opretholdt den troskabsed (bayah), han havde aflagt til Mullah Omar, og AQ-lederen Ayman al-Zawahiri fornyede troskabseden efter Osama Bin Ladens død. Da Mullah Omars død blev offentliggjort, aflagde al-Zawahiri troskabsed til efterfølgeren Mullah Mansour. Senest, da Mullah Mansour blev dræbt af amerikanerne, udstedte AQAP, AQIM og al-Nusra-fronten et fælles eftermæle, der priste den afdøde Emir, og Zawahiri har efterfølgende aflagt troskabsed til den nye Taleban-leder, Hibatullah Akhundzada. Hverken Taleban eller al-Qaeda i Afpak har nogensinde anerkendt al-Baghdadi som legitim kalif, men har tværtimod udsendt flere erklæringer, hvor de gentager, at deres troskab fortsat ligger hos Taleban.

Afghanistan og Pakistan var det sted, hvor al-Qaeda oprindeligt havde hovedkvarter, og i årene efter 2001 var det internationale samfunds opmærksomhed rettet mod at få ram på den del af organisationen, man dengang kaldte al-Qaeda Central (AQC) – AQC refererede til det centrale lederskab og det rådgivende organ (shura), hvori de centrale beslutninger for organisationen blev truffet. Al-Qaedas oprindelige kerne er i dag væsentlig reduceret, og flere observatører har peget på, at det oprindelige AQC og shura ikke har samme magt som tidligere, og bevægelsen er i høj grad mere decentraliseret, end den var i begyndelsen. Dog har al-Qaeda aldrig forladt regionen, selvom den faldende medieinteresse for al-Qaeda og Afghanistan/Pakistan godt kunne efterlade det indtryk.

Der er uenighed om, hvor stærk al-Qaeda er i Afghanistan i dag. I oktober 2015 slog amerikanerne ned på en al-Qaeda-lejr i Kandahar, hvilket såede tvivl om det antal al-Qaeda-krigere, som den amerikanske efterretning tidligere havde sagt, der var tilbage i Afghanistan (det svingede i antal mellem 50-100 mand). Alene i den lejr, som amerikanerne havde opdaget i Kandahar, viste der sig at være over 150 aktive AQ-krigere. Hertil kommer, at der er blevet registreret 338 angreb mod al-Qaeda i 25 ud af Afghanistans 34 provinser i årene mellem 2007 og 2013, hvilket har fået kritiske røster til at sætte spørgsmålstegn ved de officielle tal fra de amerikanske myndigheder. Det forbliver dog også vanskeligt at sætte et konkret tal på al-Qaedas styrke, da der er en række bevægelser, der periodisk samarbejder med og faciliterer al-Qaeda, og hvorvidt disse bør tælles med afhænger af, hvor bred eller smal en definition af AQ man arbejder ud fra.

Al-Qaeda fik sig en ny gren i Pakistan i september 2014, navnlig al-Qaeda på det Indiske Subkontinent/al-Qaeda Bar-i-Sagheer (AQIS). Ayman al-Zawahiri annoncerede tilblivelsen af AQIS, der skulle operere i Pakistan, Indien, Bangladesh og Myanmar. En talsmand for AQIS fremhævede senere, at AQIS havde til hovedformål at bekæmpe tilstedeværelsen af USA, etablere islamisk lov i Sydasiens og bringe en ende på besættelserne af muslimske lande samt forsvare et Afghanistan under (nu afdøde) Mullah Omar. Da den pakistanske hær igangsatte militære operationer i det nordlige Waziristan (i Pakistans stammeområder), flyttede dele af AQIS sig angiveligt til det sydlige Afghanistan (Kandahar og Helmand), hvor de tog kontrol over nogle af områderne sammen med Taleban.

Det interessante ved AQIS er, at det er en regional bevægelse (ligesom AQAP og AQIM), der i højere grad vil få et lokalt islæt og rekruttere lokalt. AQ har tidligere haft et klart arabisk ethos (med en overvægt af egyptere, saudere, yeminitter og krigere fra Libyen) og har gennem de seneste år været mere åben over for lokale bevægelser.

Selvom nogle analytikere har peget på, at etableringen af AQIS primært var et svar på ISKs indflydelse i regionen, så er bevægelsen også et udtryk for en institutionalisering af en udvikling, der allerede havde fundet sted. For eksempel vidste man allerede tilbage i 2002, at al-Qaeda var aktiv i forhold til Myanmars muslimer, der drives på flugt af militante munke. Især bevægelsen Mahaz-e Islami, der både har en tilhængerskare i Myanmar, Pakistan og Afghanistan, har haft bånd til AQ, der går flere år tilbage.

Indtil videre har gruppen ikke orkestreret mange større angreb, men kom i søgelyset, da de tog ansvaret for et angreb på pakistanske skibe i Karachi – efterfølgende udkom gruppen med en erklæring om, at angrebet skyldes, at amerikanske og indiske styrker havde infiltreret den pakistanske flåde, og det var et angreb på amerikanerne og inderne, og ikke på Pakistan. Siden er flere af AQIS' ledere blevet ramt af droneangreb.

Kalifat-jihadisme

Taleban i Pakistan opstod primært som en reaktion på den pakistanske hærs militære operationer i stammeområderne og i hovedstaden Islamabad, hvor den Røde Moske blev knyttet til terrorisme og kom under angreb fra den pakistanske hær i 2007. Med tiden har det pakistanske Taleban tilsluttet sig de stemmer, der i den pakistanske sammenhæng har advokeret for, at Pakistan skulle være en islamisk stat (mere end blot en stat for muslimer). Hverken i Pakistan eller i Afghanistan har der været stærke grupper, der har advokeret for etableringen af et islamisk kalifat, der var transnationalt og brød med landegrænserne. Tværtimod har både det oprindelige afghanske Taleban og det pakistanske Taleban (og de fleste andre islamistiske militser, der kæmper i Afghanistan og Pakistan) været stærkt nationalistiske bevægelser, der har kæmpet en kamp for det "rigtige Afghanistan" og det "rigtige Pakistan", dvs., at de har kæmpet en kamp om at definere staternes identitet, lov og administration.

ISK repræsenterer et transnationalt projekt, der kan være svært at favne for lokale bevægelser. Dog vil det i løbet af de næste par år vise sig, om ISK vil få succes med at udbrede deres ideologiske forestillinger – succesen vil delvist afhænge af, hvor polariseret krigen mod vesten vil blive i løbet af de næste år. Med et øget militært engagement i Irak og Syrien mod IS (og en fornyet risiko for at det militære engagement returnerer til Afghanistan, hvis ISK for alvor får fodfæste) kan apokalypsen risikere at blive en selvopfyldende profeti, og det bliver nemmere at overbevise potentielle rekrutter om, at den muslimske verden skal forene sig mod "den fælles fjende".

Det ideologisk særegne ved IS i forhold til de eksisterende bevægelser, der har omfavnet jihad i Pakistan og Afghanistan, er udover det transnationale projekt selve koblingen af ønsket om et kalifat med voldelig jihad. Selvom der i al-Qaedas propagandamaterialer også findes referencer til kalifatet, og det præsenteres som en attråværdig idé, så har etableringen af et kalifat aldrig været en primus motor for al-Qaeda, og kalifatet indtog en marginal plads i Osama bin Ladens og de senere al-Qaeda ideologers udtalelser. Ideen om at puste nyt liv i kalifatet har heller aldrig været et særligt populært projekt blandt de militante organisationer i Afghanistan og Pakistan. Kalifat-ideen har herimod været et marginaliseret synspunkt, der udover al-Qaeda mest har været båret af den lille Hizb ut Tahrir-bevægelse i Pakistan, der dog ikke har opmuntret til voldelig jihad for at opnå deres politiske mål.

Den ekspansionistiske og voldelige kalifat-jihadisme er derfor et nyt projekt, der vil kræve noget inkubationstid i området. Hertil kommer, at IS opererer med ideen om, at de kæmper en offensiv jihad, der af de fleste militante bevægelser kun anses for at være legitimt under en muslimsk leder/hærfører. Selv en bevægelse som Taleban i Pakistan har kun erklæret, at deres jihad er defensiv, idet de mangler den muslimske leder, der ifølge gængse militante fortolkninger af jihad vil gøre det legitimt at føre offensiv-ekspansiv krig. Tilslutningen til den offensive jihad kræver derfor, at Al-Baghdadi anerkendes som kalif.

Da Taleban er den mest dominerende militante bevægelse i både Pakistan og Afghanistan, så spiller den doktrinære forskel også en rolle ift., om man kan forestille sig, at de to bevægelser smelter sammen til en fælles front eller ej. Mens IS finder deres tankegods fra etablerede salafi-autoriteter, såsom Ibn Taymiyya, og har hentet inspiration fra den tidlige wahhabistiske tradition (før den smeltede sammen med den saudiske royalisme) og en af islamismens hovedideologer Sayyid Qutb, så er IS' religiøse autoriteter også at finde blandt en ny generation af yngre ideologer (for eksempel den 30-årige Turki al-Bin'ali), der kombinerer wahhabismen med kalifat-idéen og den voldelige jihad. Ironien ligger blandt andet i, at IS henter inspiration fra en wahhabisme, der historisk set startede som kalifat-kritisk bevægelse, og nu legitimerer genetableringen af kalifatet.

Hvor meget de ideologiske og teologiske kendetegn kommer til at betyde, og i hvilken grad ISK får overbevist de militante bevægelser i regionen om, at de skal aflægge troskab til Al-Baghdadi, tilslutte sig kalifat-jihadismen og kæmpe det afgørende slag mod de vantro, vil vise sig i løbet af de næste par år. Hvis ikke det lykkes bevægelsen at overbevise de militante bevægelser, så kan man forestille sig, at de vil fortsætte en intern krig, der handler om at nedkæmpe deres modstandere, ligesom det også nu afspejler sig i kampene mellem Taleban og IS.

Selvom IS fortsat primært opererer med selvmordsaktioner, har flere af disse angreb krævet flere ressourcer og tyder dermed på, at IS kan være i gang med at konsolidere sig i Yemen

ISLAMISK STAT I YEMEN – EN UDFORDRER TIL AL-QAEDA?

Af Maria-Louise Clausen

I politiske diskussioner i Yemen henvises jævnligt til en hadith, ifølge hvilken profeten Mohammed udtalte, at tro og visdom er yemenitisk. Det er en hadith, der bruges til at påpege fraværet af visdom i nuværende politiske ledere, der beskrives som egoistiske og magtsyge. Men det er også en hadith, som nu bliver brugt i en retorisk strid mellem al-Qaeda på den Arabiske Halvø (AQAP) og Islamisk Stat (IS), der siden starten af 2015 har konkurreret om at repræsentere jihadisme i Yemen. I sjette nummer af Dabiq, Islamisk Stats engelsksprogede magasin, blev den brugt til at understrege fraværet af visdom i al-Qaedas yemenitiske ledelse. Harith al-Nadhari, et seniormedlem af al-Qaeda i Yemen, som offentligt afviste IS' ekspansion af kalifatet til Yemen, er den primære målskive, og den vigtigste pointe er, at al-Qaeda, anført af Ayman al-Zawahiri, er for eftergivende over for shia-muslimer. På den måde forsøger IS at skabe en fortælling om, at AQAP har 'tilladt' houthierne, der beskrives som en shia-sekt i ledtog med Iran og USA, at øge deres magt i Yemen efter Det Arabiske Forår. Det placeres ind i en større fortælling, hvor Yemen er (endnu) et eksempel på al-Qaedas manglende evne til at forsvare sunni-muslimer.

Yemen er kendt for at være hjemsted for en af de mest aktive afdelinger af al-Qaeda og har dermed en central placering i al-Qaeda-bevægelsen. I 2013 blev den daværende emir af AQAP, Nasir al-Wuhayshi, der tidligere havde fungeret som Osama Bin Ladens sekretær, udnævnt til Ayman Al-Zawahiri's næstkommanderende. Nasir al-Wuhayshi blev dræbt i et droneangreb i juni 2015, men hans efterfølger, Qassim al-Raymi, bekræftede hurtigt AQAPs fortsatte loyalitet over for Al-Zawahiri og al-Qaeda. Yemen udgør dermed en interessant case for, hvordan IS forsøger at

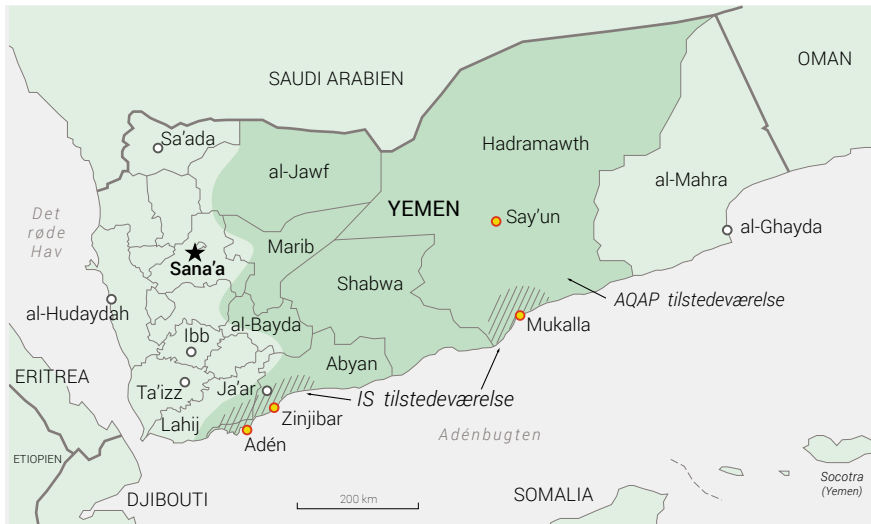
vinde indpas i en kontekst, hvor der er en stærk al-Qaeda-organisation. IS blev formelt etableret i Yemen i november 2014, hvor Islamisk Stats overhoved, Abu Bakr al-Baghdadi, accepterede en troskabsed (bayah) fra IS-støtter i Yemen, der dermed blev en provins (wilayat) i Islamisk Stat. På det tidspunkt bestod IS med al sandsynlighed af relativt få individer, hvoraf flertallet menes at være afhoppere fra AQAP. IS har forsøgt at appellere til segmenter inden for AQAP, der føler at AQAP har været for afventende ved at øge brutaliteten og styrke det sekteriske narrativ, der har vundet indpas i forbindelse med, at den yemenitiske stat er kollapsede efter Det Arabiske Forår i 2011. I dette kapitel fokuserer jeg på, hvordan IS og AQAP adskiller sig fra hinanden og de to organisationers relation og styrkeforhold.

Det Arabiske Forår – den yemenitiske stats kollaps

Det såkaldte Arabiske Forår nåede Yemen på et tidspunkt, hvor Ali Abdullah Salih, den daværende præsident, i stigende grad kæmpede med at undertrykke voksende utilfredshed i store dele af den yemenitiske befolkning. Hvad der igennem længere tid havde været spredte protester fik en fælles stemme i Det Arabiske Forår, hvilket førte til, at Salih, efter næsten 33 år som præsident, måtte overgive præsidentembedet til sin vicepræsident, Abd Rabbuh Mansour Hadi. Som en del af transitionsaftalen blev der efterfølgende afholdt en 10 måneder lang National Dialog med deltagelse af 565 repræsentanter fra forskellige grupperinger, inklusive politiske partier, unge og kvinder, med det formål at formulere input til en ny forfatning. På trods af store udfordringer blev Den Nationale Dialog og Yemens transition generelt beskrevet som en succes af Yemens internationale partnere, hvor det særligt blev fremhævet, at det var lykkedes at gennemføre politiske diskussioner mellem repræsentanter for den eksisterende elite og grupper, der normalt ikke var en del af den politiske proces, såsom kvinder, unge og houthierne. Samtidig intensiverede USA dronekampagnen mod AQAP med præsident Hadis fulde samarbejde, hvilket fik Præsident Obama til at fremhæve Yemen som et eksempel til efterfølgelse i kampen mod IS så sent som i 2014.

Men samtidig med at politiske repræsentanter debatterede i Den Nationale Dialog, rykkede Houthi-bevægelsen frem mod hovedstaden Sana'a. Houthi-bevægelsen er en oprørsbevægelse, opstået på baggrund af årtiers marginalisering af det nordlige Yemen, særligt provinsen Sa'ada, hvor zaydierne udgør majoriteten. Zaydierne udgør en særlig gren af shia-muslimer, der primært findes i Yemen, og som i sin dogmatik har store ligheder med sunni-islam. Indledningsvist formulerede houthierne en dagsorden, der fokuserede på den manglende økonomiske udvikling og stigende korrupsion, hvilket vakte bred genklang i den yemenitiske befolkning. I den forbindelse er det sigende, at startskuddet til houthiernes magtovertagelse blev fjernelsen af

Tilstedeværelse af IS og AQAP i Yemen

- ★ Hovedstad – Hyppige angreb fra IS
- Angreb og/eller stærk tilstedeværelse af IS

tilskud til brændstof i juli 2014. I første omgang lagde houthierne vægt på, at de blot ønskede at sikre, at resultaterne fra Den Nationale Dialog blev implementeret, men efterhånden monopoliserede houthierne magten. I løbet af efteråret 2014 eskalerede den politiske krise gradvist, samtidig med at aktører som al-Qaeda lykkedes med at bibringe den et sekterisk islæt, som ellers ikke har været fremtrædende i Yemen. Mens houthierne fortsat kontrollerer den nordlige del af Yemen, har al-Qaeda udnyttet centralstatens kollaps og internationale aktørers, særligt Saudi Arabiens, fokus på houthierne til at ekspandere i det sydøstlige Yemen.

Al-Qaeda i Yemen – udnyttelse af kaos

Al-Qaeda på den Arabiske Halvø (AQAP) opstod i 2009 via en sammenlægning af al-Qaeda i Yemen og al-Qaeda i Saudi Arabien og har siden markeret sig som en af de mest aktive afdelinger af al-Qaeda. AQAP fremhæves ofte som den største direkte trussel mod USA og er blandt andet blevet nævnt i forbindelse med 'undertøjsbomberen', en nigerianer, der modtog træning i Yemen, inden han forsøgte at antænde en specialdesignet bombe fastgjort til hans undertøj på et fly til Detroit i december 2009 og senest ved angrebet på satiremagasinet Charlie Hebdo i Paris i januar 2015. Dette har fået terrorismeforskeren Thomas Hegghammer til at beskrive AQAP som havende et af de mest komplekse fjendehierarkier blandt nuværende jihadist-organisationer, idet AQAP både fokuserer på den nære og den fjerne fjende

ved at kombinere angreb mod vestlige mål, særligt USA, med fokus på lokale problemstillinger og angreb på det yemenitiske regime. Det er AQAPs angreb på internationale mål, der giver opmærksomhed ud over Yemen's grænser, men nøglen til at forstå AQAPs succes i Yemen ligger i organisationens interne relationer og interaktioner med det yemenitiske regime og andre lokale aktører.

AQAPs lederskab udgøres af erfarne jihadister, der trækker på årtiers erfaring med væbnet kamp. Den nuværende emir, Qassim al-Raymi, modtog træning i Afghanistan i 1990'erne, hvorefter han vendte hjem til Yemen, hvor han i 2004 blev fængslet for at planlægge et angreb mod adskillige vestlige ambassader. I 2006 var han, sammen med Nasir al-Wuhayshi, den tidligere emir af AQAP, del af en gruppe på 23 indsatte, der brød ud af et af Yemens mest sikre fængsler. Dette fængselsudbrud genoplivede al-Qaeda i Yemen. Der er efterfølgende blevet spekuleret kraftigt i, at flugten kun var mulig med insider-hjælp, og at det yemenitiske regime derfor må have haft kendskab til den forestående flugt. Det yemenitiske regime samarbejdede officielt med amerikanerne i 'krigen mod terror', men Salih så ikke nødvendigvis al-Qaeda som en trussel på samme niveau som amerikanerne. Men Salih var bevidst om, at den amerikanske militære og økonomiske støtte til Yemen primært afhang af amerikanernes opfattelse af, at al-Qaeda udgjorde en trussel. I Yemen er det ikke usædvanligt, at det påstås, at Salih har skabt al-Qaeda for at sikre amerikansk økonomisk og militær støtte. Denne støtte blev i et vist omfang brugt til at opbygge militære eliteenheder, der var loyale mod ham personligt.

AQAP i Yemen er ikke en homogen organisation, men overordnet har der været fokus på at sikre lokal forankring. Denne forankring finder særligt sted via Ansar al-Shari'a (tilhængere af Shari'a), der ofte beskrives som en undergruppe af AQAP, der blev skabt for at undgå de negative associationer, al-Qaeda-terminen vækker i Yemen. Ansar al-Shari'a har fokus på interne yemenitiske forhold som at forbedre infrastruktur, herunder reparere veje, etablere elektricitet og uddele mad samt genetablere sikkerhed og domstole baseret på shari'a i områder, hvor staten er totalt fraværende. Mens AQAP fortsat har fokus på vestlige mål og spredning af religiøs retslære, fokuserer Ansar al-Shari'a i højere grad på at vinde lokal støtte ved at italesætte og løse almindelige menneskers praktiske problemer.

På den måde har AQAP været i stand til at opnå en vis støtte fra lokale stammer. AQAPs strategi er båret af en pragmatisk erkendelse af, at AQAP er afhængig af stammernes accept af deres tilstedeværelse. På trods af at stammestrukturerne er svækkede i Yemen, er stammeledere fortsat centrale aktører, som kan facilitere eller hindre AQAPs – og IS' udbredelse. AQAP har i flere omgange udnyttet den

yemenitiske hærs fragmentering efter transitionen i 2011 til at plyndre militære installationer, hvorefter byttet er blevet brugt til at etablere territorial kontrol med større eller mindre områder. I 2011 tog AQAP kontrol med flere byer og områder i to provinser i det sydøstlige Yemen, Abyan og Shabwa, herunder provinshovedstaden, Zinjibar. Det skete uden markant modstand, da AQAP traditionelt har haft deres hovedbase i disse områder, sammenholdt med det næsten totale fravær af statslige institutioner. I 2012 tog den yemenitiske hær, støttet af amerikanske droneangreb, igen kontrol med disse områder. Men selvom det yemenitiske militær formelt tog kontrol med områderne, så var den yemenitiske stat på ingen måde i stand til at indføre sikkerhed eller andre basale ydelser.

Houthierne tog kontrol med hovedstaden Sana'a i september 2014 og øgede derefter gradvist deres pres på præsident Hadi, indtil præsidenten og regeringen trådte tilbage i januar 2015. I februar flygtede Hadi til den sydlige havneby Aden og efterfølgende videre til Saudi Arabiens hovedstad, Riayadh, da houthierne indledte deres angreb på Aden. Den 24 marts 2015, få dage inden Hadi var tvunget til at forlade Aden, bad han FN's Sikkerhedsråd vedtage en resolution, der kunne bane vejen for etablering af en koalition af stater villige til at intervenere mod houthierne i Yemen. Kort forinden havde han ligeledes anmodet Den Arabiske Liga og Golfens Samarbejdsråd (GCC) om øjeblikkelig støtte, inklusive militær intervention, til at slå houthierne tilbage med henvisning til retten til selvforsvar som formuleret i artikel 51 i FN-pagten. Den 26. marts begyndte operation 'Decisive Storm', en militær intervention af en koalition anført af Saudi Arabien med logistisk og intelligence-støtte fra USA og England. Houthiernes magtovertagelse fuldt af den saudisk-ledede militære intervention betød et næsten totalt kollaps af den yemenitiske stat, hvilket gav AQAP rig mulighed for at udvide sin indflydelse. I april 2015 tog AQAP kontrol med den strategisk vigtige havneby, Mukalla, der er Yemens femtestørste by og et centralt adgangspunkt for Yemens olieproduktion. AQAP kontrollerede Mukalla mere eller mindre uforstyrret indtil maj 2016, hvor Mukalla blev tilbageerobret af primært tropper fra De Forenede Arabiske Emirater. Der er dog troværdige kilder, der peger på, at AQAP trak sig tilbage stort set uden kamp på baggrund af mægling fra lokale ledere. Derved bibeholdt AQAP sin operationelle styrke, samtidig med at de kan argumentere for, at de tog den moralsk overlegne position ved at trække sig tilbage og dermed undgå en blodig og ødelæggende kamp i Yemens femtestørste by.

Det faktum, at AQAP i øjeblikket har større indflydelse i Yemen end på noget andet tidspunkt i Yemens historie, ændrer dog ikke ved, at AQAP efter alt at dømme har begrænset opbakning i den yemenitiske befolkning. Der er varierende skøn over AQAPs styrke, men organisationen består sandsynligvis af maksimalt få tusinde

personer med kontakt til et netværk af mere løseligt associerede enkeltpersoner og stammer, hvis støtte til AQAP primært er baseret på en pragmatisk vurdering af muligheder for økonomisk og politisk vinding fremfor egentlig støtte til AQAPs overordnede sag. I en kontekst, hvor den yemenitiske stat er totalt fraværende, accepterer lokale aktører AQAPs tilstedeværelse i det omfang, organisationen er i stand til at øge sikkerhed, introducere en form for lov og orden, samt tilbyde basale ydelser som vand og el. Der er dog også de yemenitter, som støtter AQAP på grund af AQAPs modstand mod det yemenitiske regimes samarbejde med USA og særligt dronepolitikken. Yemen er et af de lande, hvor der er blevet gennemført flest droneangreb siden 2011. Men selvom flere AQAP-ledere og profilerede personer er blevet dræbt – for eksempel i 2011 den amerikanske statsborger, Anwar al-Awlaqi, der spillede en central rolle for spredning af propaganda via internettet ved at skabe det første engelsksprogede magasin, Inspire, – har AQAP opbygget en organisation, der ikke er afhængig af enkelte ledere. Organisationen har derfor kunnet erstatte de dræbte, samtidig med at droneprogrammet er med til at legitimere AQAPs fortsatte kamp mod amerikanske interesser og det yemenitiske regime.

Islamisk Stat i Yemen

Islamisk Stat er en ny organisation i Yemen, der officielt blev etableret i slutningen af 2014. Det er beskrevet i nummer fem af Dabiq, at Abu Bakr al-Baghdadi anerkender Yemen som en provins (wilayat) i Islamisk Stat. Dette indebærer ifølge IS, at alle eksisterende organisationer og grupperinger i Yemen, herunder AQAP, er ugyldige og bør underordne sig IS. Det totale fravær af en fungerende stat, sammenholdt med eskalerende vold og akut fattigdom, samtidig med at Yemen er strategisk placeret på den Arabiske Halvø med en 1.800 km lang grænse til Saudi Arabien, gør Yemen til et oplagt interesseområde for IS. IS forsøger at underminere Saudi Arabiens legitimitet som beskytter af islams hellige steder ved at beskrive det saudiske regime og de tilknyttede religiøse lærde som havende afvejet fra den sande tro. Yemen er dermed et oplagt udgangspunkt for en mere omfattende kampagne på den Arabiske Halvø.

Der var indledningsvist relativt stille omkring IS i Yemen, der først i marts 2015 gennemførte et større angreb. Dette angreb var dog af en kaliber, der sikrede IS international opmærksomhed. Fredag d. 20. marts gennemførte IS et koordineret selvmordsangreb på to moskeer i Sana'a, der primært blev besøgt af zaydier, den form for shia-islam, der praktiseres i Yemen og som overlapper med Houthisbevægelsen. Over 130 mennesker døde. Det er værd at nævne, at AQAP med det samme distancerede sig fra angrebene ved at referere til retningslinjer fra Ayman

al-Zawahiri om, at religiøse steder ikke bør angribes. Dette fik IS til at angribe AQAP som værende 'falsk' og dobbeltmoralisk, idet AQAP tidligere har angrebet offentlige pro-houthi-demonstrationer.

IS har ikke gennemført selvmordsangreb af tilsvarende størrelse siden, men navnlig IS' Wilayas i Sana'a, Aden og Hadramawth har været aktive med over 25 angreb siden foråret 2015. Indledningsvist var IS særligt aktiv i Sana'a med angreb, der fokuserede på mål associeret med Houthi-bevægelsen, herunder flere angreb på moskeer. Senest har IS primært gennemført en række angreb i det sydlige og sydøstlige Yemen rettet mod statsinstitutioner. I oktober 2015 angreb IS al-Qasr Hotel, hvor en spydspids for Hadis eksilregering havde lavet et midlertidigt hovedkvarter. Det fik den daværende premierminister til at forlade Aden. I december 2015 dræbte IS den nyligt udnævnte guvernør for Aden, Jaafar Mohammed Saad, med en bilbombe. Disse angreb understreger præsident Hadis manglende kontrol med selv hans selvudnævnte midlertidige hovedstad. De viser også, at IS er vokset i styrke i ly af den igangværende konflikt, hvor internationale aktørers fokus, i hvert fald indtil foråret 2016, var på Houthi-bevægelsen. På det seneste har IS i stigende grad fokuseret på at underminere sikkerhedssituationen i det sydlige Yemen. Den 23. maj dræbte en bilbombe mindst 40 personer, der stod i kø for at lade sig hverve til den yemenitiske hær. Dette var en kopi af et angreb tidligere på måneden, hvor 25 rekrutter ligeledes blev dræbt i Mukalla.

Men selvom IS tydeligvis har kapacitet til at gennemføre angreb i Yemen, vurderes det, at IS har færre aktive medlemmer, samtidig med at organisationen er mindre integreret i Yemen i forhold til AQAP. Det anslås, dog uden at disse tal kan bekræftes, at IS består af nogle få hundrede aktive medlemmer med en central kerne, der primært består af afhoppere fra AQAP. IS i Yemen har en central struktur, Wilayat Yemen, men består derudover af en række sub-Wilayas, der bruger eksisterende provinsnavne til at identificere sig selv, som for eksempel Wilayat Hadramawth eller Wilayat Sana'a. Der er registreret op til ti forskellige Wilayas i Yemen, men flere af disse har i begrænset omfang været aktive, mens størstedelen af IS' angreb er gennemført i Sana'a, Aden og Hadramawth.

Islamisk Stat er som organisation karakteriseret ved at operere med større centralisering og begrænset accept af lokal autonomi, hvilket er vanskeligt at kombinere med en veludviklet tradition for lokal selvbestemmelse i Yemen og stærke lokale identiteter. IS i Yemen opfattes derfor i højere grad end AQAP som en ekstern organisation og har endnu ikke været i stand til, og måske heller ikke

aktivt søgt, at integrere sig med lokale stammestrukturer. Den saudisk-ledede intervention har forværret det eksisterende sikkerhedsvakuum i Yemen, samtidig med at houthiernes stigende brutalitet har givet IS' sekteriske fokus øget relevans, men IS virker ikke til for alvor at være blevet en central aktør i Yemen. Der har internt i Wilayat Yemen været kritik af IS' lokale lederskab, hvilket kulminerede i december 2015, hvor over 100 medlemmer, inklusive flere centralt placerede medlemmer af IS, offentligt søgte at få udskiftet den regionale leder (Wali) i Yemen. Det er usikkert, i hvor høj grad IS har en fungerende centraliseret kommandostruktur i Yemen, ligesom der er forskellige bud på navnet på den regionale leder. Dette skyldes måske, at IS' ledelse antages overvejende at bestå af saudiere, herunder Abu Bilal al-Harbi a.k.a Nasser al-Ghaydani, der er blevet nævnt som et kvalificeret bud på den upopulære regionale leder. De utilfredse IS-medlemmer bekræftede deres loyalitet til Abu Bakr al-Baghdadi, så afvisningen af IS' lederskab i Yemen skal ikke ses som en afvisning af IS som sådan. Kritikken af IS' leder i Yemen blev afvist af IS' centrale ledelse og førte tilsyneladende til ekskludering af en række medlemmer, men derudover er det ikke klart, hvilke konsekvenser utilfredsheden får for IS i Yemen.

IS har søgt at få en komparativ fordel over AQAP ved at skærpe det sekteriske aspekt af den igangværende borgerkrig i Yemen og eskalere brutaliteten mod houthierne samt yemenitisk sikkerhedspersonale. IS har fokuseret på selvmordsaktioner og publikation af diverse materialer, der er professionelt produceret, men som ikke nødvendigvis kræver en særlig stor organisation eller har den lokale yemenitiske befolkning som deres primære publikum. Det er sandsynligt, at IS indtil videre har fungeret med en relativ høj grad af international involvering, men dette kan ændre sig, hvis IS får held til at markere sig som den mest handlekraftige organisation i forhold til AQAP.

Relationen mellem AQAP og IS

Denne sektion fokuserer på, hvordan IS adskiller sig fra AQAP og disse to organisationers indbyrdes relation. IS har forsøgt at markere sig ved at angribe AQAP på særligt to områder; AQAPs mere pragmatiske tilgang til at vinde lokal støtte ved at fokusere på at opbygge diverse lokale ydelser og udvise en smule indledningsvis fleksibilitet i implementeringen af shari'a-love, samt AQAPs lidt mindre brutale tilgang til særligt Yemens zaydier.

AQAP valgte i første omgang en relativt tilbageholdende tilgang til IS' erklæring af Wilayat Yemen for at undgå en direkte konfrontation. Eksempelvis har IS flere gange skrevet kritisk om AQAP i Dabiq, mens AQAP ikke nævner IS i Inspire. Det kan afspejle interne konfliktlinjer i AQAP, der i nogen grad overlapper med en generations-

kløft, idet en gruppe af primært yngre medlemmer er blevet inspireret af IS' succeser i Syrien og Irak og derfor er fortalere for, at AQAP skal have en mere aggressiv strategi. AQAP har klandret IS for at skabe splittelse mellem muslimer, men har generelt været tilbageholdende i sin kritik af IS. Der er dog intet, der tyder på, at AQAP vil opløse sig selv for at blive en del af IS, og dermed vil potentialet for konflikt mellem IS og AQAP vokse, hvis IS fortsætter med at udvikle sig i Yemen.

IS anerkender ikke AQAP som en legitim organisation i Yemen og har gentagne gange angrebet AQAP for at gå på kompromis med shari'a. Dette sker både internt i Yemen og i IS' publikationer. For eksempel beskrives det i nummer 10 af Dabiq, hvordan al-Qaeda i Yemen har valgt en anden vej end IS, idet AQAP prioriterer 'at bygge relationer til lokale grupper og undlade en striks applikation af shari'a'. Teksten ledsages af et oversigtsbillede af byen Mukalla, som AQAP på det tidspunkt kontrollerede, der er ledsaget af teksten: "Byen Mukalla i Yemen, hvor al-Qaeda ikke har gjort en indsats for at implementere shari'a, efter de tog kontrol". IS kontrollerer ikke territorium i Yemen, men har i det sydlige Yemen, hvor deres indflydelse er størst, forsøgt at true sig til en mere striks fortolkning af shari'a. For eksempel har IS truet med at angribe Aden Universitet, hvis der ikke blev indført kønsopdelt undervisning.

AQAP har gentagne gange kontrolleret større eller mindre områder i Yemen, men dette skyldes i højere grad det totale kollaps af den yemenitiske stat, end at AQAP har udviklet en varig strategi for at bevæge sig fra oprør til at kunne kontrollere territorium. Det siger dog lidt om styrkeforholdet mellem IS og AQAP, at IS (endnu) ikke på samme måde har været i stand til at tage kontrol med specifikke områder. Der har dog været øget aktivitet, særligt i Wilayat Aden og Wilayat Hadramawth, fra oktober 2015 og fremefter, hvilket kan tyde på øget indflydelse til IS. Dette betyder også, at mens houthierne indledningsvist var primære mål, er det nu primært politikere associeret med præsident Hadi og sikkerhedsstyrkerne, der angribes.

IS har desuden udnyttet houthiernes magtovertagelse i september 2014, og deres efterfølgende forsøg på at opnå kontrol over hele Yemen, til at polarisere den sekteriske forskel mellem zaydier- og sunni-muslimer i Yemen. Det sekteriske narrativ indfanger en regional mistro, der bunder i relationen mellem det nordlige Yemen (hvor zaydierne primært er hjemmehørende) og det sydlige Yemen, der overvejende er sunni. Zaydierne udgør ca. 30-35% af Yemens befolkning. IS har udfordret AQAPs selvpositionering som beskyttere af sunni-muslimer ved at påpege, at AQAPs handlinger ikke matcher deres retorik, og at IS ikke ville have tilladt houthierne at få så stor indflydelse. Det er en vigtig pointe, idet religiøs legitimitet er centralt, for

det er via denne, at voldelige angreb legitimeres. AQAP forsøger at balancere mellem al-Zawahiris guidelines om at undgå overdrevne civile tab uden samtidig at give IS mulighed for at positionere sig som de reelle forsvarere af sunni-muslimer. På den måde har det sekteriske narrativ fået stadig større betydning i Yemen.

IS står for en eskalering af volden i Yemen og en mere kompromisløs tilgang til lokalbefolkningen. Dette appellerer til visse segmenter inden for AQAP, der mener, at AQAP har været for tilbageholdende og pragmatisk. På den konto har IS tiltrukket afhoppere fra AQAP. Som følge heraf har AQAP ligeledes øget brutaliteten og det sekteriske narrativ, men det er også muligt, at AQAPs ledelse ikke har fuld kontrol med alle dele af organisationen, og at operationer, der lader til at kopiere IS' modus operandi, er udført af AQAP-tilhængere, der er blevet inspireret af IS-videoeer. Det drejer sig for eksempel om halshugningen af 14 soldater i det sydlige Yemen i august 2014.

Generelt forsøger AQAPs lederskab at distancere sig fra den ekstreme voldsanvendelse, der karakteriserer IS, da det vurderes at være en bedre langsigtet strategi for at vinde lokal støtte. I Sada al-Malahim, AQAPs arabisk-sprogede magasin, der udkom fra 2008 til 2011, fremgik det for eksempel, at mujahid bør afbryde operationer, hvor gennemførelsen vil føre til udgydelse af muslimsk blod, der ikke kan legitimeres ved henvisning til altoverskyggende interesser. Det er en strategi, som AQAP har udviklet igennem en længere periode, og som for eksempel kom til udtryk i december 2013, hvor AQAP angreb det yemenitiske forsvarsministerium, der blev påstået at rumme en drone kommandocentral. I samme kompleks lå et hospital, og da videoer efterfølgende begyndte at cirkulere, som viste den brutale nedskydning af sundhedspersonale og patienter, undskyldte AQAP. Det er ikke usædvanligt at høre yemenitter distancere sig fra ekstremt voldelige angreb eller angreb på civile ved at hævde, at hovedparten af disse angreb udføres af 'foreign fighters'. Det illustrerer, hvordan mange yemenitter har vanskeligt ved at forene yemenitiske værdier med disse organisationers handlinger.

Konklusion

Der har været en lang tradition i Yemen for at den politiske elite, særligt den tidligere præsident Salih, har manipuleret med truslen fra al-Qaeda for at sikre Yemen adgang til primært amerikansk militærstøtte. I forbindelse med statens kollaps har AQAP øget sin indflydelse, men er samtidig blevet udfordret af en nyetableret IS-organisation, der forsøger at kapitalisere på Yemens kaos ved at eskalere volden. I

den sammenhæng er det vigtigt, at internationale aktører ikke indirekte øger relevansen af IS i Yemen ved, ligesom det har været tilfældet med AQAP, at give de yemenitiske eliter en interesse i at præsentere IS som en større international trussel, end organisationen reelt er.

Selvom IS fortsat primært opererer med selvmordsaktioner, har flere af disse angreb krævet flere ressourcer og tyder dermed på, at IS kan være i gang med at konsolidere sig i Yemen. Det ændrer dog ikke ved, at AQAP fortsat er den dominerende aktør. AQAPs styrke i Yemen bunder i organisationens evne til at præsentere sig som en vej til oprejsning for områder, der har oplevet årtiers marginalisering under Salih. Dermed forstås AQAPs styrke og overlevelsessevne i Yemen bedst ved at se på, hvordan AQAP er i stand til at italesætte og appropriere centrale lokale problemstillinger. IS er i højere grad en centraliseret struktur, der primært har tiltrukket afhoppere fra AQAP, der var utilfredse med AQAPs mere langsommelige måde at opbygge en organisation på. Samtidig blev IS i Yemen båret frem af den generelle fortælling om IS som en sejrende organisation.

Det er vanskeligt at spå om IS' fremtid i Yemen. IS er en direkte konkurrent til AQAP, men hvor retorikken mellem de to grupper til tider har været tilspidset, er det endnu ikke kommet til direkte konfrontationer. Det er dog muligt, at dette vil ændre sig, hvis IS udvider sine aktiviteter i Yemen. Samtidig er der ingen tvivl, om at den igangværende borgerkrig og den saudisk-ledede intervention har forværret politiske og sekteriske skillelinjer til et niveau, hvor både AQAP og IS har gode muligheder for at trives i Yemen.

Alt tyder på, at IS' territoriale indtog
i Nordlibyen er mere skrøbeligt end
al-Qaedas langt mere konsoliderede
tilstedeværelse i Nordafrika og
den bredere Sahel-region

IS' INDTOG I NORDAFRIKA OG SAHEL

En trussel mod al-Qaeda?

Af Manni Crone

I dag er mediernes opmærksomhed skarpt rettet mod Islamisk Stat (IS) i Irak og Syrien, hvor IS har etableret et territorialt Kalifat med hovedsæde i den syriske by Raqqa. Det er også primært i Irak og Syrien, at en bred koalition af lande forsøger at bekæmpe IS. Danmark bidrager således med specialtropper, F-16-fly samt transportfly i begge disse lande. Men IS er ikke kun til stede i Irak og Syrien. I modsætning til al-Qaeda (AQ), der hidtil har søgt at oprette små lokale "emirater", er IS-Kalifatet nemlig en politisk enhed, der har ambition om at dække hele den muslimske verden. Siden Kalifatet blev udråbt i sommeren 2014, har IS søgt at ekspandere ved at oprette såkaldte "provinser" (wilayat) i andre regioner, og "ekspansion" har været et ideologisk kodeord. Lokale IS-grupper er således skudt op forskellige steder i Asien, Kaukasus og visse dele af Afrika. Det interessante er imidlertid ikke kun den geografiske udbredelse, men især hvordan denne ekspansion har udspillet sig i forhold til de lokale AQ-grupper, der allerede var til stede i de forskellige områder. Fører IS' fremtog til rivalisering, samarbejde eller en form for modus vivendi med AQ? Og er der overhovedet forskel på IS og AQ's metoder og projekter, eller er de bare to sider af samme sag? For at undersøge disse spørgsmål, stiller denne artikel skarpt på et særligt geografisk område – Nordafrika og Sahel – og tegner et billede af, hvordan IS' indtog i denne region har spillet ind på de regionale sikkerhedsdynamikker, samt hvilken betydning det har for Europa.

IS' territoriale ekspansion i Nordafrika og Sahel

I sommeren 2014 proklamerede Islamisk Stats leder, Abu Bakr al-Baghdadi, som bekendt en genoprettelse af det historiske Kalifat. Kalifatet er en politisk enhed, der i princippet gælder for alle muslimer, og som derfor har ambition om at dække hele det klassiske muslimske territorium fra Marokko til Indonesien. På den baggrund er det ikke overraskende, at det nye Kalifat kort tid efter etableringen i Irak og Syrien begyndte at ekspandere uden for det oprindelige område, og Nordafrika har helt fra starten stået højt på ønskelisten. Allerede i de første numre af IS-bladet Dabiq fremhævede ledende talsmænd ikke blot mantraet "ekspansion", men også – i samme åndedræt – det nærliggende Libyens fortræffeligheder. Den første officielle IS-provins overhovedet uden for Irak-Syrien var da også den libyske by Derna, som i oktober 2014 blev indlemmet i Kalifatet under betegnelsen "Derna-provinsen". En måned efter denne de facto-annektering af Derna offentliggjorde al-Baghdadi en officiel liste over samtlige nye IS-provinser. Udover enklaver i Yemen og Saudi-Arabien figurerede hele tre nordafrikanske provinser på listen – Derna, Sinai samt en provins i Algeriet. I 2015 og 2016 har IS-propaganda ligefrem opfordret potentielle fremmedkrigere til at vælge Libyen fremfor Syrien og Irak, hvis de ønskede at slutte sig til IS. Mens IS har stigende problemer med at holde deres områder i Syrien og Irak, har de længe opfattet Libyen som en ny front, hvor de kan udnytte den skrøbelige politiske situation og etablere sig tæt på Europa.

Libyen er et sted, hvor IS længe har stået temmelig stærkt uden for Irak og Syrien. Der findes ingen præcise tal for omfanget af IS' tilstedeværelse i landet, men i 2015 anslog en FN-rapport, at der var 3-5.000 IS-krigere i Libyen. I 2016 har amerikanske efterretningskilder sat dette tal til 6.500, mens den franske avis Le Monde mere beskedent nævner 5.000. Det korte af det lange er altså, at der ikke eksisterer pålidelige tal. Kalifatets primære tilstedeværelse i Libyen har længe været i den såkaldte "Sirte-provins" omkring kystbyen Sirte, men IS, der i dag har forladt Derna, har etableret mindre enklaver i fx Tripoli og Sabratha. I Egypten eksisterer der ligeledes en decideret IS-provins på Sinai-halvøen. Derudover er IS' tilstedeværelse i regionen dog mere sporadisk. Den militante nigerianske gruppe Boko Haram har i 2015 sluttet sig til IS og kalder sig nu den "Vestafrikanske provins". Derudover har en lang række smågrupper fra hele regionen erklæret troskab (baya) til IS, men sådanne udmeldinger om støtte er ofte ustabile og kan hurtigt blive trukket tilbage, hvis omstændighederne tilsiger det.

Udbredelsen af IS i Nordafrika/Sahel er i enkelte tilfælde forløbet som en top-down-strategi, hvor Kalifatet har sendt personer til regionen for at etablere territoriale enklaver, men for det meste ved at lokale grupper har erklæret al-Baghdadi deres

IS' tilstedeværelse i Libyen 2015

troskab og således spontant har valgt at slutte sig til IS. I takt med at IS fik succes på slagmarken, fik udråbt Kalifatet og begyndte at udbrede deres propaganda-videoer, har mange militante grupper i Nordafrika og Sahel selv valgt at slutte sig til IS. Oftest er der dog tale om komplekse, dynamiske processer, hvor militante grupper indledningsvist erklærer deres støtte til IS og derefter i visse tilfælde opnår mere formel kontakt med højtstående IS-emirer, hvis ikke ligefrem officiel anerkendelse fra al-Baghdadi himself. I takt med at mange fremmedkrigere fra Nordafrika/Sahel har været i Syrien for at kæmpe med Islamisk Stat, er det også blevet kutyme, at nogle af disse krigere efterfølgende vender tilbage til deres hjemlande med dugfriske kontakter til ledende IS-emirer.

Hvad laver IS i Libyen?

Nordafrika har helt fra starten været en del af IS-Kalifatets virtuelle landkort, og netop Libyen har haft topprioritet. I Libyen har IS benyttet det politiske kaos til at vinde fodfæste og efterfølgende konsolidere sin territoriale tilstedeværelse. Første

skridt på vejen var som sagt den nordlige kystby Derna, som IS dog måtte rømme i sommeren 2015. Selv om Derna-provinsen nu er en saga blot, er det alligevel interessant at dvæle ved IS' overtagelse af byen, for så vidt det giver os indsigt i, hvordan IS ekspanderer og indtager nye områder. Allerede i 2013 havde al-Baghdadi sendt repræsentanter af sted til Derna, der tidligere havde været en jihadistisk højborg for at sondere mulighederne for ekspansion. Kort tid efter at Kalifatet var blevet udråbt, i sommeren 2014, sværgede en ungdomsmilits i Derna troskab til al-Baghdadi, og i oktober sendte IS-ledelsen irakeren Abu Nabil al-Anbari til Libyen for at formalisere byens indlemmelse i Kalifatet. Abu Nabil var en erfaren kriger, der – under al-Qaeda's faner – havde kæmpet oprørskamp i Irak siden 2004. Etableringen af Derna-provinsen var altså besluttet på højeste niveau. Men selv om Libyen havde høj prioritet, lykkedes det ikke for den lokale IS-gruppe – der nu var sekunderet af irakiske IS-folk – at vinde befolkningens opbakning i Derna. I juni 2015 førte sammenstød med en lokal AQ-relateret gruppe til, at IS blev drevet ud af byen.

IS har også haft diverse vanskeligheder i byerne Benghazi og Sabratha. I den østlige by Benghazi mødte IS militær modstand fra den ene af de to libyske regeringer – Tobruk-regeringen – i form af angreb fra general Heftars tropper, der kæmpede mod diverse islamistiske militser i den østlige del af Libyen. I den vestlige kystby Sabratha bombede amerikanske fly i starten af 2016 et IS-tilholdssted, der bl.a. husede et større antal tunesiske fremmedkrigere. Målet for angrebet var en navngiven tunesisk statsborger, der efter sigende stod bag flere angreb i nabolandet Tunesien.

I dag er IS' primære tilstedeværelse i Libyen altså i "Sirte-provinsen" – et kystområde omkring byen Sirte, der tidligere var en Ghadafi-højborg. I Sirte var det paradoksalt nok den lokale AQ-relaterede milits, Ansar al Sharia, der banede vejen for IS' overtagelse af byen. I løbet af 2014 havde Ansar al Sharia etableret sig i Sirte ved at lave dawa (forkyndelse) og velgørende arbejde. Men i modsætning til situationen i Derna, hvor IS kom i konflikt med lokale militser, valgte visse dele af Ansar al Sharia i Sirte at slutte sig til IS og erklære troskab til al-Baghdadi. I perioden fra februar til maj 2015 satte IS sig på alle vigtige institutioner i byen: radio, fjernsyn, immigrationscenter, universitet etc. Det er ikke uvæsentligt, at Sirte var Ghadafis fødeby. I Sirte har IS kunnet benytte sig af lokale Ghadafi-tro militseres utilfredshed med den politiske udvikling i landet, som har betydet, at de har mistet indflydelse og prestige. Den territoriale tilstedeværelse i Sirte har givet IS en række fordele. Provinsen giver IS en strategisk dybde i forhold til Syrien og Irak og mulighed for eventuelt at rykke ned i Libyen, hvis IS skulle blive trængt på slagmarken i disse lande. Desuden giver det IS en fordel at være til stede i et område, der ikke blot ligger tæt på vigtige libyske olieletter, men også tæt på Europa.

Ud over den territoriale tilstedeværelse i Sirte-provinsen er IS mere diskret til stede i stort set alle byer langs kysten i Libyen, men primært Tripoli og Sabratha. Med jævne mellemrum har en gruppe, der kalder sig for "Tripoli-provinsen", taget ansvar for diverse angreb mod en af de libyske regeringer. Der er dog ikke tale om en tilstedeværelse, hvor IS decideret kontrollerer et område, men en mere sporadisk tilstedeværelse i bestemte kvarterer eller mindre områder, der bruges som opholdssteder eller træningslejre. Disse libyske IS-enklaver tiltrækker et stort antal fremmedkrigere, primært fra Libyens naboland Tunesien, men også fra andre lande i Nordafrika og Sahel. I 2015 anslog en FN-rapport, at omkring 5.500 tunesere har sluttet sig til IS, og at omkring 1.000-1.500 af disse skulle befinde sig i Libyen. Det er forholdsvis let for tunesere at drage over grænsen til Libyen, hvor de kan slutte sig til IS-grupper og få træning. Derefter kan de enten tage videre til Syrien og kæmpe for IS eller forblive i Libyen og bidrage til at konsolidere Sirte-provinsen eller nogle af de andre IS-enklaver i landet.

IS i Libyen tiltrækker som sagt fremmedkrigere fra hele Nordafrika og Sahel, men de tunesiske IS-krigere i Libyen udgør en særlig trussel mod det skrøbelige tunesiske demokrati. Ved flere lejligheder er de vendt tilbage for at udføre angreb i Tunesien og har flere gange haft held til at ramme Tunesiens turistindustri, der er en af landets vigtigste indtægtskilder. Disse fremmedkrigere har fx udført angreb mod et museum i hovedstaden og senere mod et badehotel. Det mest banebrydende angreb fandt dog sted i starten af 2016, hvor tunesiske IS-krigere fra Libyen ikke blot søgte at gennemføre et terrorangreb, men ligefrem at erobre den tunesiske grænse-by Ben Gardane. I marts drog op mod 100 IS-krigere fra den libyske by Sabratha, der kort tid forinden havde været mål for amerikanske jagerfly, ind i Tunesien, hvor de gik til angreb på militær og politi i Ben Gardane. Her forsøgte de at indtage byen ved at starte et oprør, som imidlertid endte med, at omkring 50 IS-krigere og 20 tunesiske soldater blev dræbt.

IS i Egypten, Nigeria og Sahel

Ud over den territoriale tilstedeværelse i Libyen – samt det mislykkede forsøg på at ekspandere ind over den tunesiske grænse – er det dog lykkedes for Kalifatet at etablere en myriade af små enklaver og provinser i Nordafrika og Sahel. Trods den gængse betegnelse "provins", der antyder en territorial dimension, er der dog sjældent tale om egentlige territoriale erobringer som i Sirte, men snarere om, at mere eller mindre etablerede grupper forsøger at pryde sig med lånte fjer ved at erklære troskabsed til al-Baghdadi og således få del i IS' aktuelle popularitet. På Sinai-halvøen har den egyptiske oprørsgruppe, Ansar Beit al-Maqdis, der opstod i køl-vandet på det arabiske forår, i november 2014 forvandlet sig til en "Sinai-provins".

Det var netop "Sinai-provinsen", der i oktober 2015 stod bag angrebet på et russisk passagerfly, efter at Rusland var begyndt at bombe IS i Syrien. Gruppens primære mål er dog stadig som tidligere at destabilisere det egyptiske regime ved at angribe egyptisk militær og politi i Sinai. Gruppen har også ved flere lejligheder været i stand til at ramme mål helt inde i Kairo. Angrebet på det russiske fly viser dog, at gruppen ikke længere kun har en snæver national dagsorden, men også i begrænset omfang er begyndt at udføre angreb, der bærer IS' præg.

IS er dog ikke kun til stede i Nordafrika. I marts 2015 meldte den nigerianske gruppe Boko Haram sig ligeledes under IS' faner og har således forvandlet sig til Islamisk Stats "Provins i Vestafrika". Metamorfosen fra voldelig oprørsgruppe til IS-provins skete på et tidspunkt, hvor Boko Haram var under stort pres, fordi nigerianske regeringsstyrker i samarbejde med tropper fra nabolandene Tchad, Cameroun, Niger samt Frankrig havde indledt en militær offensiv mod Boko Haram. IS' officielle talsmand Adnani, hilste kort tid efter Boko Haram velkommen i IS-familien og erklærede, at Boko Harams tilslutning med al tydelighed viste, at Kalifatet nu havde bredt sig til Vestafrika. Det er dog højst tvivlsomt, i hvilket omfang der egentlig er direkte forbindelse mellem Boko Haram og centrale dele af IS.

Bortset fra disse IS-provinser og enklaver er Kalifatets udbredelse i Nordafrika og Sahel ekstremt fragmenteret. I Sahel-området er militante grupper traditionelt set dynamiske og foranderlige, og der er lang tradition for, at alliancer kan skabes og brydes efter forgodtbefindende. Flere IS-grupper er således opstået som udbrydergrupper af eksisterende al-Qaeda-grupper. Men sådanne udbrydergrupper eksisterer kun, så længe de har en klar interesse i at smykke sig med IS-mærkatet. Der er således eksempler på, at personer i en AQ-gruppe erklærer troskabsed til al-Baghdadi, men kort tid efter igen er del af en al-Qaeda-gruppe. Ligeledes er der eksempler på, at personer fra en al-Qaeda-gruppe erklærer troskab til al-Baghdadi, men samtidig forbliver medlemmer af den pågældende al-Qaeda-gruppe. Medlemmer af al-Qaeda-gruppen al-Mourabitoun har fx erklæret troskab til al-Baghdadi, men er forblevet i Mourabitoun.

Al-Qaeda i Nordafrika og Sahel: et historisk overblik

IS' fremtog i Nordafrika og Sahel har uden tvivl ført til en vis konkurrence mellem IS og lokale al-Qaeda-grupper, hvis ikke ligefrem – som det var tilfældet i Derna – til voldelig konfrontation. Uenigheden mellem IS og AQ foregår dog ikke kun ad hoc på landjorden, men er defineret på højeste sted af ledende ideologer i IS og AQ, herunder bl.a. AQs øverste leder Ayman al-Zawahiri. Den teologiske uenighed mellem IS og AQ udspiller sig også i Nordafrika og Sahel, hvor der inden IS' indtog eksisterede en

temmelig stærk og velkonsolideret al-Qaeda-gruppe, AQIM (al-Qaeda i Islamisk Maghreb). AQIM har været blandt al-Qaeda-lederen al-Zawahiris mest trofaste støtter og har utrætteligt, helt uden slinger i valsen, gentaget deres støtte til al-Qaedas ledelse og har – som Zawahiri – utallige gange fornyet deres troskabsed til skiftende Taleban-ledere.

Al-Qaeda vandt fodfæste i Nordafrika i 2006, da den militante, algeriske oprørsgruppe GSPC indledte et formaliseret samarbejde med al-Qaeda og i den forbindelse tog navneforandring til AQIM. I 2006 var GSPC svækket af den algeriske hær, og derfor var det opportunt at slutte sig til al-Qaeda for således at nyde godt af gruppens daværende prestige. Forud for etableringen af denne nye al-Qaeda-filial i Algeriet havde der været sonderinger og tilnærmelser mellem GSPC og al-Qaedas filial i Irak (AQI), der er en direkte forløber for Islamisk Stat. GSPC's ledere nærrede en næsegrus beundring for AQI's ikoniske leder, Abu Musab al-Zarqawi, som på daværende tidspunkt stod i spidsen for en ekstremt voldelig guerillakrig mod den amerikanskledede koalition i Irak. GSPC sendte mange algeriske fremmedkrigere til Irak for at kæmpe med AQI, og al-Zarqawi kvitterede i sommeren 2005 med at dræbe to algeriske diplomater i Bagdad. Efter al-Zarqawis død i juni 2006 tog AQIM's leder Abdelmalek Droukdel tilnavnet Abu Musab for at ære al-Zarqawi.

AQIM har dog lange historiske bånd til al-Qaeda, der går helt tilbage til slutningen af 1980'erne, hvor mange algeriere var taget til Afghanistan for at deltage i guerillakrigen mod Sovjetunionen. Nogle af disse algeriske "afghanere" vendte i starten af 1990'erne tilbage til Algeriet, hvor de var med til at starte den islamistiske oprørsbevægelse GIA (Groupe Islamique Armé), der forsøgte at vælte den algeriske stat. Det var netop GIA, der op igennem 1990'erne førte en blodig borgerkrig mod det algeriske regime og i det hele taget mod muslimer, der ikke holdt sig på dydens smalle sti. De algeriske Afghanistan-veteraner havde nemlig ikke kun guerilla-erfaring, men også en meget rigoristisk opfattelse af islam med i bagagen fra Afghanistan. Den voldelige strategi gav dog bagslag, idet den algeriske befolkning vendte GIA ryggen. Internt i GIA var der ligeledes utilfredshed med gruppens voldelige linje, og i 1998 brød nogle af de ledende emirer med GIA for at etablere den militante gruppe GSPC, der fremover ville fokusere på kampen mod den algeriske stat.

I starten af 2000-årene lagde den algeriske hær pres på GSPC, og gruppen begyndte derfor at ekspandere ned mod syd i Sahara – primært i Nordmali, men også ind i Niger og Mauretanien. Her drev gruppen en lukrativ smuglervirksomhed, og som erfarne guerillakrigere blev de hurtigt en del af den lokale økonomi og det lokale

samfund. De nytilkomne GSPC-kæmpere giftede sig med lokale piger og strøede om sig med penge fra deres indbringende smuglervirksomhed. Omkring 2003 udvidede GSPC sit aktionsrepertoire, idet de begyndte at tage udenlandske gidsler, der blev frigivet mod enorme løsesummer. GSPC's ekspansion ned i Sahara og Sahel-området gav gruppen en strategisk dybde i forhold til den primære guerillakrig, der var rettet mod den algeriske stat. Det var disse algeriske guerillakrigere, der i 2006 var blevet en officiel del af al-Qaeda, som i sommeren 2012 – i samarbejde med en række lokale grupper – erobrede hele Nordmali, hvor de etablerede et islamistisk emirat (se kapitel af Lia). I starten af 2013 inter文nerede den franske hær i Mali og sendte AQIM og de relaterede grupper på flugt. Nogle højtrangerende AQIM-emirer blev dræbt, men som erfarne guerillakrigere lykkedes det for mange at foretage en taktisk tilbagetrækning til den sydlige del af Libyen. Det var netop fra det sydlige Libyen, at den erfarne guerillakriger Mokhtar Belmokhtar få dage efter starten på den franske intervention lancerede en omfattende gidseltagning med flere hundrede gidsler på et gasanlæg i In Amenas i den sydlige del af Algeriet. Dette angreb forvandlede Belmokhtar fra en ukendt AQIM-leder til den mest eftersøgte mand i Sahel.

Fra fragmentering til samarbejde

Spørgsmålet er imidlertid, hvad IS' indtog i Nordafrika og Sahel har betydet for den garvede al-Qaeda-gruppe AQIM og de andre al-Qaeda-relaterede grupper i regionen. Libyen er som sagt det sted, hvor IS står stærkest uden for det primære Kalifat i Irak og Syrien. Men interessant nok er Nordafrika/Sahel også en region, hvor AQ står relativt stærk. Efter at al-Qaeda i Pakistan og Yemen er svækket af amerikanske droneangreb, er AQIM i dag en af de få AQ-grupper, der både er i stand til at holde IS stangen og samtidig har kapacitet til at udføre giftige angreb mod vestlige statsborgere og interesser i regionen. Man kunne ligefrem spørge, om al-Qaedas operative centrum i dag er rykket fra øst mod vest, således at AQIM i operativ forstand er løbet af med al-Qaeda-stafetten? Det er stadig al-Zawahiri, der er AQ's ubestridte leder, og det er al-Zawahiri, der i samarbejde med andre al-Qaeda-ideologer udstikker den ideologiske linje (se kapitel af Skovgaard-Petersen). Men i operativ forstand har AQIM formentlig større kapacitet end det oprindelige al-Qaeda i Pakistan og Afghanistan. I løbet af 2015/2016 har AQIM i hvert fald optrappet deres aktivitetsniveau og har udført flere angreb mod vestlige mål i Sahel-området end tidligere.

Hvis man indledningsvist stiller skarpt på forholdet mellem IS og AQ i Nordafrika/Sahel, kan man konstatere, at IS primært har vundet fodfæste i områder, hvor AQIM ikke har nogen lang rodfæstet tilstedeværelse, og at AQIM derfor har formået at holde stand over for IS og i et vist omfang har kunnet bremse Kalifatets indtog i

Nordafrika. I dag er IS primært tilstede i den nordlige del af Libyen samt i mindre grad i Sinai og Nigeria, der netop er områder, som ikke overlapper med AQIM's primære operationsområder i Algeriet og Sahel (Mali, Burkina Faso, Niger og Sydlibyen).

IS har forsøgt at etablere sig i de lande i Nordafrika, der i 2011 oplevede politiske omvæltninger, men det samme gælder al-Qaeda. I kølvandet på det arabiske forår var der således opstået en række nye al-Qaeda-relaterede grupper i disse lande: Ansar al-Sharia i Tunesien og Libyen, Ansar beit al-Maqqdis i Egypten og Uqba bin Nafi i den vestlige del af Tunesien på grænsen til Algeriet. Med undtagelse af Uqba bin Nafi, der var etableret af AQIM, og derfor må regnes for en AQIM-filial, har mange af disse nye al-Qaeda-grupper efterfølgende sluttet sig til IS. Det er dog ikke altid forløbet fredeligt. Den primære rivalisering har udspillet sig i Libyen, hvor begge grupper har interesse i at udnytte det politiske kaos. IS har bl.a. bekæmpet AQ-grupperne i Libyen ved målrettet at likvidere nogle af deres ledere. Visse steder har denne fremgangsmåde båret frugt. I Sirte valgte den lokale Ansar al-Sharia-gruppe som nævnt at slutte sig til IS, efter at IS havde likvideret gruppens lokale ledere. Der eksisterer dog stadig en Ansar al-Sharia-gruppe i Benghazi, som med jævne mellemrum gennemfører angreb mod den ene af de libyske regeringer, der har hovedsæde i Tobruk.

IS' indtog på det afrikanske kontinent har dog først og fremmest betydet, at AQIM og myriaden af løst relaterede al-Qaeda-grupper har samlet sig for at gøre fælles front mod opkomsten IS. Inden IS' fremtog var al-Qaeda-grupperne i Nordafrika/Sahel præget af evig splid og konkurrence, der indebar en konstant opsplnitning og fragmentering. Personlige antagonismer og uenighed om magt og ressourcer førte med jævne mellemrum til, at små fraktioner valgte at forlade AQIM for at etablere deres egen militante gruppe (katiba). Nogle af de grupper, som i 2012 regerede i Nordmali, var netop udbrydergrupper fra AQIM, hvilket dog ikke forhindrede dem i at samarbejde i nogenlunde fred og fordragelighed. I slutningen af 2012 havde den erfarne AQIM-emir, Mokhtar Belmokhtar, brudt med AQIM – men ikke det centrale AQ – og etableret sin egen gruppe.

Konfronteret med IS' fremfærd har al-Qaeda-grupperne slået pjalterne sammen. Det gælder både AQ-grupper internt i regionen og AQIM's forhold til AQ-grupper uden for Nordafrika/Sahel. Efter oprettelsen af Kalifatet valgte AQIM og AQAP – al-Qaeda på den arabiske halvø – i efteråret 2014 at udsende en fælles erklæring, hvor de skoser Islamisk Stat for at dræbe andre muslimer og opfordrer muslimer i Syrien og Irak til at stå sammen. Efterfølgende har AQIM og AQAP ved flere lejligheder udsendt fælles erklæringer, hvor de går i rette med IS. I september 2015 havde al-Zawahiri

taget bladet fra munden og hudflettet al-Baghdadi og hans pseudo-kalifat, der på ingen måde kunne leve op til gængse sharia-regler. Kort tid efter offentliggørelsen af al-Zawahiris bandbuller mod IS, udsendte duoen AQAP/AQIM en fælles erklæring, hvor de til punkt og prikke gentog al-Zawahiris kritik: Kalifatet levede ikke op til gængse sharia-regler, og IS forbrød sig mod den sande islam ved at skabe splid mellem muslimer. Det har lige siden været AQIM's hovedanke mod IS; de skaber splid mellem muslimer og holder sig ikke tilbage for at dræbe andre muslimer. Ved to lejligheder er duoen AQIM/AQAP blevet udvidet til en trio, idet de to grupper har udsendt erklæringer med Nusra-fronten. Det skete både efter offentliggørelsen af den afghanske Taleban-leder Mullah Omars død i 2015 og efter drabet på hans efterfølger, Mullah Akthar. Ved disse to lejligheder var det således hele tre større al-Qaeda-grupper, der samlet udsendte fælles erklæringer.

Al-Qaeda i Nordafrika og Sahel: det grå guld slår tilbage

Men denne demonstrative forbrødring mellem AQ-grupper gælder også i høj grad internt i regionen, hvor diverse AQ-grupper, der tidligere havde valgt at gå hver til sit, i løbet af 2015 proklamerede, at de nu på ny havde slået sig sammen og ligefrem samarbejdede om at gennemføre angreb. Spørgsmålet er imidlertid, om det er IS' indtog i regionen, der har haft en indvirkning på al-Qaedas forbrødringsstrategi og deres stigende aktivitetsniveau, når det gælder attentater rettet mod udenlandske interesser. Er det konkurrence fra IS, der har fået AQ-grupperne til at ændre strategi og lave flere eller andre typer angreb end tidligere?

Der er ingen tvivl om, at IS længe har haft førertrøjen, når det gælder om at rekruttere nye tilhængere. De fremmedkrigere, som tager til Syrien for at kæmpe, har i en periode foretrukket IS, der indtil 2016 havde succes på slagmarken og samtidig – med angrebene i Paris og Bruxelles – har vist, at de formår at ramme midt inde i de europæiske hovedstæder. IS-Kalifatet kan således ikke blot tilbyde kamphandlinger, men også et helt nyt samfund og ekstremt voldelige propaganda-videoer. Heroverfor fremstår al-Qaeda som en samling pensionister, der var toneangivende for den militante islamisme en gang for mange år siden, da nu afdøde ikoner som Osama bin Laden, Abu Musab al-Zarqawi og Anwar al-Awlaki var i live.

Når al-Qaedas nuværende emir, Ayman al-Zawahiri, udsender skrattende lydfiler, går der ofte halve og hele år, før de når frem til offentligheden. Disse lydfiler er ofte ledsaget af stillbilleder af al-Zawahiri – en olding med langt hvidt skæg og briller. I modsætning til IS' sansemættede voldsorgier med unge, veltrænede krigere tilbyder AQ videoer med ældre herrer, der leverer lange teologiske monologer, hvor de går i

rette med IS ved at henvise til både Koranen, sharia og islamistiske lærde. Samtidig bugner vestlige medier af indslag om IS, mens nyheder om al-Qaeda er blevet petitstof, der er henvist til en sørgelig plads på bagsiden.

Al-Qaeda kan altså levere teologi, men har problemer med at levere action i form af succesfulde terrorhandlinger. Det er formentlig en af grundene til, at både AQIM og stort set alle AQ-grupper stod på nakken af hinanden for at hylde Charlie Hebdo-angrebet i Paris i januar 2015, der netop blev udført på vegne af al-Qaeda-filialen AQAP. Endelig langt om længe lykkedes det for AQ at gennemføre det, de længe havde drømt om, men ikke været i stand til – et spektakulært terrorangreb på europæisk jord.

Men når det gælder Nordafrika/Sahel, har AQ-grupperne vist, at de stadig er i stand til at gennemføre angreb mod vestlige interesser. AQIMs øverste leder Abdelmalek Droukdel og den tidligere AQIM-emir Mokhtar Belmokhtar er muligvis ældre herrer, – dvs. langt oppe i 40'erne – men det betyder også, at de er erfarne krigere, der har været mujahidiner i 25 år, og som har formået det nærmest umulige: at overleve. Denne lange erfaring betyder, at de har forstand på oprørskrig. Hvis AQ i Nordafrika/Sahel skal overleve, er det ikke nok blot at gå i skjul og vente på, at IS-fænomenet driver over. AQ er nødt til at vise, at de stadig har kapacitet til at planlægge og gennemføre angreb, og at de i dette geografiske område formentlig har større kapacitet end IS. Det er i hvert fald tydeligt, at AQ-gruppernes evne til at udføre angreb har været stigende, efter at IS er trådt ind på jihad-scenen i denne region. Samtidig gør AQIM en dyd ud af at gennemføre angreb, der demonstrativt adskiller sig fra IS-angreb.

Den primære skillelinje mellem de to grupper handler om, hvem der er et legitimt mål. Al-Qaeda-relaterede grupper anklager IS for at "udgyde muslimers blod" – fx når IS angriber Nusra-fronten i Syrien – mens de selv demonstrativt retter deres angreb mod ikke-muslimer, der uretmæssigt befinder sig på muslimsk jord. I Nordafrika/Sahel er det primært vesterlændinge, der bliver angrebet og bortført, men angreb retter sig også mod soldater, der er til stede i regionen. Det kan enten være franske eller algeriske soldater, der laver terrorbekæmpelse i Sahel eller soldater fra den fredsskabende FN-mission i Mali MINUSMA.

AQIM og relaterede grupper har ikke nødvendigvis kapacitet til eller ønske om, som IS, at gennemføre angreb på europæisk jord. Men efter angrebet i Paris i november 2015, som IS tog ansvaret for, har AQIM demonstrativt vist, at de er i stand til at gennemføre store angreb mod udlændinge og vestlige interesser i Sahel. Siden

november 2015 har de konstant udvidet deres aktionsradius, som gør deres angreb uforudsigelige. Det er således lykkedes for en koalition af AQ-relaterede og -sympatiserende grupper at gennemføre tre store angreb mod hoteller i hovedstæderne i Mali, Burkina Faso og Elfenbenskysten, dvs. uden for deres traditionelle operationsområde. Ved disse angreb har AQ-grupperne gjort et stort nummer ud af at vise, at deres modus operandi adskiller sig fra IS, idet de udelukkende retter sig mod udlændinge. Under disse angreb bad de potentielle ofre om at fremsige trosbekendelsen for således at sikre sig, at de ikke uretmæssigt kom til at dræbe muslimer.

IS på tilbagetog – al-Qaeda i fuldt vigør?

Kalifatets ekspansion har helt fra starten stået højt på IS-dagsordenen, og Nordafrika – primært Libyen – har haft topprioritet. I maj 2016 udsendte den øverste IS-talsmand, Adnani, en tirade mod USA, hvor han nu nævner Sirte på samme niveau som Mosul og Raqqa. "Selv om I tog Mosul, Sirte og Raqqa og alle vores byer, ville vi ikke være besejret," siger Adnani. Dette citat udstiller ikke kun Sirtes prominente plads i officiel IS-propaganda anno 2016, men peger også på, at IS' krigslykke er vendt, og at Kalifatet nu også selv opfatter territorial tilbagegang som en mulighed. Samtidig er ordet "ekspansion" forsvundet ud af officiel IS-propaganda.

Der kan ikke herske tvivl om, at IS er under stigende pres – ikke kun i Irak og Syrien, men også i Libyen, hvor diverse regeringstro militser med operativ støtte fra USA, Frankrig og UK aktivt søger at bekæmpe dem. USA har før udført flere bombninger i landet, og både USA og Frankrig har specialtropper på jorden i Libyen. I november 2015 dræbte amerikanske bombefly den irakiske IS-leder Abu Nabil i et bombardement nær Derna, og i februar 2016 blev den tunesiske IS-emir Nouredine Chouchane – der stod bag to terrorangreb i Tunesien – ligeledes dræbt af amerikanske bomber nær Sabratha. I foråret 2016 er det lykkedes for FN at stable en skrøbelig national samlingsregering på benene i Tripoli under ledelse af Fayeze al-Sarraj, og den ny regering har erklæret kampen mod IS for en hovedprioritet. Siden al-Sarraj overtog regeringsmagten i marts, har IS således tabt flere mindre byer omkring Sirte, hvor de bliver angrebet fra vest af Misrata-militser og fra øst af general Heftars tropper. Spørgsmålet er, hvad det vil betyde, hvis det lykkes for regeringsstøttede militser – med hjælp fra vestlige lande – at presse IS ud af Sirte. I så fald har IS mulighed for at trække ned mod Sydlibyen, der også har fungeret som tilflugtssted for de AQIM-krigere, der i al hast måtte forlade Mali i 2013. En anden mulighed er at trække ind i Tunesien eller måske ligefrem sætte kursen mod Europa. Så længe Libyen er i en tilstand af politisk kaos, vil IS formentlig kunne være til stede i et eller andet omfang.

Alt tyder på, at IS' territoriale indtog i Nordlibyen er mere skrøbeligt end al-Qaedas langt mere konsoliderede tilstedeværelse i Nordafrika og den bredere Sahel-region. AQIM har opereret i denne ørkenrige region i årtier. De kender området forfra og bagfra, indgår i den lokale økonomi og har formået at overleve fransk og algerisk terrorbekæmpelse siden 1990'erne. Selv om AQIM traditionelt har ført oprørskrig mod den algeriske stat, har transformationen til en al-Qaeda-filial betydet, at "den fjerne fjende", dvs. de vestlige lande, nu er et mål på linje med den algeriske stat. Øverst på listen over fjender står den gamle kolonimagt Frankrig. Der er dog intet, der tyder på, at de nordafrikanske al-Qaeda-grupper har intention om at udføre angreb på europæisk jord. Det er ikke kun et spørgsmål om kapacitet, men beror formentlig også på en overvejelse over, hvilke konsekvenser det vil få, hvis de blev kædet direkte sammen med et terrorangreb i Europa. Til gengæld holder de sig ikke tilbage for at angribe franske eller europæiske interesser der, hvor de er på hjemmebane, nemlig i Nordafrika og Sahel. På dette punkt adskiller de sig fra IS, der formentlig stadig har et ønske om at gennemføre attentater i Europa.

I størstedelen af det tidligere
Sovjetunionen gennemfører
myndighederne antiradikalisering
med et betydeligt element af
undertrykkelse og tvang

IS OG DET TIDLIGERE SOVJETUNIONEN

Af Flemming Splidsboel

Den 28. juni 2016 blev Istanbuls største internationale lufthavn ramt af et terrorangreb, da tre mænd gennemførte en selvmordsmission, hvor de efter et indledende angreb med automatvåben sprængte sig selv i luften. De tyrkiske myndigheder identificerede hurtigt de tre mænd som statsborgere fra hhv. Rusland (republikken Dagestan), Usbekistan og Kirgisistan, og de kædede angrebet sammen med støtte til Islamisk Stat (IS). Terrorangrebet i Istanbul er et tegn på en foruroligende tendens, hvor islamistiske miljøer i det tidligere Sovjetunionen synes at udklække stadigt flere tilhængere af fx IS og al-Qaeda, som er rede til at bruge vold. Dette kapitel giver et kort indblik i baggrunden for og udviklingen af denne tendens, som blot må forventes at blive stærkere i de kommende år.

Den historiske baggrund

Det før-revolutionære Rusland og Sovjetunionen var imperier. Via en lang række militære sejre lykkedes det især det russiske tsardømme at underlægge sig et stort antal befolkningsgrupper i naboregionerne, og på den måde voksede imperiet gradvist frem. Dets særlige kendetegn var, at det var umiddelbart forbundet til dets kolonier, og at der således var en forholdsvis fri udveksling af mennesker mellem center og periferi.

Islam blev en del af det russiske imperium ved erobringen af Kazan (1552) og Astrakhan (1556), og i de efterfølgende ca. 350 år fortsatte landet en ekspansion, som gav det kontrol over bl.a. de nutidige stater Aserbajdsjan, Kasakhstan, Kirgisistan, Usbekistan, Turkmenistan og Tadsjikistan foruden også Nordkaukasus, som i dag rummer russiske republikker som Tjetjenien, Dagestan og Ingusjetien.

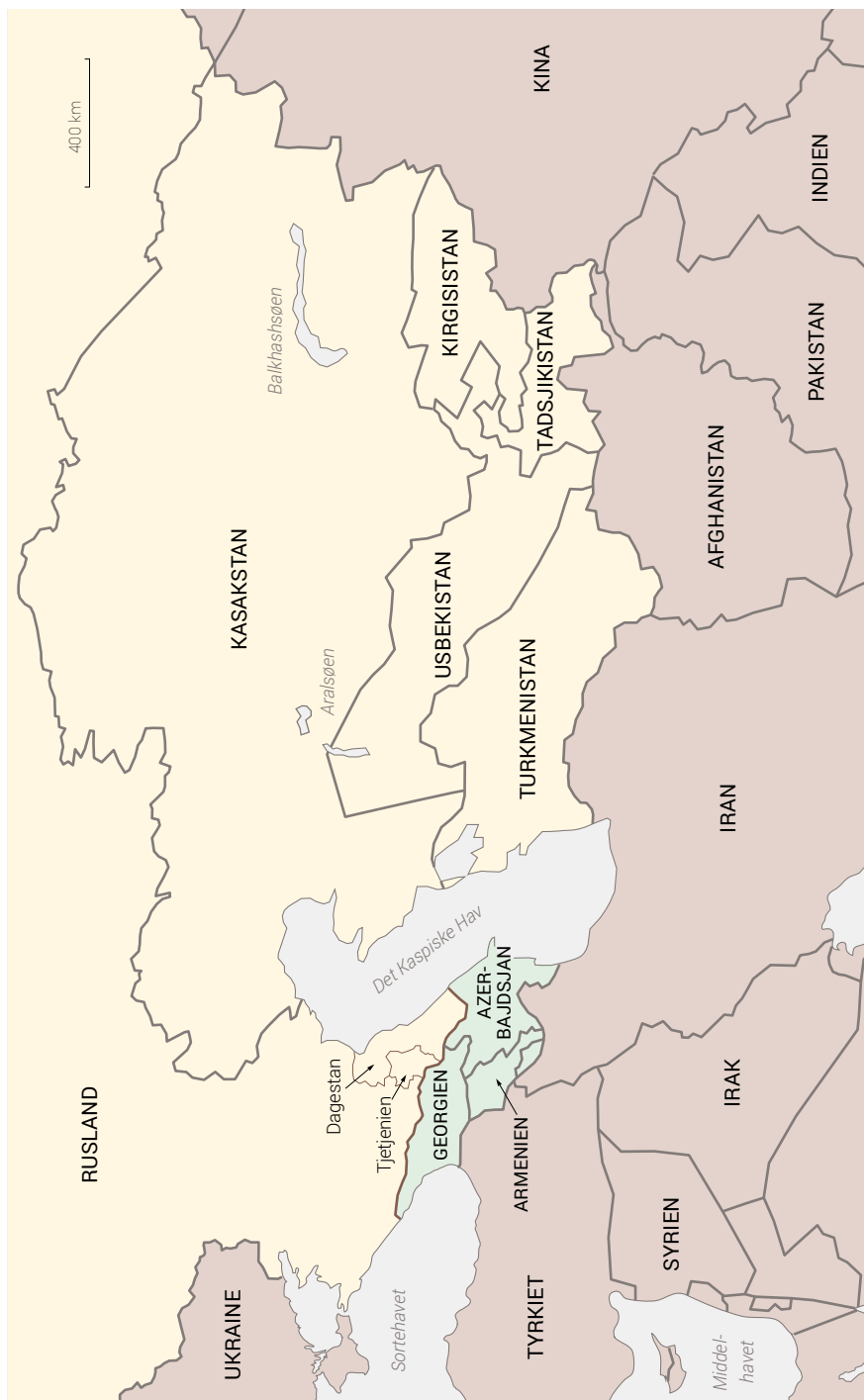
Fælles for disse områder er, at de har sunni-muslimsk befolkningsflertal, og at Islam naturligt har spillet – og fortsat spiller – en større rolle i det offentlige liv end i de øvrige dele af de tidligere imperier.

I det før-revolutionære Rusland lod man i høj grad de muslimske befolkningsgrupper passe sig selv, og myndighederne havde blot relativt beskedne ønsker og ambitioner om at reformere disse mindretalskulturer. Dette ændrede sig under Sovjetstyret, som via en politik af aggressiv ateisme og "sovjetificering" (reelt "russificering") ønskede at skabe et nyt og bedre menneske ("Homo Sovjeticus"). Dette menneske skulle være oplyst og derfor kaste religionen af sig i et opgør med den før-revolutionære levevis.

Denne politik havde en vis effekt, og man kunne derfor generelt observere en faldende religiøsitet og viden om religiøse forhold i samfundet generelt. Dette var også tilfældet i de primært muslimske områder, hvor kombinationen af uimodsagt ateistisk oplysning (fx i undervisning og populærkultur) og undertrykkelse (fx nedrivning af moskeer, lukning af madrassaer og fyringer af ansatte pga. uønskede religiøse aktiviteter) bragte den generelle viden om islam ned på et meget lavt niveau. Fleresteder kunne endel viden dog bevares via ulovlige undergrundsaktiviteter, og især i Nordkaukasus var de omfattende hemmelige netværk af sufi-muslimer med til at holde liv i den gamle viden og de gamle traditioner.

I anden halvdel af 1980'erne skete der en politisk optøning i Sovjetunionen, og denne udvikling gav også mere plads til religion. Sovjetborgerne kastede sig nysgerrigt over religion, som hurtigt blev en identitetsmarkør for mange og især måske for de ikkeortodokse mindretal i landet. Også i de muslimske områder, i det nye Rusland såvel som i de muslimskdominerende nye stater, var dette en tydelig tendens. Det blev forbundet med prestige at have viden om islam og være praktiserende muslim, bl.a. for derigennem at signalere, at man var "ikke-russisk" i sin kulturelle orientering. Men efter årtiers ateisme var det ikke altid ligetil at fastslå, hvad "vi" egentlig tror på, og hvad "vores" traditioner er, og verden udenfor begyndte også pludselig at påvirke muslimerne i det tidligere Sovjetunionen på en måde, som de ikke havde oplevet tidligere under det mere lukkede styre. Der var mere eller mindre frit spil for alle mulige fortolkninger, som blev afleveret på den religiøse markedsplads, i håb om at de ville appellere til en ofte rådvild og søgende offentlighed.

Rusland og Centralasien

Situationen i Rusland: al-Qaeda versus Islamisk Stat

Henved 20 mio. mennesker i Rusland er muslimer. Dette tal dækker over såvel russiske statsborgere (ca. 16 mio.) som migrantarbejdere (ca. fire mio.) fra især Centralasien. Gruppen af russiske muslimske statsborgere udgør ca. 11,2% af landets samlede befolkning. De er koncentreret i Volga-Ural-området, i Nordkavkasus og naturligvis i de større russiske byer. Fx anslås det, at henved fire mio. muslimer bor i Moskva og yderligere 700.000 i Skt. Petersborg.

Selvom islam har været en del af det russiske samfund i mere end 450 år, synes der alligevel at være sket et skred i den offentlige bevidsthed i de seneste 20-30 år. Tidligere var islam snarere et eksotisk fænomen, som almindelige borgere på afstand kunne opleve i litteraturen, i spillefilm og på rejser til fx Nordkavkasus, men mange steder er religionen nu en del af bybilledet og dagligdagen: Store og små moskeer bliver bygget, og muslimske medborgere er nu i opgangen og på arbejdspladserne, uddannelsesinstitutionerne, skolerne og børnehaverne.

Den øgede bevidsthed om islam skyldes dog også, at der er sket en islamisering, her forstået bredt som formuleringen af et eller flere religiøst funderede alternativer til de eksisterende politiske strukturer og normative rammer i Rusland, og at landet er blevet hårdt ramt af "islamisk" terrorisme. Denne løse etiket dækker hele spektret fra terrorisme begået af ikke-religiøse separatister fra muslimsk dominerende regioner til terrorisme begået af yderligtgående islamister, som ønsker en komplet omstyrtning af dagens samfund, enten lokalt eller i hele Rusland eller på en endnu større skala endog. Det afgørende er, at det i russernes kollektive forståelse udspringer af den samme kilde – landets muslimske mindretalsgruppe.

Nogle af de mest spektakulære og voldsomme terrorangreb fra denne kategori omfatter hospitalet i Budjonnovsk (1995, 121 dræbte), teatret Nordost i Moskva (2002, 170 dræbte), en skole i Beslan (2004, 344 dræbte) og metroen i Moskva (2004 og 2010, hhv. 40 og 20 dræbte). Fælles for disse angreb er, at de har forbindelse til Nordkavkasus, hvor sporene fra de to krige i Tjetjenien (hhv. 1994-1996 og 1999-2009) fortsat anes. Dette forhold må betragtes som et udtryk for hårdheden i de to krige og for desperationen hos en del af befolkningen i Tjetjenien specifikt og i Nordkavkasus mere generelt. Den politiske undertrykkelse, fremmedgørelsen fra resten af Rusland og de vanskelige sociale forhold er tilsammen opskriften på radikaliseringsmodne miljøer.

Den militante islamistiske ideologi blev for alvor dominerende i Tjetjenien og naborepublikkerne i slutningen af 1990'erne, hvor brugen af terror blev accepteret som en del af kampen. Det var kendetegnende for den første fase af islamistisk terrorisme i Rusland, at den havde et internt fokus. I starten var den primært knyttet til den første krig i Tjetjenien, og de forskellige grupper ønskede fx løsrivelsen af Tjetjenien eller endog større dele af Nordkaukasus fra Rusland og den efterfølgende etablering af et islamisk emirat i hele regionen. Den sekulære lovgivning skulle afvises, således som man i 1990'erne forsøgte at gøre det i små autonome lommer i Nordkaukasus, og islamisk lovgivning skulle træde i stedet. For mange var dette den ultimative drøm om en tilbagevenden til de mere traditionelle samfund, som eksisterede før den sovjetiske sekularisme blev en del af den officielle ideologi og, således lød argumentet, berøvede muslimerne i Nordkaukasus deres sande identitet. Det var, fortsatte man, kun via løsrivelse fra Rusland, at dette kunne opnås, og eftersom Rusland tydeligvis ikke ville opgive disse områder, var en væbnet kamp nødvendig. Sjamil Basajev (dræbt i 2006), Zelimkhan Janderbijev (dræbt i 2004), Aslan Mashkadov (dræbt i 2005) og Doku Umarov (dræbt i 2014) er nogle af navnene fra denne tid.

I 2007 tog Umarov initiativ til oprettelsen af "Det kaukasiske Emirat", tidligere Ruslands måske mest aktive terrorgruppe, der i starten opererede under en selverklæret tilknytning til al-Qaeda og også fungerede som en paraplyorganisation for andre mindre grupper. For Umarov var det væsentlige ikke længere Tjetjeniens selvstændighed, men at etablere et islamisk emirat, der omfattede hele Kaukasus. Emiratets tilhængere ønskede oprindeligt at etablere netop et sådant emirat, der skulle være løsrevet fra Rusland, have et nordkaukasiske fokus og i øvrigt baseres på islamisk lov. Med tiden valgte Umarov dog at sprede kampen til det øvrige Rusland ved at udføre terrorangreb mod civile flere steder i Rusland.

I 2014 besluttede flere højtstående medlemmer af Emiratet imidlertid at offentliggøre deres støtte til IS, som året efter kvitterede ved at udråbe en "IS-provins" i Nordkaukasus, den såkaldte "Kaukasusprovins". Overgangen fra al-Qaeda til IS synes primært at være af ideologisk karakter og at bunde i en mere udbredt accept af sidstnævntes selverklærede rolle og mission. Denne udvikling har ført til en svækkelse af Det kaukasiske Emirat, som nu kæmper for at bremse medlemsflugten. Problemerne er blevet forstærket af presset fra de russiske sikkerhedsstyrker, som i april 2015 dræbte Umarovs efterfølger Aliaskhab Kebekov og derefter allerede i august 2015 Kebekovs efterfølger Magomed Suleimanov.

De militante islamister kom fra såvel Tjetjenien som naborepublikkerne, og der var sågar en tilstrømning af udenlandske jihadister, bl.a. fra Mellemøsten, som ønskede at bistå tjetjenerne og deres naboer i Nordkaukasus i kampen mod den russiske sekulære centralmagt. Mange af de udenlandske terrorister havde kamperfaring, fra bl.a. den sovjetiske besættelse af Afghanistan, borgerkrigen i Tadsjikistan og konflikter i Mellemøsten, og de var med til at føre udviklingen i Rusland i en endnu mere ekstrem retning. Med sig bragte de typisk et meget udtalt sort-hvidt syn på religion generelt og islam specifikt, økonomiske midler og en kompromisløs tilgang til "fjenden".

En af de mest velkendte figurer var Ibn al-Khattab (dræbt i 2002), en saudisk-født jihadist med forbindelser til al-Qaeda's grundlægger Osama bin-Laden. Ibn al-Khattab havde i 1980'erne kæmpet med bin-Laden mod de sovjetiske styrker i Afghanistan. Han ankom til Tjetjenien med sine mest trofaste krigere i midten af 1990'erne, og dér var han med til at oprette en gruppe bestående af udenlandske jihadister i Tjetjenien. Al-Khattab blev for mange et synonym med internationaliseringen af konflikten i Nordkaukasus, hvilket hans profil netop afspejlede. Han fik en meget vigtig allieret ved at slutte sig til Basajevs kampenhed. Al-Khattabs erfaring og viden om asymmetrisk krig gjorde ham til et meget fremtrædende medlem af det islamistiske terrormiljø i Nordkaukasus, og han bidrog til at løfte konflikten op på et endnu mere uforsonligt og voldspræget niveau.

I denne fase var det dog ikke apokalyptisk terrorisme, men snarere en slags afmålt chokeffekt i en asymmetrisk konflikt med centralmagten. Gradvist lagde man dog mere og mere til chokeffekten i såvel mål (fx flere angreb mod civile i de russiske storbyer) som middel (fx via brugen af selvmordsbombere fra år 2000 og ved at rekruttere flere kvinder, herunder de berygtede "sorte enker", som i mange tilfælde faktisk var enker efter dræbte mandlige terrorister).

De vanskelige forhold i Tjetjenien specifikt og Nordkaukasus mere generelt kom også til udtryk via en voldsom terrorisme, fordi omstændighederne tillod det. De russiske myndigheder havde simpelthen vanskeligt ved at gennemtvinge deres autoritet i regionen, og der opstod derfor større områder uden for centralmagts kontrol. Det gav de nordkaukasiske oprørere mulighed for at samles, træne og benytte disse områder som afsæt for aktioner i Nordkaukasus eller i andre dele af Rusland. Som optakt til terrorangrebet i Budjonnovsk i 1995 førte Basajev fx henved 200 af sine folk i en konvoj af lastbiler ind i Stavropol Kraj og helt til hospitalet i byen Budjonnovsk uden for alvor at blive opdaget, og når de undervejs stødte på kontrolposter, betalte de blot korrupte sikkerhedsfolk for at kunne køre videre.

Da Ruslands præsident Vladimir Putin i august 1999 blev kaldt ind på den politiske scene, gjorde han "magtens vertikal" til sit første politiske slogan. Ambitionen var at genskabe centralmagtens autoritet i hele Rusland, og det betød først og fremmest i Nordkavkasus. Via en kompromisløs politik blev størstedelen af regionernes selv-tildelte autonomi rullet tilbage, og lokalt, regionalt og nationalt blev myndighederne styrket i deres ordenshåndhævelse. Putin indsatte Akhmad Kadyrov som ny leder af den regionale administration i Tjetjenien i 2000, og hans udnævnelse markerede et klart ønske om at drive terroristerne ud af republikken.

I 2004 havde terrorister dog held til at dræbe Kadyrov i et spektakulært bombeangreb på stadion i Groznij, og i 2007 udnævnte Putin hans søn Ramzan Kadyrov til ny tjetjensk præsident. I den mellemliggende periode var Alu Alkhanov tjetjensk præsident, indtil Ramzan fyldte 30 år, som er minimumsalderen for at varetage præsidentembedet. Under Ramzan, som selv har haft fokus på at bringe islamiske "dyder" tilbage i det offentlige liv i Tjetjenien, har et jernstyre sænket sig over republikken, og islamister – voldelige såvel som ikkevoldelige – har i stort antal måttet forlade republikken og søge tilflugt i naboømråderne (især Dagestan) eller udlandet.

Denne udvikling er væsentlig, fordi den er baggrunden for den nuværende fase, hvor islamistiske terrorister fra Rusland i stigende antal søger væk fra Rusland for at slutte sig til grupper andre steder, først og fremmest IS. Det skal dog tilføjes, at selv om centralmagten er blevet styrket, rammes Rusland stadig næsten ugentligt af terrorangreb. I et russisk perspektiv er de fleste forholdsvis små i omfang – med enkelte dræbte – og de når typisk ikke frem til de vestlige medier. Størstedelen af angrebene finder fortsat sted i Nordkavkasus, hvor især Dagestan er ramt, bl.a. fordi en stor del af modstanden fra Tjetjenien nu kommer til udtryk i naborepublikken.

Syrien: Den nye kampzone for jihadister

Det var først i 2012, at internationale medier begyndte at bringe nyheder om kaukasiske jihadisters tilstedeværelse i Syrien. I starten kom de fleste til Syrien fra Mellemøsten eller Europa. En af dem var Rustam Gelajev, der var søn af en af de mest magtfulde krigsherrer i Tjetjenien, Ruslan Gelajev (dræbt i 2004). Nyheden om den unge Gelajevs død under kampene i Aleppo i 2012 blev en væsentlig nyhed, da det for første gang viste omfanget af de kaukasiske jihadisters tilstedeværelse i Syrien.

Konflikten i Syrien har givet de russiske islamister et fristed og en ny sag. Den russiske sikkerhedstjeneste FSB anslår, at 2.400 russere har kæmpet for IS eller andre militante islamistiske grupper, men russiske eksperter sætter tallet så højt som 7.000. De kaukasiske jihadister er internt splittede og kæmper ikke kun for IS,

men for flere forskellige grupper med forskellige ideologier og mål. I starten dannede de kaukasiske jihadister deres egne små enheder og ofte under ledelse af en jihadist med erfaring fra krigen i Tjetjenien. Mange af disse grupperinger blev dog efterfølgende nødt til at vælge side og slutte sig til større grupper. Overordnet kan man tale om tre store grupper af kaukasiske jihadister i Syrien.

Den første og mest velkendte gruppe udgøres af de jihadister, der sluttede sig til IS under ledelse af den karismatiske røds-kæggede emir, Umar al-Shishani. Umar al-Shishani, etnisk tjetjener med georgisk statsborgerskab, var en af de første, der kom til området. Han dannede en mindre gruppe af primært kaukasiske krigere under navnet Katibat al-Muhajireen. Hans navn blev hurtigt kendt af alle, da han sammen med sine tjetjenske krigere udførte flere succesrige angreb mod de syriske regeringsstyrker. Hans popularitet skabte en større tilstrømning til hans gruppe, som voksede i både antal og udbredelse. Han blev senere såkaldt krigsminister for IS og blev dermed den mest højtstående kaukasier i IS' hierarki. Al-Shishani blev flere gange erklæret død af lokale og internationale nyhedsmedier, men i juli 2016 syntes han dog med sikkerhed dræbt, da IS selv offentliggjorde nyheden om hans død. De kaukasiske jihadister udgør dog fortsat en vigtig brik for IS.

Hvor al-Shishani valgte at slutte sig til IS, var der flere fremtrædende kaukasiske jihadister, som i stedet valgte at alliere sig med den daværende Nusra-front (siden juli 2016 kendt som Jabhat Fatah al-Sham) og Fatah al-Islam i Syrien, bl.a. fordi Umarov inden sin død i 2014 havde frarådet alle kaukasiske jihadister at slutte sig til IS. Amir Saifullah, en velkendt tjetjensk jihadist med erfaring fra krigen i Tjetjenien og Afghanistan, dannede derfor en ny gruppe under navnet Mujahidin al-Kawkaz fi as-Sham. Amir Saifullah blev dræbt i 2014, men hans gruppe og flere andre kaukasiske og centralasiatiske grupper kæmper fortsat som en del af Jabhat Fatah al-Sham (tidligere Nusra-fronten) mod såvel de syriske regeringsstyrker som IS.

Der findes fortsat kaukasiske jihadister, som har valgt ikke at kæmpe med hverken IS eller Jabhat Fatah al-Sham, men som i stedet danner alliancer på tværs af de lokale grupper. En af årsagerne til dette valg er, at de fleste kaukasiske jihadister helst vil undgå at vælge side i kampene mellem IS og Jabhat Fatah al-Sham, hvor de kan risikere at slå andre kaukasiske jihadister ihjel. Den vigtigste af de "uafhængige" kaukasiske grupper er Abu Muslim al-Shishanis enhed, som primært består af kaukasiske, tyrkiske og centralasiatiske jihadister, og som opererer i det nordlige Syrien.

Krigen i Syrien har givet en ny generation af kaukasiske jihadister et nyt pust, idet de både har fået erfaring og træning. Dog er der meget, der tyder på, at de er splittede og polariserede. Tilstedeværelsen af den karismatiske (nu dræbte) al-Shishani har været en vigtig tiltrækningsfaktor for især kaukasiske jihadister til IS, som også formidler nyheder på russisk. Hjemme i Nordkaukasus er situationen også favorabel for IS, idet flere af de mest fremtrædende ledere af det Kaukasiske Emirat som nævnt har valgt at erklære deres loyalitet til netop denne organisation. Den nuværende leder af disse udbrydere er Rustam Asildarov, som også er kendt for tidligere at være bagmand for flere terrorangreb i Rusland. Ifølge de seneste lokale nyheder står IS i Kaukasus bag de fleste angreb udført i Nordkaukasus.

Dog kan udviklingen i Syrien og Irak ændre IS' popularitet blandt kaukasiske jihadister. På baggrund af IS' store tab og nyheden om al-Shishanis død er der allerede færre kaukasiske jihadister, der slutter sig til IS. I stedet har de i stigende grad valgt at slutte sig til grupper allieret med Jabhat Fatah al-Sham. Desuden har IS' angreb i lufthavnen i Istanbul den 28. juni 2016 skabt utilfredshed blandt mange kaukasiske jihadister, som hellere ser, at man bruger kræfter på mål i fx Syrien.

Uanset hvordan situationen i Syrien udvikler sig, siger disse tal os noget om den nuværende udfordring med at håndtere den islamistiske terrorisme i Rusland. Tallene indikerer dog også, at Rusland kan stå over for store problemer i en nær fremtid, hvor mange af disse folk muligvis vil søge tilbage. Den russiske efterretningstjeneste FSB har givetvis informanter fra såvel Rusland som andre tidligere Sovjetrepublikker i IS, men de står over for en enorm opgave med at forsøge at identificere og registrere blot en lille del af de mange russiske jihadister.

Jihadisme i Centralasien

Når det gælder det postsovjetske Centralasien, vurderer FSB, at 3.000 jihadister fra denne region har sluttet til IS. Også her er der givetvis et betydeligt mørketal. De fleste er rekrutteret fra Usbekistan og Tadsjikistan, dvs. fra de to stater i regionen, som har været hårdest ramt af terrorangreb, og som lider under en kombination af voldsom politisk undertrykkelse og stor fattigdom.

I Usbekistan er det især Den islamiske Bevægelse (Islamic Movement of Uzbekistan, IMU), med udspring i den berøgtede Ferganadal, som har formået at ryste samfundet med en række spektakulære angreb, hvor der bl.a. er blevet gjort brug af selvmordsbombere. I de senere år er IMU dog blevet trængt stadig mere i defensiven af de usbekiske myndigheder, som via en skånselsløs kampagne (særligt berøgtet er

brugen af kogende vand som torturmiddel) har haft held til at fordrive en betydelig del af de militante islamister til især Kirgisistan. Det er bl.a. i dette lys, man også skal se de usbekiske myndigheders omfattende minering af den usbekisk-kirgisiske grænse. IMU svor tidligere troskab til al-Qaeda og Taleban, men i 2015 annoncerede gruppens leder, Usman Ghazi, at IMU nu skulle betragtes som en regional fløj af IS. Det skulle dog vise sig, at den største del af IMU ikke støttede denne beslutning. Efter voldsomme sammenstød mellem Taleban og de dele af IMU, der var loyale over for Usman Ghazi – sammenstød, som truede med at udlette gruppen – valgte en gruppe IMU-krigere i juni 2016 at bryde med IS for i stedet at erklære deres loyalitet over for deres traditionelle allierede, Al-Qaeda og Taleban (se kapitel af Sheikh).

Tadsjikistan var ramt af en omfattende borgerkrig i årene 1992-1997. Såvel moderate som mere yderligtgående og endog voldsparate islamister fandt sammen med flere sekulære partier i en bred opposition mod den eksisterende orden, men de tabte, og udfaldet blev en lettere forskydning af magten internt blandt de mere privilegerede regioner i landet. Ved fredsslutningen i 1997 forsøgte præsident Emomali Rakhmon at imødekomme de moderate islamistiske kræfter ved at inkorporere dem i en magtdeling, men denne aftale er i stigende grad udfordret fra begge sider, og i de islamistiske miljøer anes en voksende utilfredshed med den tildelte magt. Dette sås tydeligt i september 2015, da daværende viceforsvarsminister general Narzazoda Mirzo, hvis stilling i regeringen var øremærket den moderate islamistiske opposition, stod i spidsen for en serie terrorangreb i hovedstaden Dushanbe. Mirzo blev dræbt af sikkerhedsstyrker i forbindelse med angrebet.

Tidligere i 2015 vakte det desuden berettiget opsigt, da den daværende leder af specialstyrkerne under det tadsjikiske indenrigsministerium, oberst Gulmorod Halimov, forlod Tadsjikistan for at slutte sig til IS. Halimov har omfattende militær træning fra bl.a. USA, og hans skifte til IS er ikke alene en propagandasejr for terrorgruppen, men også en betydelig militær gevinst. Det er vanskeligt at sige, hvor stor støtten til IS er i det tadsjikiske samfund, men sagen med Halimov indikerer, at der er en del støtte under den officielle overflade. Det skal tillige bemærkes, at der i det persisktalende Tadsjikistan også synes at være en del skjult støtte til Taleban og, i væsentlig mindre udstrækning, til deres forbundsfæller i al-Qaeda.

Til diskussionen af det postsovjetiske Centralasien hører også de muslimske og tyrkisktalende uighurer. Efter Sovjetunionens sammenbrud forlod mange uighurer deres hjem i Xinjiang i Vestkina for at søge tilflugt i især Kirgisistan og Kasakhstan.

Disse stater, som har muslimsk og tyrkisktalende befolkningsflertal, grænser begge op til Xinjiang-provinsen og har forholdsvis liberale politiske systemer. Der er anslået 500.000 uighurer i hele det postsovjetske Centralasien, og de kinesiske myndigheder har lagt et betydeligt pres på landene i regionen for at sikre, at den vestlige side af grænsen ikke udvikler sig til et fristed for bl.a. Turkestans Islamiske Parti, som ønsker et uafhængigt og islamisk Xinjiang i et eventuelt forbund med den tyrkisktalende del af det postsovjetske Centralasien. En del af disse uighurer kæmper i Syrien og Irak, en del for Jabhat Fath al-Sham og en del for IS. I øjeblikket synes udviklingen at gå i retning af et tættere samarbejde med IS, bl.a. under påvirkning af den generelle udvikling i det postsovjetske Centralasien.

Konklusion

Næsten syv årtiers statsdrevet ateisme har skabt en stor søgen efter religion i det tidligere Sovjetunionen. Det gælder naturligvis også for de muslimske befolkningsgrupper i dette område. Eliten har dog insisteret på at fastholde en vis afstand mellem staten og den religiøse sfære, og bl.a. derfor er alle de nævnte stater, også selv det forholdsvis konservative Tadsjikistan, defineret som sekulære stater. Der synes bredt at være en stigende støtte til islamismen og dermed til islam som et samlet alternativ til de(n) eksisterende orden(er). Og i denne gruppe af islamister synes der at være en lille – men voksende – andel af personer, som er villige til at benytte terror for at opnå deres mål.

I størstedelen af det tidligere Sovjetunionen gennemfører myndighederne anti-radikalisering med et betydeligt element af undertrykkelse og tvang. Mest omtalt er måske de tadsjikiske myndigheders tvangsbarbering af unge og yngre mænd, hvis skæg betragtes som "islamistisk". I en enkelt af Tadsjikistans regioner berettede politiet, at man i 2015 havde tvangsbarberet 13.000 mænd, og man dokumenterede beredvilligt dette ved en stribe "før-og-efter"-fotos. Men flere steder "forsvinder" formodede islamister også, og det mistænkes, at sikkerhedsstyrkerne, også i Rusland, gennemfører ekstrajuridiske likvideringer.

For en lille del af muslimerne i det tidligere Sovjetunionen har IS været et abstrakt ideal, man kunne spejle udvalgte elementer af sig selv i i et forsøg på at skabe sin egen postsovjetske identitet med en plads til islam. For nogle tusinde har det været så konkret, at de har forladt deres hjem for at kæmpe for IS. Dette er en hel legitim og reel bekymring for de berørte stater, som kan frygte for jihadisternes hjemkomst. Myndighedernes fortsatte undertrykkelse af islamisterne kan gøre dette møde voldsomt.

Fordi den iscenesatte vold
primært handler om virkningen
på et publikum, afhænger strategiens
effekt i udpræget grad af, i hvilket
omfang handlingerne bliver vist
og får omtale

ISLAMISK STATS ISCENESATTE VOLD

Af Simone Molin Friis

Den 19. august 2014 blev en 4 minutter og 40 sekunder lang video, produceret af Islamisk Stats mediebyureau, al-Furqān media, lagt op på den sociale medieplatform Diaspora. Videoen med titlen 'A Message to America' bekendtgjorde halshugningen af den amerikanske fotojournalist James Wright Foley udført af et sortklædt, maskeret medlem af Islamisk Stat (IS). I videoen fordømmer den sortklædte IS-kriger, senere kendt som Jihadi John, den amerikanske regerings indgriben i IS' anliggender og annoncerer, at henrettelsen af Foley sker som svar på de luftangreb, som USAs præsident Barack Obama autoriserede den 7. august 2014. Efter fremvisningen af Foleys adskilte krop og hoved afsluttes videoen med, at Jihadi John præsenterer endnu et knælende offer klædt i orange fangedragt – den amerikanske fotojournalist Steven Joel Sotloff – alt imens han advarer Præsident Obama om, at 'denne amerikanske borgers liv afhænger af din næste beslutning'.

Den ildevarslende advarsel i slutningen af 'A Message to America' viste sig hurtigt ikke at være en tom trussel. Den 2. september 2014 blev endnu en video delt på de sociale medier, denne gang med Steven Sotloff som offer. Siden da er forfærdede tilskuere igen og igen blevet konfronteret med IS' iscenesatte grusomheder. Masse-skydninger, halshugninger, afbrændinger, korsfæstelser, henrettelser udført af børn og andre former for overlagt, grænseoverskridende og spektakulær vold er blevet tilbagevendende motiver på den mediedominerede internationale scene.

IS' iscenesatte vold og sofistikerede medieoperation har uomtvisteligt været en medvirkende faktor bag den store internationale opmærksomhed, som gruppen har fået. Militært er IS stadig overvejende en regional trussel, der i øvrigt har lidt betragtelige nederlag på slagmarken siden lanceringen af Operation Inherent Resolve. Men igennem billeder, videoer og propaganda har gruppen – med god hjælp fra internationale medieorganisationer – konstitueret sig selv som et globalt synonym for brutalitet og en international trussel, der opleves som allestedsnærværende. Dette kapitel ser nærmere på IS' iscenesatte, spektakulære vold med specifik fokus på historien, strategien og politikken bag samt hvorfor, det virker.

Digitalt kalifat

”

I say to you: that we are in a battle, and that more than half of this battle is taking place in the battlefield of the media. ”

Ayman al-Zawahiri (2005)

For at forstå IS' evne til at tiltrække international opmærksomhed gennem iscenesat, spektakulær vold er det først og fremmest nødvendigt at kaste et blik på IS' avancerede brug af de moderne medier. IS er ikke den første militante gruppe, der anvender medier og forskellige former for visuel kommunikation til at fremme deres sag. Al-Qaeda og andre militante grupper har produceret sofistikeret propaganda i årtier, og de globale medier har længe fungeret som en central kampplads for konfliktende aktører. Ikke desto mindre har IS været usædvanligt dygtige til at tiltrække international opmærksomhed og anvende medierne som en integreret del af deres terrorkampagne, krigsførelse og statsprojekt.

Mens tidligere gruppers produktioner ofte har henvendt sig til et eksklusivt publikum af potentielle rekrutter på lukkede internet fora, har IS formået at udnytte moderne kommunikationsteknologier og -platforme til at erobre det globale mediebillede og gøre gruppens handlinger ekstraordinært synlige på tværs af sproglige, nationale og kulturelle grænser. For at tiltrække opmærksomhed benytter IS' mediefolk en blanding af topstyret kommunikation og folkelig mobilisering – en slags 'centraliseret decentraliseringsplan'. På den ene side er IS' medieoperation et topstyret og professionelt foretagende. De overordnede narrative, budskaber og distributionsstrategier bliver fastlagt centralt, og det samlede medieapparat består blandt andet af en radiokanal (al-Bayan), et nyhedsbureau (Amaq News Agency) samt flere centrale medieorganisationer, heriblandt gruppens oprindelige

medieorganisation al-Furqān Media og en række nyere organisationer rettet imod forskellige målgrupper (al-Hayat media, Al-I'tisam Media, Ajnad Media). På den anden side er IS' medie-operation gradvist blevet et mere decentraliseret og brugerdrevet foretagende. For det første fordi gruppen i dag råder over en lang række lokale mediekontorer tilknyttet de enkelte provinser (wilayat) i IS' selverklærede kalifat. For det andet fordi gruppen har været yderst effektiv mht. at mobilisere individuelle krigere og online-sympatisører til at sprede deres budskaber på diverse platforme. Dette sås blandt andet i forbindelse med fodbold VM i 2014, hvor det lykkedes IS-sympatisører at erobre populære hashtags, således at fodbolde og afhuggede hoveder pludselig blev blandet sammen i mange brugeres Twitter-feeds.

Endvidere adskiller IS sig fra andre grupper ved at anvende tværmedial kommunikation. Via internt forbundne medier og eksplicitte referencer mellem produkter har IS formået at skabe et online-univers, hvor brugere kan indgå interaktivt og blive ledt fra platform til platform, som når læsere af det engelsksprogede magasin Dabiq kan møde 'Selected 10'-oversigter over udvalgte IS-videoeer (Figur 1).

Figur 1. 'Selected 10'-oversigter fra Dabiq, nr. 12, s. 8 & Dabiq, nr. 11, s. 59 (al-Hayat Media)

Indholdsmæssigt producerer IS en lang række forskellige produkter målrettet forskellige publikum. Selvom IS også benytter traditionelle kommunikationsformer såsom tryksager, CD-ROM'er, 'media points' og mund-til-mund-kommunikation, foregår størstedelen af gruppens eksterne kommunikation på internettet. Overordnet set anvender IS primært visuelle kommunikationsformer frem for mere tekstbaserede. Deres online-produkter omfatter blandt andet apps såsom the Dawn of Glad Tidings, farverige magasiner såsom det engelsksprogede magasin Dabiq, online billedserier fra Kalifatet samt velproducerede high-definition videoer. Kvaliteten af produkterne vidner generelt om, at IS' mediefolk har stor viden om filmproduktion og moderne markedsføring. Mens al-Qaeda's og relaterede gruppers videoer ofte er blevet beskrevet som forholdsvis kedsommelige – blandt andet fordi disse grupper har en forkærlighed for at producere videoer, der ikke viser andet end meget lange taler fra Ayman al-Zawahiri eller andre ledende figurer filmet forfra – fremstår IS' (officielle) produktioner mere gennemtænkte og designet til at skabe opmærksomhed.

Det er vigtigt at pointere, at langt størstedelen af IS' samlede medie-output består af videoer og billeder, der skal markedsføre Kalifatets militære anliggender, regeringsførelse og civile orden, mens kun en mindre del består af iscenesatte henrettelser. Ikke desto mindre er det umuligt at komme uden om, at den iscenesatte vold har været et centralt element i IS' kommunikation – og en væsentlig årsag til den store internationale opmærksomhed, som gruppen har fået. Producenterne af IS' videoer forstår effekten af at fortælle en minimalistisk historie med et entydigt budskab omsluttet af overdrevne effekter og spektakulær vold. Masseskydninger, halshugninger, afbrændinger, korsfæstelser, knusning under tanks og andre former for overlagt og overdreven vold er takket være IS blevet tilbagevendende motiver på den internationale scene. De resterende afsnit i dette kapitel ser nærmere på dette specifikke og yderst centrale aspekt af IS' kommunikation.

Den iscenesatte vold

Den iscenesatte vold i IS' videoer er blevet mødt med stor fordømmelse og er ofte blevet beskrevet som en hidtil uset form for brutalitet. Til trods for den åbenlyse rimelighed i at fordømme volden, er det vigtigt at være opmærksom på, at IS' iscenesatte vold ikke er uden fortilfælde, men tværtimod stærkt forankret i fortiden. Offentlig tortur, henrettelser og lemlæstelse af menneskekroppe har gennem tiderne været en hyppigt anvendt teknik til både at underholde og skabe skræk og rædsel i befolkningen. I Middelalderen og under Enevælden fungerede den iscenesatte pinestraf som en spektakulær manifestation af den suveræne herskers magt. Som den franske filosof og idéhistoriker Michel Foucault har vist, blev offentlig tortur og

henrettelse brugt som en politisk teknik til at genoprette magtbalancen ved at synliggøre konsekvenserne af at overtræde suverænenes lov og ret. Selvom den offentlige lemlæstelse af menneskekroppe er blevet afskaffet i mange moderne stater til fordel for andre magtteknikker såsom disciplinering af kroppen og den biopolitiske¹ kontrol med befolkningen, er det ikke uset, at moderne statsautoriteter stadig anvender offentlig afstraffelse og fysisk vold mod politisk udvalgte individer til at manifestere og fastholde deres magt. Eksempelvis har styrerne i både Saudi-Arabien og Iran foretaget adskillige offentlige henrettelser i 2015.

Taktikken med at filme henrettelser for at dele dem til et større publikum er heller ikke uden fortilfælde. De første halshugningsvideoer spores ofte tilbage til henholdsvis krigen i Bosnien og konflikterne i Tjetjenien i 1990'erne. Disse tidlige videoer, optaget på VHS-bånd, fik dog sjældent en særlig omfattende eller hurtig distribution, hvorfor deres politiske effekt må siges at have været begrænset. I takt med udbredelsen af nye, mere avancerede medieteknologier er mængden af henrettelsesvideoer imidlertid vokset betydeligt, ligesom at cirkulationen af denne type materiale nu foregår langt hurtigere. Under den globale Krig mod Terror fremstillede militante grupper adskillige videoer med iscenesatte henrettelser af ubevæbnede gidsler. Blandt de mest kendte eksempler kan nævnes halshugningen af Wall Street Journal-journalisten Daniel Pearl fra 2002 samt de mange henrettelsesvideoer produceret som en del af det voldelige oprør, der fulgte i kølvandet på den amerikanske invasion af Irak i 2003 – videoer, som den berygtede Abu Musab al-Zarqawi's al-Qaeda-i-Irak blandt andre stod bag.

Figur 2. Screen-grab fra 'Abu Mus'ab al-Zarqawi slaughters an American' (Maj 2004)

I forbindelse med den nuværende konflikt i Mellemøsten er brugen af iscenesat vold endnu engang blevet transformeret. Trods øget censur og skærpet 'content moderation'² fra myndigheder og medieorganisationer er den digitale strøm af henrettelsesvideoer og trofæbilleder fra konfliktens brændpunkter eksploderet. Selvom det primært er IS' velproducerede high-definition videoer med vestlige ofre, der har fået international opmærksomhed, viser en mere systematisk gennemgang af denne type materiale, at de typiske ofre ikke er vestlige gidsler, men derimod irakere og syrere.³ Endvidere er IS langt fra den eneste aktør i konflikten, der benytter sig af voldsiscenesættelse. De mange videoer af henrettelser og tortur foretaget af både shiamuslimske militser og pro-Assad grupper vidner om, at også andre af konfliktens parter deltager i konkurrencen om at vise deres fjender og omverdenen, hvor skånselsløse de kan være.

IS' iscenesatte vold er således langt fra uden fortilfælde; ej heller er det en praksis udelukkende anvendt af jihadistiske grupper. Det unikke ved IS' iscenesatte vold er derfor ikke selve praksissen, men hvor effektivt, systematisk og professionelt den er blevet udført. Men hvad er logikken og strategien bag voldsiscenesættelsen?

Grim, barbarisk, uforståelig, nihilistisk og værdiløs ondskab?

I de offentlige debatter er IS' iscenesatte vold ofte blevet forkastet som en form for nihilistisk destruktion og irrationel ondskab. Politikere, kommentatorer og eksperter har i lange rækker stillet sig i kø for at fordømme og fortolke IS' videoer. Umiddelbart efter offentliggørelsen af 'A Message to America' udsendte USAs udenrigsminister John Kerry en pressemeddelelse med ordene: 'Der er ondskab i denne verden, og vi står ansigt til ansigt med det igen. Grim, barbarisk, uforståelig, nihilistisk og værdiløs ondskab. ISIL er ansigtet på denne ondskab'. Ligeledes erklærede Præsident Obama ved FNs generalforsamling i 2014 – med reference til IS' halshugningsvideoer – at man umuligt kan ræsonnere eller forhandle med IS, 'dette fabrikat af ondskab', og at det eneste sprog forstået af mordere som IS er 'kraftens sprog'. Ifølge Obama har IS ikke 'nogen vision andet end slagting' og kan ikke tilbyde 'andet end lidelse, død og destruktion'. 'Legemliggørelsen af ondskab', 'et netværk af død', 'barbarer', 'en cancer', 'for brutal for selvste al-Qaeda', og 'ulig noget vi nogensinde har set' er alt sammen ord, der er blevet sat på IS med reference til gruppens iscenesatte vold.

Disse reaktioner er ikke uforståelige. Konfronteret med den triumferende fremvisning af overlagt grusomhed mod ubevæbnede gidsler er det nærliggende at konkludere, at individerne bag denne type vold må være skingrende sindssyge, inkarnationen af ondskab eller, som nogle måske en smule kækt har foreslået, simpelthen på stoffer. Ikke desto mindre er affærdigelsen af IS' iscenesatte vold som irrationel ondskab

problematisk. For det første fordi det er afpolitiserende og besværliggør en kontekstualisering af volden i en bredere historisk, politisk og fortolkningsmæssig kontekst. For det andet fordi det negligerer politikken og strategien bag videoerne og forhindrer en dybere forståelse af IS' narrativ, strategi og tiltrækningskraft.

Trods brutaliteten er IS' iscenesatte vold ikke et symptom på et formålsløst raseri. Mens de enkelte IS-krigeres personlige motiver ofte er komplekse og svære at få direkte kendskab til, har den overordnede praksis med bevidst at fremvise grusomheder mod menneskekroppe en klar politisk logik. Ligesom al-Qaeda har gjort det tidligere, mobiliserer IS fremvisningen af ekstrem vold som et centralt element i en mere omfattende politisk strategi – nærmest en materialisering af al-Qaeda-ideologen Abu Bakr Naji's bog *The Management of Savagery*. Intet er tilfældigt i IS' videoer. Lemlæstelsen, der påføres ofrene, er nøje planlagt, og måden hvorpå grusomhederne fremvises for kameraet er iscenesat til mindste detalje. De næste to afsnit uddyber logikken og strategien bag den iscenesatte vold ved at sætte fokus på voldens rolle som henholdsvis kommunikation og magt-manifestation.

Kommunikativ vold

For at forstå den iscenesatte vold i IS' videoer er det først og fremmest vigtigt at anerkende, at det er en bestemt form for vold med en distinkt logik og specifikke dynamikker. Iscenesat vold involverer altid som minimum en treleddet struktur: Gerningsmand, offer og publikum. Gennem deres kropslige ødelæggelse og offentlige smerte spiller ofrene en væsentlig rolle i forestillingen. Ikke desto mindre handler volden aldrig om ofrene som individer, men som politiske og symbolske ofre – som politiske tegn. Foley, Sotloff, Haines, Henning, Kassig og al-Kasesbeh blev ikke slået ihjel som individer, men som medlemmer af politiske fællesskaber i opposition til IS og som symboler i en global konfrontation mellem "godt" og "ondt" – i henhold til IS' definitioner af disse begreber. IS' (officielle) videoer viser sjældent ubegrundede grusomheder. Tværtimod indeholder videoerne ofte lange optakter, hvor drabene kontekstualiseres og retfærdiggøres i en større fortælling. Ofrenes rolle som politiske tegn etableres typisk ved, at ofrene tvinges til at fremføre lange tilståelser, hvorigennem de eksplicit må identificere sig med et politisk fællesskab, blot for at "fårråde" dette fællesskab umiddelbart før deres død. I IS-videoen 'A message to America' fra august 2014 siger Foley kort før sin henrettelse:

”
I call on my friends, family, and loved ones to rise up against my real killers, the U.S. government, for what will happen to me is only a result of their complacency and criminality...I guess all in all, I wish I wasn't an American. ”

Ofrene i IS' videoer er således instrumentelle mål, som IS mobiliserer i deres narrativ. De primære mål er derimod videoernes publikum, der betragter grusomhederne gennem forskellige medier. Dette gælder både dem, der bliver skræmt af volden, fordi de anser sig selv for at være i samme politiske kategori som ofrene, og dem, der bliver "tiltrukket" af eller accepterer volden, fordi de oplever den som et retfærdigt oprør mod en større uretfærdighed.

Fordi den iscenesatte vold i høj grad handler om publikums reaktioner afhænger videoernes politiske effekt ikke direkte af omfanget af ofrenes fysiske skader eller af antallet af døde. Det afgørende er derimod den retoriske og symbolske påvirkning handlingernes fremvisning har på et udvalgt publikum. Ved at synliggøre overlagte angreb på politisk udvalgte individer forsøger IS at kreere et "voldsskue", der konfronterer tilskuerne med skrøbeligheden af deres individuelle og politiske eksistens. Volden i IS' videoer er således ikke instrumentel vold, dvs., et forsøg på at udkæmpe en fjende gennem rå magt, men derimod kommunikativ vold – en form for voldelig politisk tale, der i det 21. århundrede er blevet forstærket via de digitale medier.

Samtykke gennem terror

Den overdrevne, iscenesatte vold er således en kraftfuld retorisk politik designet til at omforme det politiske landskab ved at indgyde frygt i potentielle ofre og tiltrække potentielle støtter. I lyset heraf handler IS' voldsiscenesættelse basalt set om suverænitet, magt og samtykke. Den centrale mekanisme i voldsiscenesættelsen er at producere samtykke gennem terror ved at vise grusom lemlæstelse af menneskekroppe. Som nævnt indledningsvis har offentlig tortur og henrettelse historisk set fungeret som en teknik til at opretholde den suveræne stats absolutte magt. I dag anvender militante grupper den iscenesatte vold til at underminere en eksisterende politisk orden. I denne kontekst kan IS' videoer med rette anskues som et forsøg på at udfordre suveræne stater, som de aldrig ville kunne besejre i en konventionel militærkonfrontation. Gennem angreb på politisk udvalgte individer anfægter IS selve grundlaget for moderne politisk suverænitet baseret på beskyttelsen af den individuelle borgers liv. Med et fast greb i Steven Sotloffs trøje og en britisk accent, så central for hans performance, henvender Jihadi John sig direkte til præsident Obama:

” Denne amerikanske statsborgers liv, Obama, afhænger af din næste beslutning’. Beskeden til tilskueren er klar: ‘din stat kan ikke beskytte dig’. ”

Taktikken med at omdanne militær svaghed til symbolsk styrke ved at ramme fjenden i sit mest sårbare punkt, dets civilbefolkning, er ikke ny. Al-Qaeda-relaterede grupper har for eksempel brugt denne taktik i årtier – både gennem henrettelsesvideoer, men også gennem pludselige, spektakulære terrorangreb på civile mål. Ikke desto mindre er IS’ iscenesatte vold på enkelte områder anderledes end den vold, som andre militante grupper, herunder al-Qaeda, mobiliserer. IS’ videoer er ikke kun et forsøg på at underminere en given politisk orden gennem terror og vold. De er også et forsøg på at etablere suverænitæt og skabe orden.

Figur 3. Screen-grab fra ‘Healing the believers’ chest’ (al-Furqān media, januar 2015)

Den 22 minutter lange video viser blandt andet afbrænding af den jordanske pilot Moaz al-Kasesbeh.

Der er en besynderlig sammenblanding af overdreven vold og civil orden i IS’ videoer. Afbrændingen af den jordanske pilot Moaz al-Kasesbeh fra januar 2015 handler lige så meget om at vise de disciplinerede, veltrænede IS-krigere som at vise selve afbrændingen (Figur 3). ‘Du kæmper ikke længere mod et oprør. Vi er en islamisk hær’, erklærer Jihadi John med en kniv rettet mod kameraet, før han skærer halsen over på Foley. Taget med i betragtningen at en stor del af IS’ samlede medieoperation består af videoer og billeder, der skal markedsføre Kalifatets militære anliggender, regeringsførelse og civile orden, fremstår IS’ visuelle narrativ som en påfaldende

Figur 4. Screen-grab fra 'To the Sons of Jews' (Wilāyat al-Khayr, December 2015)

Videoen er produceret af et af IS' provinsielle mediekontorer og viser børnesoldaternes træning, inklusiv seks henrettelser udført af børn.

Figur 5. Screen-grab fra 'They are the enemy so beware of them #4' (Wilāyat al-Raqqah, February 2016)

Videoen er produceret af et af IS' provinsielle mediekontorer og viser blandt andet en dreng (formentlig engelskfødte Isa Dare) sprænge en bil med fire IS-gidsler, anklaget for spionage, i luften.

syntese af brutal vold og en vision om et omfattende samfund. Denne syntese kommer måske tydeligst til udtryk i videoerne med 'Cup of the Caliphate' – børnesoldater, der gennemgår militærtræning og foretager henrettelser. Disse videoer både skræmmer ('vi lader børn udføre henrettelser') og kommunikerer Kalifatets styrke, holdbarhed og orden ('vi har en stat med et disciplineret folk og næste generation står allerede klar til at videreføre projektet').

Syntesen af brutal vold og statsopbygning i IS' videoer stemmer godt overens med IS' erklærede målsætning. IS har ofte udtrykt kritik overfor grupper som al-Qaeda, som de mener, er gået i stå i faser af spektakulære terrorangreb 'og næsten betragter opnåelsen af magt for at være tabu eller destruktivt'. Mens al-Qaeda aldrig har troet på ideen om en islamisk stat her og nu og primært har talt om kalifatet som et utopisk mål langt ude i fremtiden, er et territorialt kalifat for IS noget, der allerede eksisterer. IS er ikke kun en terrororganisation. Det er et (totalitært) statsprojekt.⁴ Og dette afspejles i, hvordan gruppen mobiliserer iscenesat vold. Den brutale voldsiscenesættelse er en form for terror, men samtidig en integreret del af statsprojektet.

Hvorfor virker det?

IS' iscenesatte vold er således ikke et udtryk for et formålsløst raseri, men et centralt element i en politisk strategi, der både sigter mod at terrorisere og inspirere såvel som at iscenesætte Kalifatet som almægtigt. Men virker volden?

Hvis målsætningen bag den spektakulære vold var at tiltrække opmærksomhed og omforme det politiske klima ved henholdsvis at terrorisere og inspirere, må IS siges at have haft held med deres foretagende. IS har lidt betydelige nederlag på slagmarken siden lanceringen af Operation Inherent Resolve. Men som narrativ, brand og visuelt fænomen vinder IS stadig mange kampe. IS har været i stand til at erobre forsider, stjæle overskrifter og – til en vis grad – diktere deres egne historier. Deres evne til at vedligeholde et billede af sig selv som en stærk, kompromisløs aktør og et reelt politisk alternativ for ydmygede og marginaliserede grupper har uomtvisteligt haft stor indflydelse på gruppens evne til at tiltrække og rekruttere. Når gruppen har lidt tab på slagmarken, har de ofte formået at fjerne opmærksomheden fra dette ved at offentliggøre nye trusler bakket op af videotransmitterede voldshandlinger. Og meget tyder på, at deres spektakulære vold har været en medvirkende faktor bag konstitueringen af gruppen som en international trussel, der opleves som allestedsnærværende – også i Vesten.

Det næste spørgsmål, der presser sig på, er, hvorfor IS' iscenesatte vold har så stor effekt? Dødstallet alene konstituerer langt fra IS' videooptagede grusomheder som betydningsfulde begivenheder. For de civile irakere og syrere, der lever i IS-kontrollerede områder, er IS' brutalitet selvfølgelig en skræmmende, nærværende trussel. Det er dog mindre åbenlyst, hvorfor IS' voldsiscenesættelse skaber så stor frygt i Vesten. På trods af angreb på vestligt territorium og en lang række bombastiske udmeldinger er risikoen for at blive halshugget, afbrændt eller sprængt i luften af IS stadig forholdsvis lille for borgere i Vesten. For amerikanske statsborgere er risikoen for at blive dræbt af et ustabil møbel statistisk set større end risikoen for at blive dræbt af en såkaldt terrorist. Frygt og trusselsopfattelser er dog ikke udelukkende rationelle fænomener baseret på statistiske beregninger, og IS' medieorganisation er exceptionelt dygtig til at manipulere de mere symbolske og emotionelle aspekter af sikkerheds- og trusselsvurderinger. Her skal særligt to aspekter fremhæves: synlighed og transgression.

Forklaringen på IS' voldsiscenesættelses mærkbare effekt skal delvist findes i den store synlighed, som gruppens vold har fået. Fordi den iscenesatte vold primært handler om virkningen på et publikum, afhænger strategiens effekt i udpræget grad af, i hvilket omfang handlingerne bliver vist og får omtale. Grusomhed kræver synlighed for at have en politisk effekt, og IS er i særklasse, når det kommer til at gøre deres handlinger synlige og indprente deres brutalitet i en større kollektiv bevidsthed. Den store synlighed hænger i høj grad sammen med IS' medieorganisations evne til at udnytte de moderne medieteknologier. IS' henrettelsesvideoer er klare eksempler på, hvor hurtigt effektivt markedsførte begivenheder kan nå et internationalt publikum via moderne medier. Kun få minutter efter 'A message to America' blev delt på internettet, begyndte billeder og klip fra videoen at cirkulere på de sociale medier. På trods af intense diskussioner om de etiske implikationer forbundet med at gengive IS' videoer, har de vestlige medier kastet sig ind i IS' iscenesatte voldsforestillinger, hvormed flere af gruppens videoer har fået status af det, Lene Hansen kalder 'instant icons'. I et Wall Street Journal/NBC News survey fra september 2014 anslogs det, at omkring 94 procent af den amerikanske befolkning kendte til IS' halshugninger af amerikanske gidsler. Denne procentsats er betydeligt højere end samtlige nyhedsbegivenheder, som er blevet målt igennem de foregående fem år. Andre politiske aktører begår også forfærdelige voldshandlinger, men få har fået så stor synlighed og omtale som IS.

For det andet er IS' mediefolk usædvanligt dygtige til at mobilisere kraften i det spektakulære, grænseoverskridende og uventede. Hvordan IS henretter deres ofre er ligeså vigtigt, som hvorfor de henretter dem. IS iscenesætter ikke bare vold, men

grænseoverskridende (transgressiv) vold, dvs. vold, der overskrider fremherskende kulturelle og moralbestemte grænser for hvilken vold, der accepteres og forventes inden for en given politisk-juridisk orden. Selvom alle former for drab reelt set er lige fatale for ofret, fremkalder nogle former for vold større forargelse, frygt og chok i bestemte kontekster. For at skabe den spektakulære chokeffekt benytter IS former for vold, der opfattes som specielt uforståelige og barbariske af deres udvalgte målgrupper. Hertil kommer, at IS – for at vedligeholde den spektakulære chokeffekt – bliver ved med at krydse grænserne for, hvad tilskuerne forventer. Konstant introducerer de nye former for drab og lemlæstelse. Halshugningsvideoerne fra sensommeren 2014 viste ikke selve drabshandlingerne, men kun de halshuggede kroppe post mortem. Dette var oprindeligt tilstrækkeligt chokerende. I high-definition videoen 'Though the unbelievers dislike it' fra november 2014 er halshugningen af én person imidlertid udskiftet med en omhyggeligt iscenesat massehalshugning. Og denne gang er censuren væk. Ved hjælp af slow motion features og nærbilleder gøres hver eneste detalje af halshugningen synlig for seeren. På denne måde skaber IS et nyt chok ved at blande tilbagevendende motiver med nye effekter og grusomheder. Accelerationen af grusomheder fortsætter gennem 2015. Afbrænding, død ved drukning, halshugninger udført med sprængstof, knusning af kroppe ved at køre dem over med en tank og henrettelser udført af børn ned til fire år bliver gradvist introduceret, hvormed IS bliver ved med at chokere og få opmærksomhed. Kombineret med at volden præsenteres som overlagt og kompromisløs – og ofte ledsages af eksplicite intentioner om og opfordringer til at nedslagte flere identificerede grupper – kommer volden til at fremstå nær, ustoppelig og skræmmende.

Når IS fanger vores blik

IS er uomtvisteligt en brutal gruppe, der bør tages alvorligt, ligesom deres videoer bør fordømmes. Det omfattende offentlige, mediemæssige og politiske fokus, som IS' spektakulære voldshandlinger har fået i Vesten, er dog ikke uproblematisk. Som afrunding af dette kapitel fremhæves her tre potentielle faldgruber, som det er vigtigt at tage højde for som tilskuer i IS' voldsforestilling.

For det første er det vigtigt at være opmærksom på, at et ensidigt fokus på IS' vold risikerer at lede til afpolitisering og afkontekstualisering. Når enkeltstående spektakulære og ikoniske voldshandlinger får lov til at dominere avisforsider og offentlige debatter, skaber det hurtigt en blindhed for kompleksiteten af den større konflikt, som volden er en del af. Med andre ord risikerer det overdrevne fokus på en bestemt aktørs brutalitet at sløre voldens politiske, sociale og historiske kontekst. IS er den aktør i Syrien-konflikten, der mest effektivt har formået at markedsføre og

synliggøre deres brutalitet og vilje til at bruge vold, men de er langt fra den eneste brutale aktør i konflikten – eller den gruppe, der har slået flest civile ihjel. Trods usikkerhed omkring de præcise tal indikerer de fleste optællinger, at det syriske regimes drab på civile klart overskygger IS' drabstal. Beskrivelsen af gruppen som en exceptionel, uforståelig aktør 'ulig noget vi nogensinde har set' er således ikke uproblematisk.

For det andet risikerer tendensen til primært at fokusere på IS' vold at føre til en misforståelse af gruppens bredere narrativ og tiltrækningskraft. IS' medieoperation består ikke kun af iscenesatte henrettelser. Flere kvantitative indholdsanalyser har vist, at IS' samlede medie-output er langt mere komplekst, end hvad det normalt bliver krediteret for i de vestlige medier og offentlige debatter. Ekstrem vold er måske det mest kendte og vidtrækkende aspekt af IS' brand, men det er langt fra det eneste. Størstedelen af IS' produktioner omhandler temaer som militære anliggender, regeringsførelse, prædiken, civil orden og livet i Kalifatet. IS' medie-kampagne er rigtig nok et eksperiment i "frygtens magt", men det er også en markedsføring af en utopi. Dette er vigtigt at fremhæve, fordi det understreger, at den almene forestilling om, at individer tilslutter sig eller sympatiserer med IS udelukkende på grund af en obskur fascination af vold og brutalitet, er misvisende og risikerer at lede til en problematisk misforståelse af fænomenerne radikaliserings og rekruttering.

Afslutningsvis er de markante politiske og offentlige reaktioner på IS' iscenesatte vold ikke uden problemer. IS ønsker at skræmme og provokere. Når politikere og kommentatorer mobiliserer en "øndskabs-retorik", risikerer de at understøtte IS' apokalyptiske visioner om en uundgåelig global konflikt mellem vantro korsfarere og sande muslimer, der vil ende med de sidste, store slag i Syrien omkring byen Dabiq. Der er ingen tvivl om, at IS' medieoperation er professionel, og at gruppens evne til at anvende iscenesat vold er i særklasse. Ikke desto mindre er det vigtigt at pointere, at de politiske effekter, IS' iscenesatte vold får, ikke udelukkende er bestemt af IS. Forskere og analytikere har ofte fremhævet, at formålet med terror er at etablere et politisk klima, der er tilbøjelig til polarisering og overreaktioner – og at det er reaktionerne på de voldelige handlinger, snarere end volden i sig selv, der udgør den største trussel mod samfundet. Det samme gør sig gældende for IS' videoer. Når en halshugning eller en afbrænding er iscenesat, når den basalt set er et stykke teater, kommer den politiske effekt ikke fra selve voldshandlingen, men fra de reaktioner som gerningsmanden får fra publikum. Med andre ord er tilskuerne i høj grad en del af forestillingen, ligesom deres reaktioner er bestemmende for, hvorvidt gerningsmændene opnår deres politiske målsætninger. I denne kontekst kan man frygte, at IS er ved at fremprovokere nogle reaktioner, der vil forvolde mere skade,

end hvad gruppen nogensinde selv ville kunne. Selvom reaktionerne på IS' iscenesatte vold ikke er uforståelige, er det vigtigt ikke at lade sig rive med af voldsforestillingen. Det bedste, man kan gøre, er at anerkende den politiske strategi, der er indlejret i fremvisningen af spektakulær vold og forsøge at placere IS' voldsiscenesættelse i en historisk, politisk og fortolkningsmæssig kontekst, der rækker ud over den umiddelbare oplevelse af rædsel, personlig tragedie og officiel uret.

- 1 Biopolitik: Moderne magttrationalitet rettet mod en konstant forbedring af befolkningen som biomasse via såvel totaliserende som individualiserende teknikker, der uddanner befolkningen til at leve produktive liv.
- 2 'Content moderation' består i at gennemse brugergenereret indhold for tekster, videoer og billeder, der overtræder en given medieplatforms retningslinjer.
- 3 Friis, Simone Molin (2015) "Beyond anything we have ever seen": beheading videos and the visibility of violence in the war against ISIS', *International Affairs*, 91(4): 725-46.
- 4 Andersen, Lars Erslev (2015) 'Kalifatet: På vej mod en totalitær stat?'. I: Carsten Jensen og David Vestenskov (red.) *Et farvel til terror? Krigen mod ISIS 2014-2015*. København: Forsvarsakademiets Forlag.

Islamisk Stats
propagandamagasin Dabiq er
jokeren, som kan smides på bordet
for at frelse ideologien og troen
på kalifatet, når alt andet
er kørt af sporet

UTOPIER OG SYNDEBUKKE I PROPAGANDA FRA IS OG AL-QAEDA

Af Tobias Gemmerli

Al-Qaeda og Islamisk Stat beskrives ofte som to alen af samme stykke, når det handler om deres ideologi. Men siden Islamisk Stats fremmaning af kalifatsystemet i Syrien og Irak i juni 2014 står det klart, at de har sat kursen mod en helt anden horisont. Al-Qaedas luftige fremtidsmetaforer er for Islamisk Stat blevet til konkret virkelighed, og divergensen ses nu tydeligt i de to bevægelsers rivalisering på mediefronten. Men hvordan virker den ideologiske propaganda på sympatisører verden over, og hvori består forskellene? For at give en bedre forståelse for mediekrigens virkemidler betragter dette kapitel de ideologiske forskelle i deres engelsksprogede propagandamagasiner med et psykoanalytisk blik.

Ifølge en psykoanalytisk fortolkning af ideologier producerer forestillingen om et utopia sin egen radikale modsætning: en fjendefigur. Utopiske, revolutionære projekter som den militante islamisme kan derfor siges at udfolde sig i et konstruktivt og et destruktivt projekt. I den psykoanalytiske fortolkning kaldes disse to projekter for nydelsens to modaliteter: fantasmet og symptomet. På den ene side konstruerer den islamistiske ideologi forestillingen om en tabt guldalder (fantasmet), hvor fred og retfærdighed kunne nydes under kalifatets beskyttelse. Det er ønsket om at genvinde denne tabte nydelse, der er bærende for ideologiens konstruktive projekt. På den anden side konstruerer ideologien også en ydre årsag til tabet eller fraværet af denne nydelse. Denne ydre årsag (symptomet) indtager positionen som ideologiens fjende eller syndeboek – også kaldet nydelsestyven. For al-Qaeda og Islamisk Stat er nydelsestyven lig Vesten, Syriens Assad-regime, shia-muslimerne m.fl. Det er tiltetgørelsen af nydelsestyven, der er bærende for ideologiens destruktive projekt.

Empirien, der danner grundlag for nedenstående analyse, er udvalgt for at få et bredt sammenligningsgrundlag. Kapitlet tager således afsæt i Islamisk Stats engelsksprogede propagandamagasin, Dabiq, og al-Qaedas ditto, Resurgence, al Risalah, Azan og Inspire.¹ De er alle magasiner, som er produceret ved hjælp af fremmedkrigere med henblik på at rekruttere til væbnet jihad eller migration (hijrah). Den valgte empiri sætter naturligvis nogle begrænsninger for udsigelseskraften. Indeværende kapitel er derfor ikke en sammenligning af de to bevægelses ideologier som sådan – det er en sammenligning af specifikke engelsksprogede magasiner udgivet fra sommeren 2014 til foråret 2016.

Kapitlet konkluderer, at Islamisk Stat via sin propaganda har det stærkeste følelsesmæssige tag i sin fanskare til sammenligning med al-Qaeda, hvilket kan give en komparativ fordel i rekrutteringsøjemed. Samtidig gør det dog ideologien mere sårbar over for indre rystelser og uindfrie forventninger. Specielt i modgangstid kan forestillingen om den virkeliggjorte utopi være svær at fastholde, hvorfor et bortforklarende fjendebillede konstant må genbekræftes gennem konfrontation. Risikoen for en fuldkommen udryddelse er 'ideologien' dog allerede opmærksom på, hvorfor den har taget forbehold for kalifatets mulige kollaps omkring et mytisk slag ved den Nordsyriske by, Dabiq, der markerer apokalypsens begyndelse. Selv modgangstiden tolkes ind i en større mytisk kalifat-fortælling. Modsat Islamisk Stat gør al-Qaedas mere ukonkrete og vidtforregnede ideologi – holdt oppe af en decentral propagandainsats – bevægelsen mere fleksibel og omstillingsparat. Al-Qaeda er bedre i stand til at indrette sig efter lokale forhold, hvilket formodentlig gør dem mere levedygtige på længere sigt, om end ideologiens styrke og mobiliseringskraft på nuværende tidspunkt ikke kan måle sig med Islamisk Stats.

Islamismen set med psykoanalytiske briller

I offentlige debatter fremstilles ideologi for det meste som noget højtsvunget totalitært pynt, der står 'virkeligheden' fjernt. Og i forbindelse med emner som radikaliserings og terrorisme analyseres ideologier ofte som et strategisk værktøj anvendt af rationelle individer. Andre analyser graver ned i ideologiernes tankerækker og idehistorie for her at påvise ideernes kontingens og ideologiernes historiske kontekst. Her skrives individet næsten helt ud af ligningen – bortset fra de mest prominente skikkelser, der til gengæld tildeles en agentrolle i historiens udvikling.

Med psykoanalysen² forholder det sig imidlertid anderledes. Her forstås ideologier i en bred forstand. De indeholder alle de meningsgivende bevidste og ubevidste konstruktioner (diskursive praksisser samt tros- og virkelighedsopfattelser), som vi bruger til at forme den sociale virkelighed omkring os, og som samtidig er med til at give vores handlinger en årsag.

Et centralt begreb for den ideologikritiske psykoanalyse er fantasmet. Den sproglige orden konstituerer vores individuelle meningshorisont og ideologien som sådan, men denne meningshorisont er ifølge psykoanalysen bygget op omkring en grundlæggende mangel, der manifesterer sig som et fravær af nydelse. Uanset hvor mange ord og nuancerende forklaringer vi tilføjer meningshorisonten, vil der altid være en rest af noget uforklarligt. Livet er som en kabale, der aldrig går op, og det er fantasmet, der tildækker denne mangel og bortforklarer harmoniens og nydelsens udeblivelse ved samtidig at opstille en vision for nydelsens genkomst. Det er med andre ord fantasmet, der får os til at tro, at kabalens løsning er lige om hjørnet, hvorfor vi fortsætter med at lægge kabalens i en uendelighed.

Årsagen til psykoanalysens brug af ordet fantasme og ikke ordet fantasi er, at begrebet fantasi konnoterer til bevidste forestillinger om en anden verden. Fantasmet er dog ikke et modsvar til virkeligheden, det er tvært imod det bevidste og ubevidste grundlag for vores forståelse af virkelighed. Det ideologiske fantasme er ikke en illusion, der forhindrer os i at se 'realiteterne' i øjnene, det er derimod de briller, der i det hele taget gør det muligt for os at betragte noget som realitet. Ideologien har derfor først virkelig fat om os, når vi ikke længere føler noget misforhold mellem den og oplevelsen af virkeligheden. Ideologien virker først fuldt ud, når den er bestemmende for hele vores måde at opleve virkeligheden på.

I den ideologiske propaganda fremstår fantasmet som utopien om det retfærdige, fredelige, frie og lige samfund. Utopier dukker ofte op i perioder, hvor samfund kæmper med store interne konflikter, og utopiske fremtidsscener er således skønmalier af en samfundstilstand, hvor denne konflikt ophører, og harmonien indfinder sig. Derfor forsøger næsten alle politiske diskurser i en eller anden udstrækning at skabe mulighederne for 'det gode liv'. Men det er utopien, der tydeligst eksemplificerer fantasmetets betydning som bindemidlet i den totale – eller totalitære – politik.

Islamismens fantasme formår at dække over den manglende nydelse ved at overføre den til forestillingen om en tabt guldalder – en mytisk urtilstand, der får fraværet af harmoni til at fremstå som noget, muslimerne er blevet berøvet og derfor noget, som muslimerne kan genvinde. Det er med andre ord det utopiske løfte om kalifatets harmoni og ummaens revitalisering – en genskabelse af den tabte nydelse i den mytiske urtilstand – som giver islamismen fremdrift. Psykoanalysens styrke er, at den via en beskrivelse af den ideologiske propagandas fantasmer muliggør en skildring af den nydelse og det begær, som islamismen er drevet af.

Ifølge psykoanalysen finder den tabte nydelse ikke en direkte repræsentation i den sproglige orden. Den forbliver tabt og dermed et grundvilkår for det at være menneske. Men det element i fantasmet, der formodes igen at kunne sætte os i en tilstand af harmonisk nydelse og enhed med vores identitet, indtager i psykoanalysen en strukturel plads som det tabte objekt. Fantasmet er i den forstand det ideologiske skattekort, som viser vejen til dette tabte objekt. I forbindelse med psykoanalytiske fortolkninger af nationalistiske ideologier kaldes det tabte objekt ofte for nationstingen, hvilket i dette kapitels analyse af al-Qaeda's og Islamisk Stats militant islamistiske propaganda er ækvivalent med kalifatet eller ummaen.

Nationstingen og den delvise nydelse

Ifølge den slovenske filosof og psykoanalytiker Slavoj Žižek er alle ideologier fæstnet til såkaldte sublime objekter, der indtager nationstingens plads som objekter for individernes tro. De sublime objekter bærer navnet for eller refereres til af nationstingen, dvs. kalifatet eller ummaen, hvilket opløfter dem på en måde, så de fremstår i et særligt lys. Nationstingen er således ikke blot en samling konkrete begærsobjekter og ritualer. Den gemmer på noget 'mere' — noget sublimt. Denne sublimering foregår for det første ved at begæret fikseres på et uopnåeligt objekt og således aldrig bliver indfriet, fremfor, som det almindelige objektbegær, at glide fra objekt til objekt, som manden, der altid begærer sin næste iPhone. For det andet skabes den sublime merværdi ved, at kalifatets eller ummaens fanskare tror på, at andre tror på dens sublime karakter. Det sublime er altså også en effekt af troen, og nationstingen består, så længe fællesskabet tror på det. Dette kan også fortolkes som årsagen til, at det religiøse politi i Islamisk Stat slår nådesløst til over for interne kritiske stemmer, der undergraver troen på den andens tro. Intern kritik er et direkte angreb på kalifatets sublime karakter.

Men for at kunne fastholde og forny sin fanskares følelsesmæssige tilknytning til det utopiske projekt, så det ikke langsomt forvitrer og bliver en fjern drøm om paradys, må al-Qaeda og Islamisk Stat samtidig tilbyde smagsprøver af den forventede nydelse. Begærets cyklus holdes således i live ved delvise (kropslige) nydelsesefterskaber. Dette kan for nationalismens projekt være alt fra sejre på slagmarken til nationale dyster på linje med den, som dagligt opføres ved grænsen mellem Pakistan og Indien, hvor tribuner med tilskuere tiljubler de to landes grænsevagter under den rituelle flaghejsning. For kalifat-drømmen kommer det sublime og den delvise nydelse, der fastholder individet i troen på den fulde nydelsens genkomst, til udtryk i mødet med objekter såsom pas, mønter, flag og film, eller gennem fælles ritualer såsom fællesspisning, pasafbrænding eller gidselhenrettelser. Disse elementer kan midlertidigt indsættes som begærets objekt og være retningsgivende

for den utopiske nydelse. Som nedenstående gennemgang viser, er Islamisk Stat al-Qaeda overlegen i produktionen af begge former for nydelse. Samtidig udlever Islamisk Stat også det virkeliggjorte kalifat, hvilket på afstand fremstår utopisk og dragende. Men denne førerposition er ikke uden omkostninger.

I al-Qaedas tilfælde kommer drømmen om kalifatet og troen på samlingen af den muslimske umma ligeledes til at indtage pladsen for det tabte objekt. Med Osama Bin Ladens egen forventning om ikke at komme til at opleve kalifatet i sin levetid – ikke at få opfyldt sit begær – tegnede han strukturerne for den militante islamismes sublimerede begær. Denne sublimering mangler dog samtidig noget konkret, der kan indtræde som begærsobjekt, hvorfor flag og andre jihadi-objekter stadig er en nødvendighed. Problemet for al-Qaedas sublimerede begær er derfor, at det stivner og forvitrer med tiden – al-Qaeda tilbyder ikke nok smagsprøver.

Der tegner sig altså konturerne af en begærsøkonomisk balancegang, hvor begæret på den ene side skal sublimeres for at fastholde den islamistiske fanskare i jagten på den utopiske nydelse. På den anden side skal islamisten også opleve en midlertidig nydelse, der, som altergangen i kirken, genbekræfter troen, sørger for fremdrift og fornyr den følelsesmæssige investering i kalifatets eller ummaens projekt. Men den midlertidige nydelse af nationstingen er ikke uproblematisk. Den risikerer at igangsætte en glidning af begæret, hvor relationen til nationstingen bliver gradvist mere diffus. Al-Qaeda er qua deres afstand til utopien, kalifatet og ummaen bedst til at sublimerer, men dårligst til at tilbyde en delvis nydelse, som fastholder begejstringen for projektet. Islamisk Stat er modsat bedst til at tilbyde en midlertidig nydelse af det virkeliggjorte kalifat og af kalifatets objekter. Til gengæld kan de ikke fastholde sublimeringen (og fantasmet), og begærsøkonomien risikerer at glide dem af hænde.

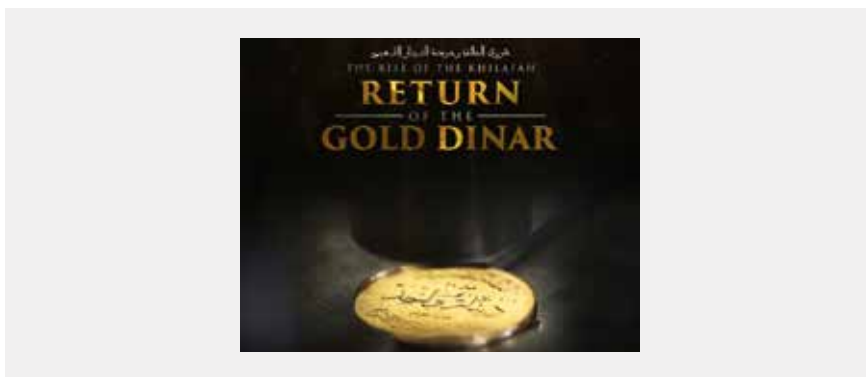
Islamisk Stat og det virkeliggjorte kalifat

Islamisk Stats propagandamagasin Dabiq er, sammenlignet med mange al-Qaeda-magasiner, fattig på ord, men rig på photoshop-manipulerede billeder. I løbet af magasinets mange udgivelser siden debuten i juli 2014 er layoutet blevet gradvist bedre, ligesom de redaktionelle linjer er blevet mere klare. På sin vis er Islamisk Stats propaganda spundet over samme forestilling om lykke, helhed og et bedre liv som de fleste reklamer og Hollywood-film. Propagandaen skal, som terrorforskerne Lars Erslev Andersen og Scott Atran samstemmende påpeger, tiltrække de unge mennesker ved at tilbyde drømmen om en retfærdig stat baseret på Islam samt frihed fra det umoralske, meningsløse, materialistiske liv i Vesten.

De sublime objekter og den delvise nydelse, som Dabiq roterer mest omkring, kan overordnet beskrives som forskellige statssymboler (i en positiv og en negativ forstand), og nedenstående gennemgang vil fokusere på nogle af de mest prægnante. Statssymbolerne repræsenterer de tydeligste forsøg på at gengive forestillingen om kalifatets storhed. Det er også gennem statssymbolerne, at de historiske referencer klarest kommer til udtryk via et kalifathistorisk navngivningsprincip. Allestedsnærværende er naturligvis det karakteristiske sorte flag, men også mønter (Dinar/Dirham), skilte med historiske stednavne, krigere (på heste), krigsmaskiner etc. spiller en stor rolle.

Dinaren optræder historisk set første gang under Umayyade-kalifatet i 696 e.Kr. Gulddinaren fungerer i propagandaen som både symbolet på kalifatets genkomst og symbolet for islams kommende sejr over vestlig kapitalisme. Gulddinaren forbindes således med konkrete planer for genindførelse af guldstandarder – ideen om, at al valuta bakkes op af et lager af ædelmetal modsat papirpenge, som kan manipuleres af centralbanker. Til trods for gulddinarens fysiske karakter fungerer den bedst som konkret billede på et løfte om fremtidens nydelse. Det handler for Islamisk Stat således ikke så meget om at producere dinaren, som det handler om at producere forestillingen herom. Dinaren er endnu et kryds på det fantasmatisk skattekort.

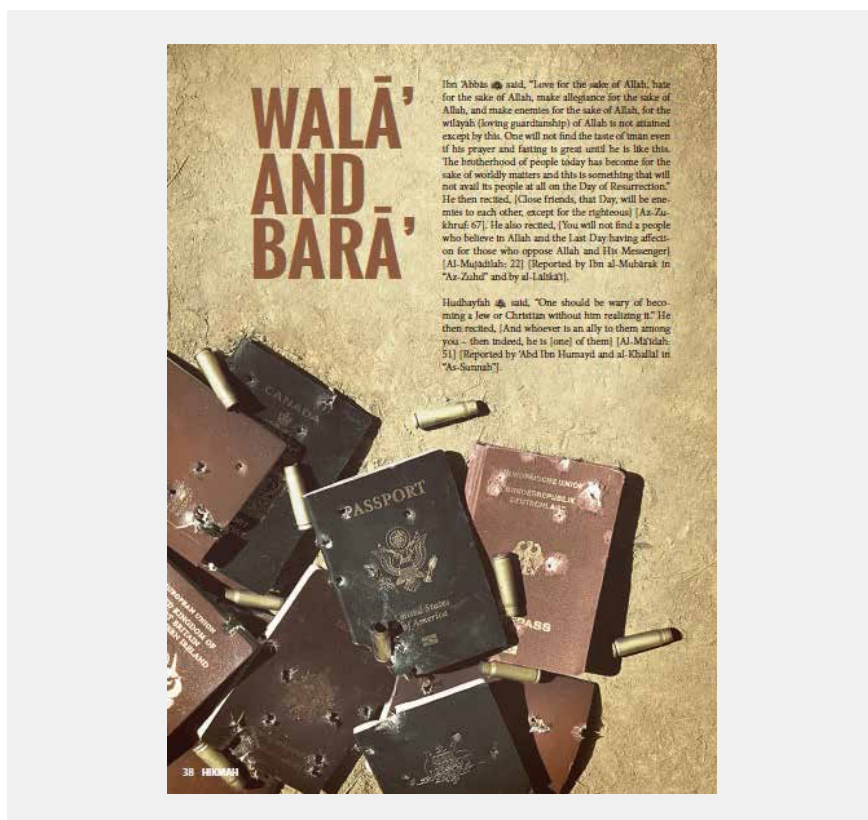
Figur 1. Reklame for dinaren (Dabiq 11: 3)

Flaget optræder ofte som symbol på kalifatets enhed og udbredelse i fortid og fremtid. Det er måske det bedst genkendelige og mest reproducerede symbol på Islamisk Stat. Det er den sejrendes banner, som vejrer i vinden, holdt oppe af manden til hest eller fra toppen af en kampvogn. Det er endemålet for den lykkelige Hijrah, når kalifatets nye borgere ankommer sikkert til det forjættede land. Flaget optræder også ofte som metafor for kalifatets udbredelse til nye territorier og oprettelsen af nye provinser.

Dinaren og flaget spiller en rolle som begærsobjekter (og stedfortrædere) for den utopiske nydelse af kalifatet og identiteten som rettroende muslim, men Dabiq tilbyder også en række destruktionsobjekter, som cirkulerer omkring den samme nydelse, men tilbyder den gennem en form for transgression eller renelse. Et af de klareste eksempler er ødelæggelsen af historiske gravsteder og templer – som eksempelvis ødelæggelsen af den antikke ruinby, Palmyra, i Syrien. Her kan det nærmest siges, at historien er Islamisk Stats største fjendebillede og tabula rasa eller apokalypse derfor den eneste fremtid. Den lokale historie og kulturelle forankring nægtes. Paradoksalt nok skriver Islamisk Stat sig dermed ind i den imperialistiske tradition (særligt de kristne korsfareres), som de på overfladen bekæmper. Lignende link til renelse og transgression ses i de rituelle afbrændinger eller ødelæggelse af pas, som repræsenterer den vestlige verdensorden og identitet (se fig. 2). Herved destrueres den gamle verdens sociale orden, og individet knyttes stærkere til kalifatets fællesskab.

Figur 2. Ødelæggelse af pas (Dabiq 10: 38)

Velfærdsbillederne byder på forskellige facetter af det 'virkeliggjorte' kalifat. Her fremvises kalifatets overlegenhed og fremmelige organisering, og undersåtterne fremstilles som klienter og borgere i en velsmurt velfærdsmaskine. Dette sker gennem billeder af infrastrukturprojekter såsom veje og vand eller billeder af en velfungerende ældreomsorg og et yderst moderne hospitalsvæsen. Dabiq 9 gør eksempelvis meget ud af at fremstille neonatal-afsnittet i Raqqa som teknologisk fremsynet og på linje med de fineste vestlige klinikker. Et eksempel ses i fig. 3, hvor en læge viser de reneste og strålende blåhvide kuvøser frem for magasinet 'journalist'.

Figur 3. Pædiatri i Raqqa

Problemet med sådanne fremstillinger er naturligvis, at kalifatets sublime karakter primært virker på afstand af realiteten. Det sublime fungerer kun i det fantasmatiske mellemrum, som ideologien producerer. Hvis individet kommer for tæt på det sublime objekt, mister det sin sublime karakter – det særlige photoshop-manipulerede, blåhvide lys. Hvis Islamisk Stats fanskare anskaffer sig de begærede objekter, holder de efter noget tid op med at begære dem. Objekterne mister deres sublime karakter og fremstår i stedet som falmende, almindelige objekter. De er kun sublime al den stund, de er genstand for begæret.

Hvad er kalifatet, når den basale sikkerhed og de basale rettigheder ikke kan overholdes? Hvilken værdi har et rum med rene kuvøser, når basal sundhed og sikkerhed er en mangelvare? Hvilken værdi har gulddinaren, når folk går sultne i seng? Betragtet for nært, risikerer de sublime objekter blot at blive symbol på det

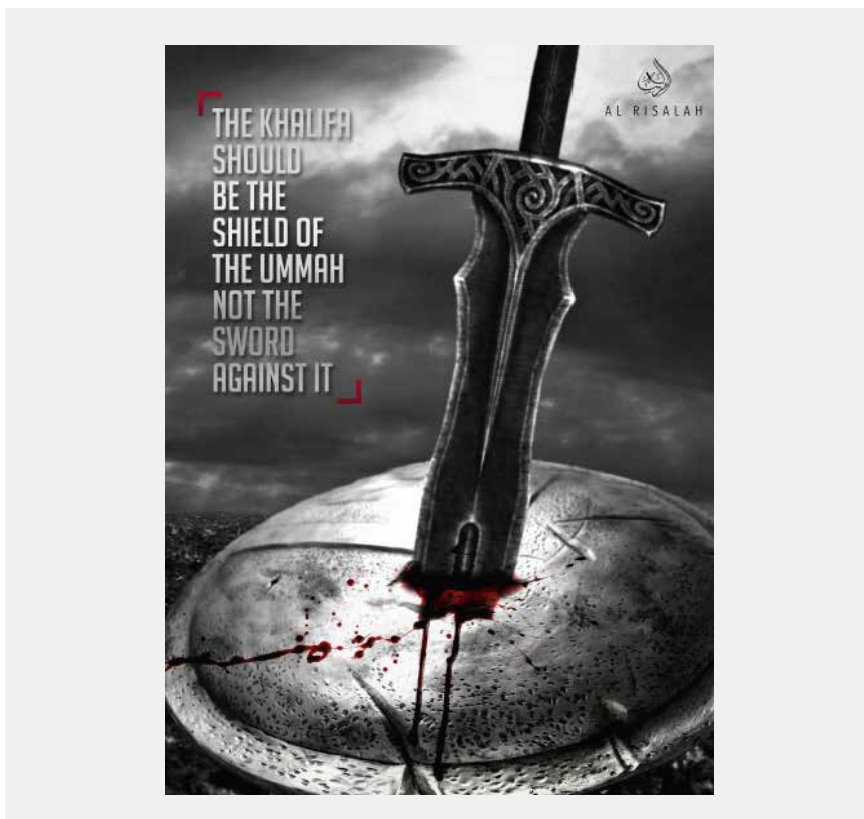
modsatte – et symbol på kalifatets fejlen. For at fastholde begæret må Islamisk Stat derfor konstant tilbyde nye begærsobjekter, der kan genskabe afstanden og træde i kalifatets sted som objektet, der er årsagen til vores begær. Herved fortsætter begæret med at glide langs en endeløs række af mønter, flag, våben, martyrplakater, spektakulære drab på krigsfanger m.v. efterhånden som produkterne nydes. Islamisk Stat må konstant genopfinde sig selv (og sine spektakulære henrettelsesmetoder) for at fastholde kalifatet i et særligt sublimt lys. Men lyset skifter hele tiden karakter.

Al-Qaeda og den muslimske umma

Der er naturligvis mange ligheder mellem al-Qaeda og Islamisk Stat, når det kommer til de to bevægelseres propagandamagasiner. En af de største forskelle i strømmen af magasiner er dog, at den er ret centraliseret og koordineret inden for Islamisk Stats regi, hvorimod den er mere løst koordineret hos al-Qaeda. Hvert al-Qaeda-magasin har sin særegne form og eksistensberettigelse, som også afslører al-Qaedas mere decentrale og forskelligartede karakter. Inspire er det ældste af de fire engelsksprogede magasiner. Det er hovedkilde for lone wolf-terrorismen (gennem sine faste indslag af bombemanualer) og har således en central rolle i bevægelsens globalt-militante engagement. Al Risalah fungerer (med stærke forbindelser til Jabhat al-Nusra) som foreign fighter-magasin for jihadister i Syrien. Azan er bygget op omkring modellen fra Inspire, men magasinet er produceret og publiceret af Taleban i Khorasan (Pakistan og Afghanistan). Det sidste blad, Resurgence, der er et al-Qaeda-central-magasin, fremstår efter de første to numre som mere akademisk og teksttungt end de andre magasiner, og det fokuserer på religiøse, filosofiske og storpolitiske problemstillinger. Det har samtidig et meget internationalistisk præg og lægger stor vægt på en styrkelse af den muslimske umma, hvilket blandt andet gengives i landerapporter om ummaens genrejsning. Netop ummaen og ummaens symboler er centrale for al-Qaedas fortælling.

Al-Qaeda-magasinerne synes ikke i samme grad som Islamisk Stat at have fokus på det positive og konstruktive i projektet. Fremfor konkrete objekter tilbyder de i højere grad en sublimering af ummaen som koncept og ideal, der ifølge propagandaen er blevet splittet i 'stumper og stykker' af det vestlige nationalstatsprojekt, hvilket 'har efterladt ummaen sårbar over for de vantros planer'. Heri ligger også al-Qaedas største kritik af Islamisk Stats kalifatprojekt: uden den fornødne autoritet bedriver de 'takfir' (dvs. ekskommunikation) mod muslimske medmennesker ved at erklære dem vantro, hvilket er med til at splitte ummaen frem for at samle den. Et lignende statement kan genfindes i fig. 4.

Figur 4. Ummaens skjold (al-Risalah 1: 33)

Ummaen er for så vidt den utilstand, som binder ideologien sammen på det symbolske plan, og begæret efter ummaen holdes primært fast i det abstrakte ved samtidig at sublimere al-Qaeda som organisation. Al-Qaeda fremstiller således sig selv som brohoved for 'islamisk internationale'. Den er en slags revolutionens avantgarde, der skal bane vejen til kalifatets endelige realisering. Ved at omdanne organisationen al-Qaeda til al-Qaeda-kaldet transformeres projektet til en ide. Al-Qaeda, ummaen og islamisk internationale bliver genstand for det uopfyldelige begær (den uopnåelige islamiske enhed), hvorved begærets glidning fra objekt til objekt stoppes. 'Kaldet' kan læses i første udgave af Resurgence:

” Qa’eda al Jihad – the ‘Base for Jihad’ – started as a group engaged in jihad in the way of Allah. Over the years, it has transformed from an ‘organization’ to become a call, a message, and a movement spanning different regions. By grace of Allah, today the ‘Base’ is no longer confined to Afghanistan; in just over a decade, the blessed call of Jihad has spread from West Africa to East Asia. ”

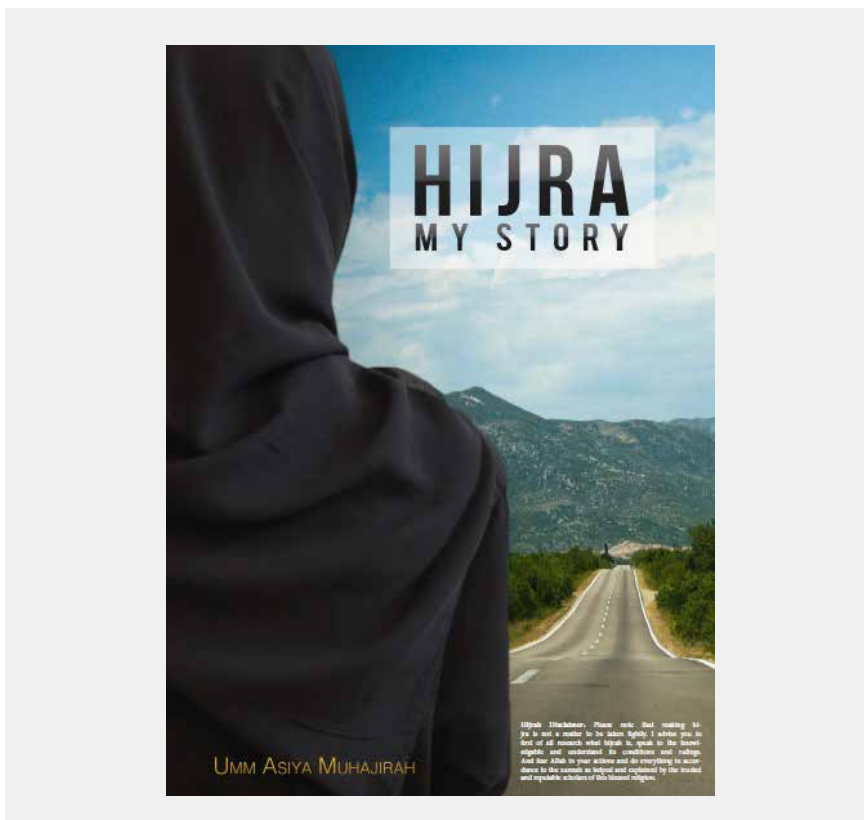
(Resurgence 1: 19)

Kaldet, som det i sin tid blev fastlagt af Osama Bin Laden, er med til at tegne konturerne af et mere fjernt og utopisk projekt i modsætning til Islamisk Stats virkeliggjorte kalifat. Bin Laden indtager netop qua utopiens manglende materialitet en særlig plads som sublimt objekt. De mange reproduktioner af hans letgenkendelige kontrafej virker som en stabiliserende betegner i ideologiens symbolske orden – præcis som eksempelvis Che Guevara og andre historiske revolutionsledere har været det for den revolutionære venstrefløj. Bin Laden var også som ideolog og aktivist i al-Qaeda med til at udvikle en bred, universalistisk appel til muslimer ved en overgang at stoppe fjendtlighederne mod det shia-muslimske Hizbollah i bestræbelsen på at genopbygge den muslimske umma.

Ud over idoldyrkelsen bruger magasinerne meget plads på motiverende plakater, der som i Islamisk Stats tilfælde opfordrer til hijrah (se fig. 5), fortæller om den profetiske lære eller gennem eksempelvis smukke moskebilleder peger på fremtiden og drømmen om kalifatet som det fredelige utopia, hvor alle muslimer lever i sikkerhed. Det lidt abstrakte al-Qaeda-drømmeri betyder dog, at al-Qaedas nationsting får en anden karakter, og at ideologien ikke tilbyder så meget midlertidig nydelse, som Islamisk Stat har mulighed for.

Islamisk Stat fremstiller konsekvent sig selv som den stærke part, der skaber historien og med mod og profetisk forsyn stabler et kalifat-projekt på benene. Heroverfor står al-Qaeda som en defensiv modpart med en selvfremstilling, der gør muslimerne til ofre for vestlig imperialisme frem for historiens sejherrer. Måske er det noget af det samme fantasmatisk styrkeforhold, som afspejler sig, når de to bevægelsers magasin-ideologer skal fremstille den næste generation af jihadister. Al-Qaeda bruger således konkrete billeder af løven og løveungerne som symbolet på den næste generation jihadister. Når Islamisk Stat taler om den næste generation, bruger de løven og løveungerne som sprogligt billede, mens de bringer konkrete billeder af børn i fuld kampuniform i færd med at henrette gidsler. Det abstrakte (al-Qaeda) står atter over for det konkrete (Islamisk Stat).

Figur 5. Hijrah (al Risalah 1: 16)

Nydelsestyven

Ifølge den psykoanalytiske fortolkning er den harmoniske og homogene samfundsorden en umulighed. Der findes således ikke nogen reelt eksisterende umma og intet kalifat (i utopisk forstand). For at utopien kan forblive tiltrækkende for sin fanskare, dvs. opretholde et fungerende fantasme og begær, må ideologien derfor samtidig skyde skylden på et fremmedelement i den sociale orden. Den indre sociale konflikt overføres til en ydre fjende. Denne transformation er også årsagen til, at en kritik af totalitære, utopiske projekter (fx formidlet gennem modnarrativer) ikke kan forlade sig på blot at pointere manglerne. Problemet er, at ideologien allerede kender sin begrænsning og derfor inkorporerer fjenden som bortforklaring i sin meningshorisont. Argumentet bliver herefter, at den fulde nydelse atter kan opnås, når fjenden er tilintetgjort. Det er ved dette punkt, at utopien når sin mest foruroligende politiske form i en alt-eller-intet-konflikt.

Fjenden bliver derved en del af måden, hvorpå Islamisk Stat og al-Qaeda organiserer deres nydelse (nydelsens anden modalitet). Nydelsen overføres til fjenden – som både et had til og en fascination af fjendens nydelse – hvilket skaber fjendefiguren som nydelsestyv. Fjenden bliver på en gang den, der forhindrer og legemliggør nydelsen. Dette had til fjendens (mer)nydelse ses eksempelvis gengivet i Islamisk Stats fascination og dyrkelse af shia-muslimernes 'uislamiske' og kulturelt betonedede skikke. Det er en optagethed af fjendens adgang til en 'hemmelig' og 'pervers' nydelse, som også knytter an til konspirationer om eksempelvis shia-muslimernes skjulte alliancer med jøderne og de vestlige korsfarere.

Selvom nydelsestyvets strukturelle plads altid vil eksistere, er dens identitet ikke givet på forhånd. Det betyder, at alle potentielt kan ende i den position. Men hvem, der konkret indtager pladsen, afhænger af de til rådighedværende politiske/religiøse grupper, som enten har eller kan tildeles en særlig rolle i fantasmet. De står så at sige diskursivt til rådighed for fjendskab. Fordi fantasmet om kalifatet og den virkeliggjorte utopi for Islamisk Stat er tættere på, er nydelsestyvets som undskyldning for den fraværende fulde nydelse også nødt til at være mere konkret og præsent. Jo større nærhed til den påståede utopi, jo større behov for en forklaring på nydelsens fravær. De korte og forbigående nydelser af sublime objekter er ikke nok i sig selv.

Netop på dette spørgsmål kom al-Qaeda-ledelsens forkromede idealer om ummaens kamp mod Den Store Satan (USA og Vesten) i konflikt med Abu Musab al-Zarqawis sekteriske linje, da kimen til Islamisk Stat blev lagt i Irak tilbage i 2004. Al-Qaeda fremhævede (på afstand af Irakkriegen) nødvendigheden i at have civilbefolkningens støtte og samle ummaen. Al-Zarqawi var som del af konflikten meget mere optaget af kampen med den nære fjende; shia-muslimerne.

Nedenstående afsnit opridser de to forskellige fjendebilleder. Her er hovedargumentet, at al-Qaeda overvejende fokuserer på den fjerne og ofte lidt ukonkrete fjende (kapitalisme og vestlig imperialisme), hvorimod Islamisk Stat i højere grad fokuserer på regionale etniske og religiøse fjendebilleder (med shia-muslimerne som den altovervejende hovedfjende og nydelsestyv).

Islamisk Stat versus Rafidah

Det er karakteristisk for Islamisk Stats propaganda, at fjenden på en gang er alle, der ikke er Islamisk Stat, men at hovedfjenden samtidig er Rafidah (en nedsættende betegnelse for shia-muslimere). Overordnet kalder de denne politik 'the extinction of

the grayzone', hvor fjendskabet tegnes sort og hvidt, men med to nuancer af sort. For det første beskriver Dabiq-magasinet det apokalyptiske, fjerne fjendskab med Rom, korsfarerne og jøderne (dvs. Vesten og Israel), der er spundet op omkring undergangsmytten om slaget ved byen Dabiq. For det andet beskriver magasinet den nære, eksistentielle fjende, Rafidah, som truer ummaens og kalifatets eksistens. Et godt eksempel kan læses i Dabiq 13, hvor shia-muslimerne beskrives som ummaens jøder. `Jøderne og shia-muslimerne er to sider af samme mønt' – ummaens ydre og indre fjende.

Figur 6. Rafidah (Dabiq 6: 45)

Dabiq konstruerer altså en ækvivalenskæde af fjendskaber (korsfarernes alliance, jøderne, Kurdistans Arbejderparti (PKK), den frie syriske hær (FSA) osv.), der sidder som perler på en snor, med Rafidah som perlekædens medaljon. Bagerst i rækken af fjendebilleder finder vi de tidligere allierede i al-Qaeda. Således beskrives Ayman al-Zawahiri, Osama Bin Ladens efterfølger og nuværende leder af al-Qaeda, som `en forvirret mand med en forvirrende ledelsesstruktur'.

Dabiq hæfter sig flere gange ved shia-muslimernes selvpiskningsritual under den muslimske højtid Ashura (se fig. 6). Det er et opsigtsvækkende og blodigt ritual, som markerer martyrdøden for shia-muslimernes helgen, Hussein, der blev halshugget i

år 680 e.Kr. For Islamisk Stat eksemplificerer det imidlertid shia-muslimernes 'uislamiske' ritualer og skikke, hvorfor shia-mulimer beskrives som 'beskidte' og med en 'rådden kulturel arv'. Hedenfarne Al-Zarqawi opsummerer på følgende vis fjendebilledet:

” The Rafidah are the insurmountable obstacle, the lurking snake, the scorpion of deception and malice, the prowling enemy, the deadly poison. We here wage war at two levels. The first war is open and exposed with an aggressive and clear kufr. The second war is a difficult and fierce one with a scheming enemy who dresses like a friend, shows approval, and calls to unity, while he conceals evil and plots day and night [...] ”

(Dabiq 13: 41)

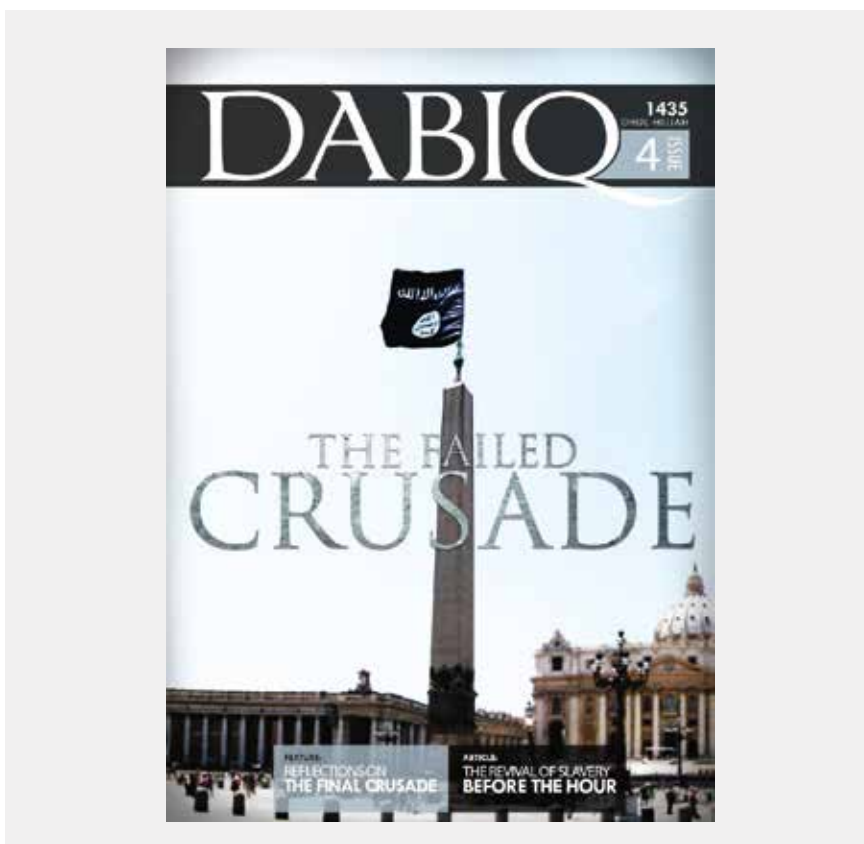
Dabiq beskæftiger sig således dybdegående med de sekteriske forskelle i den islamiske eskatologi. Afgivelser i shia-muslimernes fortolkning af tiden op til dommedag fremhæves ofte, og der udklækkes et særligt konspiratorisk og nedsættende syn på tolv-imam-linjen inden for shia-islam (den fortolkning, som er statsreligionen i Iran). Ifølge den shia-muslimske fortolkning er frelseren Mahdi en 'skjult' tolvte imam, som vender tilbage for at hjælpe den genkomne Kristus i kampen mod Dajjal (Antikrist). Dabiq fortolker imidlertid teksten anderledes, så den shia-muslimske version af Mahdi i stedet sættes lig Dajjal. Antikrist er shia-muslim (fig. 7).

Figur 7. "Mahdi"

USA, Israel og Europa, der i det eskatologiske sprogbrug går under betegnelserne Rom og korsfarerne, indtræder naturligvis også som nydelsestyv i flere sammenhænge, ligesom Islamisk Stats banner på forsiden af Dabiq 4 vejrer over Sankt Peterspladsen i Rom fra toppen af den centrale obelisk (fig. 8). Dette fjendebillede går blandt andet igen med mordet på briten Alan Henning, som er blevet genstand for endnu en disput mellem al-Qaeda og Islamisk Stat. Henning var vestlig nødhjælpsarbejder og dermed i Islamisk Stats terminologi en vantro (kuffar), der kunne henrettes. Men han var, som al-Qaeda pointerer i flere af deres magasiner, i Syrien under beskyttelse af en muslimsk nødhjælpsorganisation. Al-Qaeda-magasinet Al Risalah beskriver, hvorledes ummaen nok en gang må lide på grund af dette fejltrin:

Figur 8. Sankt Peterspladsen (Dabiq 4: 1)

” These young, foolish, reckless soldiers of the ‘Islamic State’, along with their foul mouthed counter-parts (supporters) across social media, are so consumed by their hatred towards the western world, they fail to see how their actions (and words) will affect the Ummah at large (who they claim to protect). ”

(Al Risalah 1: 24)

I Islamisk Stats optik bliver denne reaktion fortolket som udtryk for den fejlslåede ‘nationalistiske’ linje, al-Qaeda har valgt at lægge, nu hvor de står i følgeskab med Taliban og andre ‘frafaldne’ muslimer. Gennem gråzonepolitikken når Islamisk Stat tættere på den universelle position som al-Qaeda ellers gennem sin fremhævelse af ummaen og sit internationalistiske fokus forsøger at gøre sig til talerør for. Herved bliver nydelsestyven i Islamisk Stats regi både mere konkret og mere universel på samme tid.

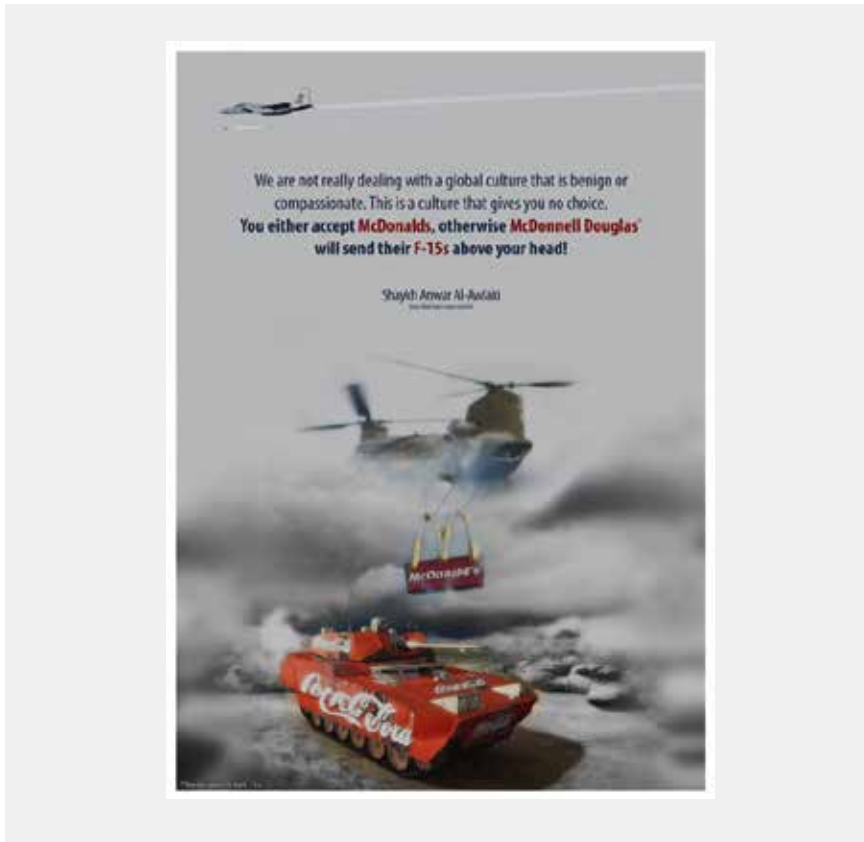
Al-Qaeda vs. Den Store Satan, eller ...

Modsat det klare fjendebillede hos Islamisk Stat er al-Qaeda-magasinerne flertydige. Det er ret forskelligt, hvem de udpeger som hovedfjende. Ingen tvivl om, at hovedfjenden (det globale fjendskab) i Resurgence og Inspire er USA, Vesten og kapitalismen. Derimod lægger Al Risalah, der har nær tilknytning til Jabhat al-Nusra (al-Qaedas aflægger i Syrien) mere vægt på Bashar al-Assad som den største militære fjende. Det centrale al-Qaeda og Jabhat al-Nusra deler altså ikke helt det samme fjendebillede og måske derfor heller ikke det samme ideologiske projekt.

Al-Qaeda-central præsenterer sig selv som en international bevægelse, der er ummaens avantgarde og kalifatets fortrøst, og som derfor fokuserer på at bekæmpe ‘Den Store Satan’ USA, de vestlige korsfarere og jøderne – ‘America and its Crusader-Zionist allies’. Unge muslimer opfordres også (ved brug af blandt andet billeder fra angrebet mod Charlie Hebdo) til at udføre soloangreb i deres vestlige hjemlande. Global jihad står øverst på menuen.

Herudover formulerer magasinerne en eksplicit kapitalismekritik (fig. 9). Den bakkes op af en række akademiske indslag i Resurgence, bl.a. en artikel af Dr. Javed Akbar Ansari, som uddyber kritikken med argumenter lånt fra postmoderne vestlig filosofi. Propagandaen indrammer nydelsen. Al-Qaedas utopiske nydelse er ægte, hel og moralsk mådeholden, mens Vestens (nydelsestyvns) nydelse er falsk og overdrevet – en pervers mernydelse. Det er også mernydelsen af kapitalismens

Figur 9. Anti-kapitalisme (Resurgence 1: 37)

globale hegemoni og den kapitalistiske krigsmaskines udbytning af muslimsk land, som implicit afspejles i de mange hybris-nemesis-tableauer over 11. september. De to tårne i flammer og i grus er således gengivet i utallige grafisk forarbejdede versioner, som om de var plakatversioner af den samme premierefilm.

Jabhat al-Nusra har i Al Risalah fremsat et andet fjendebillede. Hovedfjenden er for dem Bashar al-Assad og hans nære allierede – herunder Ruslands Putin og libanesiske Hizbollah med Hassan Nasrallah i spidsen. Assad fremstilles med et tosidet opslag som den logiske nære og største fjende (fig. 10). Her formuleret af en Jaish Nusra-underviser udsendt af al-Qaeda-central: "Bashar al-Assad, in my view is worse, with a more violent and twisted view and policy towards the Muslims than America have" (Al Risalah 2: 18). Ligeledes udnævnes al-Qaeda-ideologen Abu Qatada Hizbollah og deres tilhængere samt shia-muslimer mere generelt til

at være fjender, der modarbejder jihad. Her bliver der igen indirekte sigtet efter shia-muslimernes mernydelse ved at fremhæve, at 'jihad kræver offervilje samt en afsværgelse af nydelse og begær'. Herudover appellerer Jabhat al-Nusra til samling og fælles front mod den syriske hovedfjende ved blandt andet at indgå i den islamistiske alliance, Jaish al Fath, til trods for, at andre af alliansens medlemmer betegnes som 'afvigere'.

Figur 10. Jabhat al-Nusra-plakat

Overordnet set tegner der sig således et billede af et flertydigt al-Qaeda-projekt, hvor der er tydelig intern uenighed om, hvem nydelsestyven er. Magasinerne blotlægger en splittelse eller en ideologisk og strategisk omkalfatring, hvor de regionale al-Qaeda-projekter har større autonomi. Det forekommer, at bevægelsen bøjer sig efter tidens tendenser, hvilket kun er en mulighed, så længe ideologien har en 'abstrakt' smidighed og ikke, som ved Islamisk Stat med territorium, gråzonenpolitik og apokalyptisk overdrev, har bundet sig til skinnerne. Hvorvidt denne konklusion rækker ud over den betragtede empiri, er naturligvis et åbent spørgsmål. Men som andre bidrag i denne bog også påpeger, er al-Qaeda muligvis, gennem blandt andet Jabhat al-Nusra, ved at gennemgå en fornyelsesproces, som meget vel – i takt med, at Islamisk Stat nærmer sig apokalypsen – markerer bevægelsens genkomst på den globale scene.

Dabiq-kortet

Hvor efterlader ovenstående analyse al-Qaeda og Islamisk Stat? På den ene side, som Scott Atran påpeger efter flere interviews med Jabhat al-Nusra-krigere fra Aleppo- og Dara-regionen, er Islamisk Stat langsomt ved at æde al-Qaeda op på samme måde som bolsjevikkerne enten koopterede eller udslettede den anarkistiske bevægelse. I marts 2016 meddelte redaktøren af Azan, der ligger til grund for en fjerdedel af al-Qaeda-empirien i denne analyse, at han og resten af redaktionen har valgt at sværge troskab til Islamisk Stat. Så også på propagandafronten bliver al-Qaeda overhalet. Al-Qaeda er altså efter mange års overlevelseskamp under stærkt pres, og deres ideologiske projekt fremstår falmet og fjernt til sammenligning. Islamisk Stat har territoriet og begærsobjekterne til at fastholde drømmen om kalifatet. Det er netop her, at Islamisk Stat adskiller sig fra den brogede skare af oppositionelle kræfter i Syrien. De mangler alle på nær kurderne et konstruktivt projekt.

Heri ligger måske også årsagen til kalifatets fantasmatiske sirenesang, som har tiltrukket så mange vestlige fremmedkrigere. Modsat forskellige teknokratiske og affektløse vestlige identitetsprojekter er kalifatet det eneste reelle tilbud om en universel identitet og et liv i utopia. I den europæiske politik er der nærmest kun affekt og begær involveret i at nedrive det europæiske fællesskab ud fra et nationalistisk perspektiv. Og det er de samme nationalistiske projekter, som fremmedgør og forhindrer den islamistiske identitet. Sammenligningen af de to organisationernes fantasmer viser derfor, hvorledes Islamisk Stat formår at konstruere en mere konkret og nærværende nydelsestyv samt en bedre midlertidig nydelse af livet under islamisk lov (uanset om man bor i kalifatet eller betragter det på afstand). Islamisk Stats nydelsesmodi kan derfor siges at være al-Qaeda overlegen, og på propagandafronten løber de med sejren – på den korte bane.

Problemet består dog, på den anden side, for Islamisk Stat i, at det sublime objekt ifølge psykoanalysen aldrig må komme for tæt på sin realisering. I virkeligheden begærer fremmedkrigerne ikke kalifatet som sådan. De begærer i stedet begæret i sig selv, hvorfor begæret kun virker, så længe det ikke opfyldes. Hvis kalifatets fanskare kommer for tæt på det sublime objekt, taber objektet sin sublime karakter, og troen på projektet forsvinder. For både al-Qaeda og Islamisk Stat gælder det, at ideologien retfærdiggøres ved henvisning til kalifatets eller ummaens fiktive guldalder (som ideologiessens eller kerne). Effektiviteten af det fantasme afhænger dernæst af individernes aktive deltagelse i troen samt konstruktionen af

en brugbar nydelsestyv. Islamisk Stats succes som virkeliggjort utopi bliver i den forstand også ideologiens akilleshæl. Dagligdagen i kalifatet med mangel på ressourcer, brok fra kvindelige migranter osv., er alle indefrakommende forstyrrelser, der rokker ved troen på de utopiske glansbilleder. Netop derfor slår Islamisk Stat også hårdt ned mod indre røster, der formaster sig til at undergrave troen på det sublime.

Ikke nok med, at Islamisk Stat på et praktisk og strategisk plan som del af statsopbygningsprojektet vil møde internt pres grundet uindfrie forventninger om sikkerhed, velfærd og fremdrift, de vil også på det fantasmatisk plan møde et 'point of no return', hvor det bliver tiltagende vanskeligere at knytte individerne følelsesmæssigt til projektet. I stedet for at styre og sublimere begæret, risikerer mødet med kalifat-tilværelsen at fremkalde en ubevidst følelse af angst for, hvad der skal træde i kalifatets sted, når fantasmet imploderer. Derfor vender nogle fremmedkrigere fortrøstningsløse og vemodige hjem. De har, set med psyko-analysens briller, gået igennem fantasmet, og de står tilbage uden noget at sætte i fantasnets sted (andet end forsøget på at vende tilbage og genfinde den midlertidige nydelse). De har følt, hvorledes kalifatet ikke var andet end objektiviseringen af en indre mangel, og de er kommet ud på den anden side uden håb og med ar på sjælen.

Efterhånden som angsten trænger sig på, må propagandisterne derfor presse sig selv længere ud i deres apokalyptiske konspirationer og nye begærsobjekter. Tilbage står blot dommedagens komme og det indvarslede store slag ved den sagnomspundne by, Dabiq (fig. 11). Den nordsyriske landsby, Dabiq, nævnes i en hadith som stedet, der lægger grund til det endelige opgør mellem muslimer og kristne, hvor Roms hærske møder Medinas ditto umiddelbart forud for apokalypsen. Selv Islamisk Stats grundlægger og afdøde statsideolog, al-Zarqawi, har frembragt disse apokalyptiske forventninger. Dabiq-magasinet referer naturligvis ofte til det forstående slag og går flere steder i dybden med eskatologien. I modsætning til Islamisk Stat virker al-Qaeda mindre optaget af det apokalyptiske element. Azan (som nu har skiftet til Islamisk Stat) omtaler ganske vist i en artikel Dabiq som det mytiske sted, hvor de muslimske hærstyrker skal bekæmpe Dajjal, men Bin Laden beskæftigede sig ikke meget med emnet, og han syntes at antage, at apokalypsen ville indfinde sig længe efter hans død.

Figur 11. Slaget ved Dabiq (Dabiq 1: 3)

Til trods for at Dabiq er en lille uanseelig by i Nordsyrien, der blegner i sammenligning med strategiske landvindinger som Raqqa eller Mosul, udkæmpede Islamisk Stat alligevel en hård kamp for at erobre området. Islamisk Stat kom til området omkring Dabiq i forsommeren 2014, hvor deres propagandas interesse for byen begyndte at tage til. 5. juli 2014 udkom første udgave af Dabiq-magasinet, og en måned senere (7. august) indtog Islamisk Stat endeligt byen, som magasinet er opkaldt efter. Det ser derfor ud, som om Islamisk Stat med velkoordineret overlæg har satset på både at tænde op for de apokalyptiske flammer og hente brænde til bålet. At indtage det virkelige Dabiq er således med til at styrke kalifat-projektets eskatologiske vigtighed. I Dabiq-magasinet's egen fremtidsfortælling indgår slaget ved Dabiq, der indvarsler apokalypsen, således som et af to mulige udfald. Enten vil kalifatet udvide sig, indtil det finder sin naturlige grænse og konsoliderer sin magt. Ellers får Islamisk Stat lokket Vesten ind i en landjordskrig, der vil sætte scenen for det endegyldige slag i Dabiq. Med andre ord, uanset udfaldet er profetien aldrig falsk.

Dabiq er således jokeren, som kan smides på bordet for at frelse ideologien og troen på kalifatet, når alt andet er kørt af sporet. Det er det fantasmatisk 'get out of jail free card', som kan fastholde troen og overtage kalifatets plads i fantasmet, hvis dette skulle falde for vestlige styrker. Dabiq-kortet markerer også et skift i fjendebilledet, så det i stedet er korsfarerne, som udgør hovedfjenden. Pointen er derfor, at ideologien allerede har taget forbehold for sin indre umulighed. Islamisk Stat er øjensynligt klar til en alt-eller-intet-krig som et sidste og afgørende forsøg på at bevare fantasmet og troen på nydelsens genkomst.

Imens kan al-Qaeda afvente udfaldet af kalifatets undergang og velvilligt tilbyde de overlevende rester et nyt fantasme, når kaldet igen kan høres på den globale scene.

- 1 Fra Islamisk Stat anvendes de første 13 udgaver af Dabiq, som udgives af Al Hayat Media Center. Fra al-Qaeda anvendes de to eksisterende udgivelser af Resurgence fra As-Sahab Media, der er et al-Qaeda-central propagandabureau; de to eksisterende udgivelser af al Risalah, der er et såkaldt uafhængigt islamistisk fremmedkrigermagasin for syrienkrigere, men som har klare ideologiske og redaktionelle relationer til Jabhat al-Nusra, der er al-Qaedas afdeling i Syrien; udgave 13 og 14 af Inspire Magazine, der udgives af al-Qaeda på den Arabiske Halvø; og udgave 4, 5 og 6 af magasinet AZAN, der trods sin uafhængighed har stærke relationer til Pakistansk Taleban og al-Qaeda.
- 2 For en bredere indføring i psykoanalysen og psykoanalytisk ideologikritik henvises til: Žižek, Slavoj (2008): *The Sublime Object of Ideology*, London: Verso | Laustsen, Carsten Bagge (2004): *Subjektologi – Ph.d.-serien*, København: Københavns Universitet, Institut for Statskundskab | Stavrakakis, Yannis (1999): *Lacan & the Political*, Oxon: Routledge | Stavrakakis, Yannis (2007): *The Lacanian Left – Psychoanalysis, Theory, Politics*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Fremmedkrigere kan være
på midlertidigt besøg, eller de kan
være permanente værnepligtige,
de kan være koloniherrer
eller velgørere

ISLAMISK STATS OG AL-QAEDAS FREMMEKRIGERE I SYRIEN

Af Maja Touzari Greenwood

Aldrig før har så mange fremmedkrigere involveret sig i en konflikt som i den syriske borgerkrig – langt de fleste med Islamisk Stat, den al-Qaeda-affilierede Jabhat al-Nusra og den syriske oprørsbevægelse, Ahrar al-Sham. FN vurderer, at der er 15.000-20.000 fremmedkrigere i Irak og Syrien, men tallet kan også være dobbelt så højt.¹ Mange er veteraner fra tidligere konflikter såsom Afghanistan og Irak, men også nye rekrutter er blevet inspireret af det momentum, der var for at erstatte Mellemøstens despoter med islamistiske styrer i kølvandet på Det Arabiske Forår. Langt de fleste fremmedkrigere kommer fra Nordafrika og nabolande i Mellemøsten, men konflikten menes globalt set at have tiltrukket fremmedkrigere fra op mod 120 forskellige lande (over halvdelen af alle lande i verden), med op til 3.000-5.000 europæere iblandt. Fremmedkrigere udgør dermed en betragtelig andel af bevægelsernes kampstyrke, og rekrutteringen af dem er derfor blevet endnu et konkurrencepunkt for Islamisk Stat og al-Qaedas kamp om dominansen over international jihad. Fremmedkrigerne vurderes at have reel indflydelse på slagmarken i en sådan grad, at den amerikanske udenrigsminister, John Kerry, – i forbindelse med mobilisering af en international koalition til at bekæmpe Islamisk Stat – i 2014 udtalte, at det er vigtigere at stoppe flowet af fremmedkrigere til organisationen end at udføre luftangreb på deres baser. Som en konsekvens har FN's sikkerhedsråd vedtaget en resolution, som kræver, at dens medlemsstater skal forhindre deres statsborgere i at rejse ud for at blive fremmedkrigere.

Én af årsagerne til, at det er lykkedes at indlemme så mange fremmedkrigere i Islamisk Stat, Jabhat al-Nusra og Ahrar al-Sham, er de tre bevægelseres effektive infrastruktur i Syrien og netværk i Irak. Jabhat al-Nusra har trukket på veteraner fra

modstanden mod USA's invasion i Irak, som fra 2004 var ledet af al-Qaedas Abu Musab al-Zarqawi, mens Islamisk Stat kan trække på de veteraner fra samme modstand, som er tro mod al-Zarqawis efterfølger og Islamisk Stats kalif, Abu Bakr al-Baghdadi. Ahrar al-Shams netværk i Irak strækker sig lige så langt tilbage, da en af bevægelsens ledende skikkelser, Hashim al-Sheikh, under den daværende konflikt var ansvarlig for logistikken, der skulle føre fremmedkrigere igennem Syrien og videre ind i Irak.

Derudover spiller de tre bevægelsers netværk i et andet naboland, Tyrkiet, en rolle, når det gælder om at sikre en konstant tilstrømning af fremmedkrigere. Fordi grænsen under det meste af konflikten har været forholdsvis nem at krydse, er et højt antal tyrkiske fremmedkrigere vendt tilbage til Tyrkiet – i november 2015 var ca. 500 tyrkiske statsborgere blevet fængslet for at have meldt sig til Islamisk Stat, og 100 for at have meldt sig til Jabhat al-Nusra. De, som er vendt tilbage uden at blive anholdt, har gode muligheder for at udføre logistiske 'fixer'-opgaver, såsom at etablere kontaktpunkter for nye fremmedkrigere og facilitere ruten igennem Tyrkiet ind i Syrien. Særligt Ahrar al-Sham lader til at have et forhold til Tyrkiet, som muliggør 'safe-zones' på den tyrkiske side af grænsen, hvor deres 'fixere' kan operere. I starten af konflikten var det en nem og hurtig vej ind i Syrien at flyve direkte til Tyrkiet for derefter selv at finde vej ned til grænsen, hvor diverse grupperes 'fixere' stod klar ved ankomst for at hjælpe med kontakter og ruteplanlægning – nærmest som taxa-chauffører gør det i Tyrkiets charterferieområder. En britisk fremmedkriger beskrev efter ankomst i Syrien rutens enkelhed på sin Facebook-profil: "1 hour flight from Istanbul, 30 min drive from Hatai and bing bang boom ur in!". Som konflikten i Syrien har vist sig vedholdende og i nogen grad er eskaleret ind over grænsen til Tyrkiet, er overvågning og kontrol intensiveret, og flere fremmedkrigere rejser derfor nu over land, igennem Balkan og Grækenland. På grund af fjendskabet mellem Islamisk Stat og Jabhat al-Nusra samt Ahrar al-Sham, er de i højere grad end før afhængige af bevægelsernes netværk undervejs på rejsen og for at kunne krydse grænsen imellem Tyrkiet og Syrien for derefter at blive transporteret de rette steder hen.

Jabhat al-Nusra har været mere tilbageholdende over for at integrere nye fremmedkrigere, som møder op ved den tyrkisk/syriske grænse for at finde en vej ind til bevægelsen og har som udgangspunkt krævet, at man har en eller anden form for forudgående kontakt, og at mindst to etablerede medlemmer kan sige personligt god for den nye rekrut. Jabhat al-Nusra har foretrukket selektivt at håndplukke deres fremmedkrigere og var derfor i høj grad afhængige af deres medlemmers netværk og evne til at rekruttere nye fremmedkrigere. Islamisk Stat derimod lader til at

optage enhver fremmedkriger – også de som hverken taler arabisk, har forudgående kendskab til teologi eller nogen militær træning. Alle de nylige konvertitter, opportunister, sadister og eventyrere som al-Qaeda har ønsket at sortere fra, holder Islamisk Stat døren på vid gab for. Groft sagt kan man blot møde op ud af det blå og bede Islamisk Stat om et våben.

I det følgende vil jeg gennemgå andre betydningsfulde forskelle på, hvordan Islamisk Stat, Jabhat al-Nusra og Ahrar al-Sham forestiller sig fremmedkrigernes rolle og hvilke lokale dilemmaer det kan udgøre for de tre bevægelser at integrere et højt antal fremmedkrigere. I juli 2016 valgte Jabhat al-Nusra officielt at forlade al-Qaeda og genetablere sig selv som en lokal syrisk oprørsbevægelse med det nye navn Jabhat Fath al-Sham. Dette kapitel beskæftiger sig med tiden op til denne begivenhed, og belyser nogle af årsagerne til, hvorfor det har været en nødvendig skilsmisse samt hvordan Jabhat Fath al-Sham kan stå stærkere uden tilhørsforholdet til al-Qaeda, mens al-Qaeda muligvis står svagere i sin konkurrence med Islamisk Stat.

Islamisk Stat

Andelen af fremmedkrigere i Islamisk Stat vurderes at være fra 15 og helt op til 80 procent, men de mest pålidelige tal ligger lige i midten på omkring halvdelen. Nogle af dem rangerer højt i lederskabet, såsom den for nyligt afdøde tjetjener Abu Omar al-Shishani, men de fleste er at finde på mellemliderniveau og som fodfolk. Kampgrønne fremmedkrigere udgør ifølge nogle kilder størstedelen af de 8.000-15.000 Islamisk Stat-medlemmer, der vurderes at være faldet i kamp eller have udført selvmordsangreb, hvilket peger på, at strategien med at optage revl og krat som fremmedkrigere har sin logik på slagmarken. Derudover har Islamisk Stats fremmedkrigere markeret sig som bevægelsens mest brutale torturudøvere og bødler i bevægelsens gruvækkende propagandavideoer. Her profileres særligt europæiske fremmedkrigere som 'præmie-vestperlændinge' for at mobilisere og rekruttere i Vesten, ligesom bladet Dabiq og anden propaganda i høj grad møntes på europæiske fremmedkrigere både i dets indhold og engelske, tyske og franske sprogvalg.

Islamisk Stats mest overbevisende argument for rekruttering af fremmedkrigere er påstanden om ikke blot at være et ideologisk transnationalt jihadistisk projekt, men at være en reel universel hellig stat, kalifatet, og dermed det eneste legitime tilhørsforhold for alle verdens muslimer. Men Islamisk Stat vil ikke kun samle ummahen (det muslimske trosfællesskab), de vil også føre en offensiv og ekspansiv krig for at erobre hele verden. Som den tyske fremmedkriger 'Abu Qatada' (Christian Emde) formulerer det: "We will conquer Europe one day. It is not a question of if we will conquer Europe, just a matter of when that will happen. But it is certain ... For us,

there is no such thing as borders. There are only front lines. Our expansion will be perpetual". Islamisk Stat afviger dermed fra den måde, hvorpå jihadistiske bevægelser med al-Qaeda i spidsen hidtil har legitimeret deres voldskampagner som et forsvar af muslimske områder og befolkninger. Islamisk Stat er ikke i defensiven – de er i angreb.

Islamisk Stat erklærer ikke kun krig imod den ikke-muslimske del af verden, men også i høj grad imod muslimer de ikke betragter som rettroende, såsom shiitter, og muslimer de betragter som frafaldne, hvilket i praksis kan være enhver, som ikke anerkender Islamisk Stats legitimitet som kalifat og deres leder Abu Bakr al-Baghdadis autoritet som kalif over alle troende. Man er altså med dem eller imod dem – enten ven eller fjende. Islamisk Stat betragter derfor heller ikke konflikten i Syrien som en lokal og afgrænset borgerkrig. Syrien ses, i lighed med tilstedeværelsen i andre 'provinser' såsom Libyen, Yemen og Afghanistan/Pakistan, blot som én slagmark i det væsentligt mere vidtstrakte projekt at udvide kalifatet – omend en strategisk vigtig én.

Denne fortælling om Islamisk Stat som kalifat definerer, hvordan rekrutteringen af fremmedkrigere formuleres, og lader til også at have betydning for, hvor succesfuld den er. Strømmen af fremmedkrigere til Islamisk Stat tog først rigtig fart efter, at de i 2014 erklærede at være et kalifat og i den første udgave af Dabiq proklamerede, at immigration til deres territorier derfor skulle betragtes som en religiøs pligt. At immigrere til Islamisk Stats kalifat ville ikke kun give syndsforladelse for alle synder, men at undlade at immigrere, og dermed foretrække de vantros lande fremfor kalifatet, ville i sig selv udgøre en døds synd, som ifølge Islamisk Stat sikrer en plads i helvede – "There is no life without jihad and there is no jihad without hijrah [immigration]". De, som kommer rejsende fra udlandet for at kæmpe for Islamisk Stat som bevægelse, er ikke på midlertidigt 'besøg' med et hjemland at vende tilbage til, men bliver automatisk statsborgere i kalifatet med permanent værnepligt. At forlade kalifatet ses som desertering og straffes med henrettelse.

Kalifatet skal både forstås symbolsk og konkret. Det påkalder sig sin legitimitet igennem en fortælling om Islamisk Stat som en religiøs entitet, en spirituel tilstand, en åndelig tilgang til politik og krigsførelse, og samtidig en konkret stat, man som fremmedkriger forventes at være loyal overfor og er forpligtet til at bidrage til – derfor er der strengt taget heller ikke længere tale om fremmedkrigere. Når man immigrerer til Islamisk Stat, ses det som en del af deres statsopbygningsprojekt, og der lægges vægt på symbolske artefakter som udstedelse af pas og myndighedspapirer med stempel og segl. Der har cirkuleret videoer af fremmedkrigere, som har afsværget sig

deres tidligere nationaliteter ved at brænde deres rødbedefarvede pas og hylde kalifatet i en form for ceremoniel troskabsed til Islamisk Stat og fuckfinger til resten af verden. Profiler på de sociale medier afspejler en idylliseret hverdag, hvor livet leves fuldt efter islams forskrifter, hvor synd er komplet fraværende, fællesskab og meningsfuldhed er et centralt tema, og hvor fremmedkrigere portrætteres som helte.

Fordi statsopbygningsprojektet er i centrum, bliver der i rekrutteringen af nye borgere også lagt vægt på andre funktioner end soldatens. De, som ikke evner militære aktiviteter, opfordres til at melde sig til andre samfundsopretholdende funktioner såsom administratorer, sundhedspersonale, bygningskonstruktører, IT-ingeniører, medie-producenter blandt meget andet. I sin første tale som kalif appellerede Abu Bakr al-Baghdadi særligt til "the scholars, and callers, especially the judges, as well as people with military, administrative, and service expertise, and medical doctors and engineers of all different specializations and fields." Dette åbner feltet op for en langt større gruppe potentielle immigranter såsom kvinder, børn og andre ikke-kombattanter. Fremmedkrigere opfordres til at tage deres kærester eller koner og børn med sig til Islamisk Stats territorier, og enlige kvinder opfordres til at immigrere på egen hånd for at blive gift med en Islamisk Stat-kriger. Kvinder spiller både en symbolsk og praktisk rolle i at etablere ideen om et samfund igennem opretholdelsen af familier, og de vurderes at udgøre ca. 10% af de udlændinge, som er rejst til Islamisk Stat. Det er altså svært at skelne klart imellem, hvad en Islamisk Stat-'fremmedkriger' er. Måske er han hverken en 'fremmed', en 'kriger' eller en 'han'.

Fremmedkrigere er dog ikke de eneste borgere i kalifatet, og de lokale irakiske og syriske Islamisk Stat- soldater ser ikke altid med velvilje på deres medborgere af udenlandsk oprindelse. Fremmedkrigerne bliver fra den dag, de ankommer, tildelt privilegier som kompensation for at have forladt en mere komfortabel tilværelse til fordel for kalifatet, for eksempel får soldaterne en forhøjet løn på \$200 fremfor de lokales \$130. Fremmedkrigerne bliver også huset i enklaver i de bedste bydele som i den syriske by Deir Ezzour, hvor de fik tildelt boliger på nærliggende bakketoppe, hvorfra de helt konkret så ned på lokalbefolkningen, som en lokal beboer bemærkede i en artikel i The Wall Street Journal: "The Syrians would take the valleys and the foreigners would take the hilltops". I efterspillet af militære nederlag har der også lydt klager fra lokale Islamisk Stat-soldater over, at fremmedkrigerne uretmæssigt bebrejdede dem, brugte dem som kanonføde og ikke ydede dem den nødvendige militære støtte. Spændingerne mellem lokale soldater og fremmedkrigere har i flere omgange ført til dødsfald, senest i februar da en hollænder blev tæsket ihjel i arresten efter at have forsøgt at flygte fra Islamisk Stat. Mordet udløste en skudveksling

imellem fremmedkrigere og irakiske Islamisk Stat-soldater, hvor mindst én iraker blev dræbt. Som reaktion anholdt Islamisk Stat angiveligt op mod 70 hollandske fremmedkrigere og henrettede otte.

Jabhat al-Nusra og Ahrar al-Sham

På trods af deres mere eksklusive tilgang til indlemning har Jabhat al-Nusras leder, Abu Mohammad al-Julani, udtalt, at fremmedkrigere udgør ca. 30% af bevægelsen. Særligt i starten af borgerkrigen i Syrien evnede Jabhat al-Nusra at tiltrække en kritisk masse af fremmedkrigere, ikke mindst på baggrund af al-Qaedas stærke 'brand'. Det er dog ikke nødvendigvis tilfældet, at alle fremmedkrigere, som har meldt sig til at kæmpe med Jabhat al-Nusra, sympatiserer med al-Qaedas internationale terrorisme. Nogle fremmedkrigere har meldt sig til dem alene af den strategiske årsag, at de som den bedst bevæbnede og organiserede gruppe repræsenterer den stærkeste front til samtidig at bekæmpe Islamisk Stat og Assad-regimet. Deres veltrænede elitetropper gør det ud for en mindre hær og står i stærk kontrast til de mere improviserede lokale grupper. Alle Jabhat al-Nusras fremmedkrigere gennemgår et stramt træningsprogram som introduktion til bevægelsen; først 10 dages religiøs skoling efterfulgt af 20 dages fysisk militær træning og derefter en eksamen på slagmarken, hvor deres mod og evne evalueres. "We pay a great deal of attention to the individual fighter ... we are concerned with quality, not quantity", understreger Abu Adnan, en Jabhat al-Nusra-militsleder i Aleppo.

Rekrutteringen af fremmedkrigere til Jabhat al-Nusra har repræsenteret et dilemma for al-Qaedas lederskab. Al-Qaedas overordnede konfliktbillede er ikke begrænset til et specifikt område, men har derimod et globalt mål om at sikre alle muslimske områder fra vestlig indblanding. Jabhat al-Nusra har derfor som lokal underafdeling skullet balancere al-Qaedas overordnede forsvar af muslimer med sit eget lokale mål om at vælte præsident Assad og indføre et islamisk styre i Syrien. Et godt billede på denne balanceøvelse er baggrunden af deres træningsvideoer, hvor billeder af Præsident Bashar al-Assad som målskive for skydetræning flankeres af bevægelsens banner med teksten 'Al-Qaeda i Levanten: Jabhat al-Nusra'. Denne dobbeltbetydning betyder blandt andet, at Jabhat al-Nusras fremmedkrigere har kunnet vælge i mellem at vende tilbage til deres hjemlande efter at have væltet præsident Bashar al-Assad, at blive i lokale underafdelinger i Syrien, eller at blive 'hængende' i al-Qaedas internationale organisation. Selvom Jabhat al-Nusra mente, at det er en muslimsk pligt at deltage i jihad, hvor det er muligt, har de ikke set det som deres opgave at håndhæve den pligt – det overlod de til den enkeltes samvittighed – og man har derfor forholdsvis frit kunnet rejse fra dem igen.

Dobbeltheden i deres fokus har også betydet, at al-Qaeda og Jabhat al-Nusra har været nødt til at være pragmatiske med, hvordan de formulerer deres tilstedeværelse i Syrien og sameksistens med lokale bevægelser såsom Ahrar al-Sham. Jabhat al-Nusra anlagde derfor en strategi, som søgte at opbygge lokal popularitet ved at levere en række serviceydelser, undgå civile mål og sekterisk vold, samt afholde sig fra at tale om angreb i Vesten, men i stedet fremhæve Assad-regimet som hovedfjenden. Al-Qaedas leder, Ayman al-Zawahiri, har nemlig lært lektien, fra da Abu Musab al-Zarqawi ledte fremmedkrigerne i Irak i 2004 og gav udtryk for frustration over, at lokalbefolkningen ikke ville støtte op om dem eller samarbejde. Allerede dengang svarede Zawahiri med formaninger om at begrænse volden mod civile og shiitter, fordi det både skabte modvilje imod al-Qaeda hos lokalbefolkningen og førte til et fald i nye fremmedkriger-rekrutter.

Al-Qaedas strategi i Syrien med at etablere en separat og lokaliseret gruppe, Jabhat Fath al-Sham, som prioriterer at opbygge støtte hos befolkningen og samarbejde nært med andre syriske oprørsbevægelser, kan være en vigtig strategi for dets mere langsigtede mål om indflydelse i Syrien. I den sammenhæng har det tjent til al-Qaedas fordel, at det internationale samfund har valgt ikke at støtte oprøret imod præsident Bashar al-Assad og derved har efterladt feltet åbent for al-Qaeda og deres fremmedkrigere. Som en leder af en lokal oprørsgruppe udtrykker det: "We don't want al-Qaeda here, but if nobody else helps us, we will make an alliance with them". Dette spændingsfelt mellem tvungen nødvendighed og modvilje mod at give al-Qaedas fremmedkrigere kontrol over oprøret bliver også udtrykt af en anden lokal militsleder, som lagde sin gruppe under Jabhat al-Nusras kommando: "Fighting with Jabhat al-Nusra is governed by very strict rules issued by the operations command or foreign fighters ... There is no freedom at all but you do get everything you want." Det er dog ikke kun lokale oprørsgrupper, som blev absorberet af Jabhat al-Nusra: Også fremmedkrigergrupper i Syrien såsom tunesiske Seraya al-Tuaanisa, tjetjenske Jaysh ul-Khilafa og fremmedkrigergruppen Harakat Sham al-Islam, som oprindeligt var ledet af tidligere Guantanamo-fanger, er blevet indlemmet som individuelle militser.

Én allieret, som er vigtig for enhver oprørsgruppe, men særligt essentiel for grupper med mange fremmedkrigere, er den lokale civilbefolkning. Selvom Jabhat al-Nusra har haft gavn af al-Qaedas bitre erfaring fra Irak og derfor har forsøgt at udøve civile servicefunktioner såsom at etablere sharia-domstole, har deres indsats alligevel haft en skinger paternalistisk tone, som virker direkte modsat. Særligt unge europæiske fremmedkrigeres profiler på de sociale medier afspejler hvor primitivt og uden basal dannelse, de synes, den lokale befolkning opfører sig, og at de derfor

tager det på sig at være en slags mentorer for lokalbefolkningen. En affilieret jihadist siger, at: "When the Muhajirun came, they benefited the people in religious knowledge. Sharia academies, courts and schools, were opened here, managed by Muhajirun, by brothers in the Jabhat Al Nusra." Men netop overvægten af fremmedkrigere i bemanningen af sharia-domstolene kan lige så vel blive en kilde til lokal utilfredshed som til popularitet, hvis den bliver fortolket som mangel på lokal integration i magtstrukturerne.

Ahrar al-Sham

Ahrar al-Shams indflydelse på det syriske oprør imod præsident Bashar al-Assad er vægtig nok til, at de har været i stand til at alliere sig med Jabhat al-Nusra uden at underlægge sig deres kommando, og at Ayman al-Zawahiri i 2013 bad den daværende Ahrar al-Shams kommandør i Aleppo, Abu Khaled Al-Suri, om at mægle i konflikten mellem Jabhat al-Nusra og Islamisk Stat.

Ahrar al-Sham byder de fleste fremmedkrigere velkommen uden de store krav, men minder rekrutter om at Ahrar al-Sham hverken er et kalifat eller et emirat, men en militant oprørsbevægelse. Fremmedkrigere opfordres derfor til at komme ugifte, men hvis man er gift i forvejen, bør man medbringe sin kone og eventuelle børn med en stor nok opsparing til at kunne sørge for deres underhold i to år (ca. \$5000). Derudover bliver man opfordret til at blive hos bevægelsen i en periode på mindst seks måneder og at betale forud for opholdet helst for et år af gangen (ca. \$50 om måneden), udover at betale for sit eget våben (\$1500).

Disse betingelser forhandles på plads af et netværk kaldet al-Muhajirun, som hævder at være etableret af fremmedkrigere fra en bred vifte af islamistiske oprørsbevægelser i Syrien. Netværkets formål er at give et indtryk af et samlet syrisk oprør fremfor et oprør præget af interne stridigheder for at kunne konkurrere med Islamisk Stat om rekrutteringen af fremmedkrigere. På deres 'about us'-del af deres hjemmeside adresseres den splittelse, der opstod med konflikten mellem Islamisk Stat og Jabhat al-Nusra, og de, som overgik til kalifatet, kaldes 'utålmodige', 'blinde' og 'impulsive'. Samtidig indskriver de sig i en pan-islamistisk kritik af idéen om nationalitet ved at kalde fremmedkrigernes udrejselande for deres 'såkaldte hjemlande': "After decades, when the gates of jihad opened up in [Syria], the Muslims came swarming from all over the world ... the Muslims were stricken with disappointment and frustration after witnessing the dissension and confusion that occurred amongst the mujahideen [de som kæmper i jihad] ... some people have left

the ranks of the muhajirun [emigranter] and the mujahidun [samme betydning som mujahideen]. Some went to their so called 'homelands', while others have been impatient and wanted to continue blindly on their way impulsively".

Denne koordination har været hensigtsmæssig for at rekruttere fremmedkrigere, for hvem fortællingen om et muslimsk fællesskab er den grundlæggende raison d'être, og fremmedkrigere, som ikke vil risikere at fokusere deres kræfter på interne stridigheder i oprøret fremfor på den egentlige fjende, præsident Assad. Ahrar al-Sham er en lokal oprørsgruppe, der ser sig selv som primært engageret i en konkret geografisk afgrænset konflikt, der handler om at vælte præsident Bashar al-Assads regime og indføre et islamisk styre i stedet. De abonnerer dog også på idéen om et religiøst fællesskab, som strækker sig ud over Syriens grænser og tages i forsvar ved at kæmpe med bevægelsen som fremmedkriger. Derved løftes fortællingen om borgerkrigen i Syrien over verdslig politik og magtkamp og gøres til et spørgsmål om jihad for et islamisk styre. Selvom Ahrar al-Sham i modsætning til Jabhat al-Nusra ikke hævder, at jihad i Syrien er enhver muslims pligt, hævder de, at den syriske konflikt tilhører enhver muslim, fordi den grundlæggende drejer sig om muslimske forhold. Det er et vigtigt budskab i rekrutteringen af fremmedkrigere, fordi de på den måde også siger, at selvom du kommer her som fremmedkriger, anser vi dig ikke som 'fremmed' for konflikten.

Jihads dilemmaer

Europæiske Islamisk Stat-fremmedkriegeres udbredte foragt for den lokale kultur og lokale traditioner, sammenholdt med de lokales irritation over deres privilegerede position, tegner et billede af det høje antal fremmedkrigere som en potentiel akilleshæl for Islamisk Stat. De risikerer, at lokalbefolkningen ser dem som en ny besættelsesmagt med fremmedkriegerne som koloniherrer. Islamisk Stats såkaldte 'moral-politi' patruljerer for eksempel gaderne og slår hårdt ned på alle, særligt kvinder og ældre, som ikke møder deres strenge krav for den rette fremtoning eller opførsel. En borger i Mosul har i The Wall Street Journal beskrevet en efterhånden almindelig scene fra det lokale marked, hvor en fremmedkriger skældte en ældre irakisk mand ud for, efter hans mening, at have et for kort skæg af en rettroende muslim at være. Den ældre mand følte sin ære beklippet ved at blive talt nedværdigende til af en yngre person og chokerede markedets tilskuere, for hvem denne form for ydmygelse allerede er blevet dagligdag, ved at svare igen med eder og forbandelser. Hvad der er endnu mere overraskende og interessant, er dog, at seks lokale Islamisk Stat-soldater, som også overværede mundhuggeriet tog den ældre

mands parti, lagde fremmedkrigeren i håndjern og kørte ham væk i en bil. Denne situation afspejler et vigtigt dilemma for Islamisk Stat. De rekrutterer fremmedkrigere på baggrund af den ophøjede position og de forholdsvis frie tøjler i forhold til vold, de vil få i kalifatet. Samtidig bliver de nødt til at finde en kulturel sensitivitet frem for ikke at blive lagt for had af lokalbefolkningen og for at dæmpe den interne splittelse imellem Islamisk Stats fremmedkrigere og lokale soldater, som også truer bevægelsens sammenhængskraft. Måske kan de 59 lande i koalitionen imod dem nøjes med at væbne sig med tålmodighed, mens de interne stridigheder river bevægelsen fra hinanden og opløser den lokale støtte, der måtte eksistere for øjeblikket.

På trods af at Jabhat al-Nusra i kontrast har haft gavn af al-Qaedas hårde lærdom om betydningen af at opbygge alliancer med lokale oprørsgrupper og opbakning hos lokalbefolkningen, har satsningen på en modereret og pragmatisk linje dog også været årsag til interne konflikter, som i sidste ende nok har været medvirkende til opløsningen af båndet til al-Qaeda. Stærke konservative kræfter har ikke ønsket at give køb på deres ideologi og har nikket i retning af Islamisk Stats væsentligt mere kompromisløse profil. Al-Qaedas stærke 'brand' har været afgørende for at tiltrække fremmedkrigere, særligt i konkurrence med Islamisk Stat, men det har været en udfordring at italesætte kampen i Syrien på en sådan måde, at der er noget større og mere helligt på spil end nationalisme. Pan-islamiske jihadister ville aldrig ofre deres liv for en kamp, der ikke handlede om andet end verdslig statsmagt. I et forsøg på at løse dette dilemma og konkurrere med tiltrækningen fra det kalifat, Islamisk Stat har udråbt, har Abu Mohammad al-Julani derfor flere gange erklæret, at Jabhat al-Nusra ville arbejde henimod etableringen af et islamisk emirat i Syrien. I lighed med kalifatet vil fremmedkrigere også kunne immigrere mere formelt (hijra) til et emirat, men et emirat vil dog være væsensforskellig fra et kalifat i og med, det kun er gældende på det territorie, det kontrollerer – det har altså ikke kalifatets universelle natur. Idéen om et emirat skabte så til gengæld et nyt dilemma for Jabhat al-Nusra, idet de lokale oprørsbevægelser, frygtede at miste kontrollen over deres land og pludselig finde sig selv bosiddende i en al-Qaeda-stat, lige så isoleret og fordømt som Talebans Afghanistan eller Hamas-regeringen i Gaza. Endnu en gang var Jabhat al-Nusra 'damned if you do, damned if you don't'. Den eneste løsning på dilemmaet har været at tage det endelige skridt og fjerne al-Qaeda fra ligningen for at genetablere sig selv som en syrisk oprørsbevægelse, der kan udgøre emiratets organisatoriske base.

Samtidig gør etableringen af Jabhat Fath al-Sham også den strategisk afgørende alliance med Ahrar al-Sham væsentlig mere konfliktfri. Ahrar al-Shams dilemma har nemlig været det direkte modsatte af Jabhat al-Nusras. Det har været strategisk klogt for Ahrar al-Sham at nedtone deres relation til al-Qaeda over for det internationale samfund for at holde veje for donationer og støtte åben, og selvom gruppen gør brug af begrebet jihad og planlægger at indføre et islamistisk styre i den mere konservative ende af skalaen, fylder 'Vesten' ikke som fjendebillede. De har interesse i at repræsentere et semi-legitimt ansigt på den islamistiske del af oprøret mod præsident Bashar al-Assad, som de deler med det internationale samfund. Senest i maj 2016 besluttede FN, at Ahrar al-Sham ikke skulle sættes på deres terrorliste for at holde muligheden åben for at køre dem i spil som politisk forhandlingspartner. Men denne interesse har de skulle opretholde samtidig med, at de på kommandoplan har haft en militærstrategisk alliance med Jabhat al-Nusra, hvis moderorganisation, al-Qaeda, delte skammel med Islamisk Stat som Vestens fjende nummer ét. Jabhat al-Nusras specialtropper forbliver med etableringen af Jabhat Fath al-Sham intakte og er et vigtigt supplement til Ahrar al-Shams fodtropper, og det giver rigtig god mening for Ahrar al-Sham at fremhæve denne alliance for at rekruttere potentielle fremmedkrigere. Til gengæld forstærker etableringen af Jabhat Fath al-Sham den grundlæggende dobbelthed, som præger Ahrar al-Sham, og fremmedkrigere vil også afkræve Jabhat Fath al-Sham svar på det afgørende spørgsmål, som de hidtil har stillet Ahrar al-Sham: er deres kamp en syrisk frihedskamp eller pan-islamisk jihad?

Fremmedkrigere kan altså være på midlertidigt besøg, eller de kan være permanente værnepligtige, de kan være koloniherrer eller velgørere, men uanset hvad, er de gæster, hvor de er landet, og som et gammelt ordsprog siger, har selv den arabiske gæstfrihed sine grænser: "Først bød jeg dig velkommen i mit hus, men så slæbte du også dit æsel med."

1 FN's monitoreringsteam har dog påpeget at alle offentliggjorte tal nødvendigvis må være skøn, eftersom pålidelig og præcis data er umulig at få adgang til både på grund af praktiske og konceptuelle udfordringer. Det kan for eksempel være svært at vide, om disse tal også dækker over de som har meldt sig til shia-militser eller de kurdiske Peshmerga- styrker, og om det også dækker over såkaldte 'støttefunktioner', såsom de kvinder der er flyttet til Islamisk Stat- territorie. Desuden kan det være uklart, om vurderinger tager højde for, hvor mange fremmedkrigere der er døde, hvor mange der er vendt tilbage til hjemlandet eller hvor mange der er gengangere.

I Dabiq 9 bruger
IS teologiske argumenter
for at forklare, hvorfor det
er en religiøs pligt
at tage slaver

AL-QAEDAS OG ISLAMISK STATS KVINDESYN

Migranter, husmødre, krigere og sexslaver

Af Andrea Aasgaard

Selvom medierne rapporterer om grusomme seksuelle overgreb mod kvinder gennemført af Islamisk Stat (IS) i Irak og Syrien, valfarter unge kvinder fra hele verden til landene for at tilslutte sig selsamme gruppe. Alene fra Skandinavien er mellem 60 og 80 kvinder rejst afsted. Nu befinder de fleste af disse sig i de IS-kontrollerede områder i Syrien og Irak, hvor de har giftet sig med IS-krigere og fået børn. Set i et historisk perspektiv har der aldrig været så mange kvinder fra Europa, der er rejst til Mellemøsten for at tilslutte sig en militant islamistisk gruppe. Med henblik på at forstå, hvorfor en bevægelse som IS kan tiltrække europæiske kvinder, samtidig med at vi hører historier om IS' sexslaver, ser jeg i dette kapitel nærmere på, hvordan IS positionerer kvinder i den ideologiske litteratur. Da al-Qaeda historisk set kun har tiltrukket en håndfuld europæiske kvinder, er det interessant at se på, hvilke forskelle og ligheder man kan spore mellem de to bevægelseres kvindesyn. Jeg benytter mig af magasiner og ideologiske skrifter, der er publiceret af IS og al-Qaeda. Specielt fokuserer jeg på Inspire, et magasin, der er tilknyttet al-Qaeda på den arabiske halvø, Risalah, et magasin, som er tæt tilknyttet al-Nusra-fronten, al-Qaedas afdeling i Syrien, og IS' magasin, Dabiq. Jeg vil især diskutere fire forskellige roller, som IS og al-Qaeda tillægger kvinder i deres litteratur. Disse roller er migranter, husmødre, krigere og sexslaver.

Indledningsvist er det værd at nævne, at kvinder, der rejser til Syrien for at tilslutte sig IS, i medierne ofte bliver beskrevet som "jihadi-brude", "hjernevaskede" og narret med til Syrien. Dette giver dog et forenklet billede af kvinders motivation for at tilslutte sig organisationen og passer lige ind i et stereotypt vestligt billede af den

undertrykte muslimske kvinde. Selvom jeg i dette kapitel ikke vil se nærmere på kvindernes motivation, kan man observere, at kvinder altid har spillet en aktiv rolle i militante islamistiske grupper i Mellemøsten.

Historiske eksempler på kvinder, der deltog i krig, strækker sig tilbage til profetens og hans efterfølgeres tid. Blandt andet ledte Profeten Mohammeds kone, Aisha, det såkaldte "Kamelslag", og hans barnebarn, Zaynab bint Ali, kæmpede i slaget om Kerbala. Kvinder kæmpede med Muhammed eller hans efterfølgere ved at ledsage mandlige krigere, opfordre mændene til at kæmpe og ved at give medicinsk behandling.

De sidste årtier har kvinder fået en ny rolle i de militante islamistiske grupper, herunder særligt som selvmordsbombere. Det har vi for eksempel set i Palæstina, Tjetjenien og Irak.

Det er heller ikke nyt, at kvinder forlader Europa for at tilslutte sig militante islamistiske grupper i Mellemøsten. En håndfuld europæiske kvinder blev i midten af 00'erne rekrutteret for at støtte al-Qaeda i Irak. Det bedst kendte eksempel er den belgiske konvertit, Muriel Degauque, der gennemførte et selvmordsbombe-angreb i Irak i november 2005. Et mindre kendt eksempel er, at flere hundrede tyskere i slutningen af 00'erne, herunder et væsentligt antal kvinder, emigrerede til Waziristan, grænseområdet mellem Afghanistan og Pakistan, for at deltage i konflikten i Afghanistan og samtidig etablere en koloni. Her boede hele familier, som udlevede drømmen om et bedre islamistisk samfund. Mange blev dog skuffede over, hvad der ventede dem, og i 2012 kom der flere medierapporter om, at folk var vendt tilbage til Tyskland.

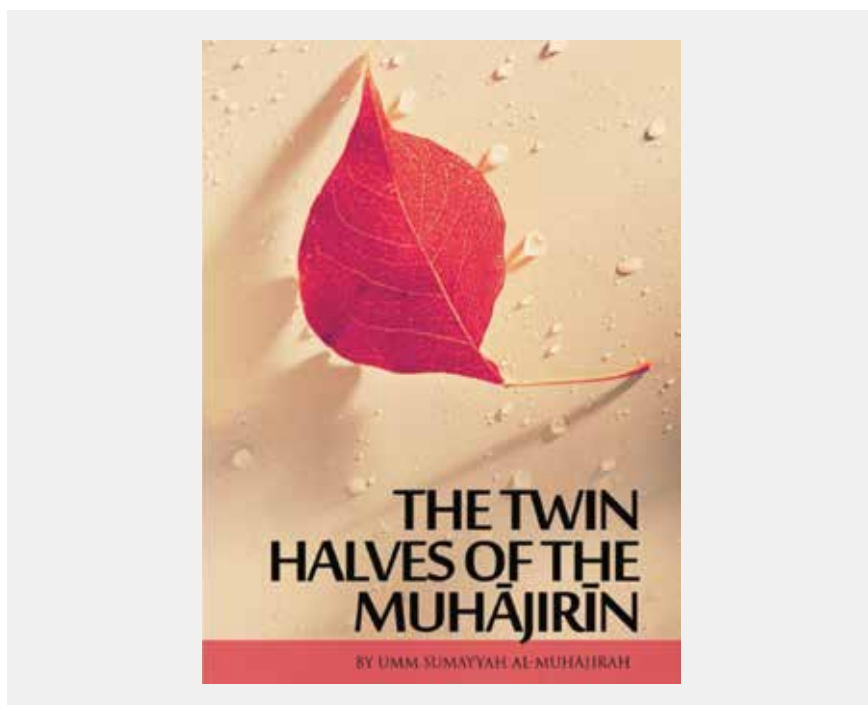
Kvinder som migranter

Den første rolle, IS tillægger kvinder i sin litteratur, er som migranter. IS har lanceret en omfattende kampagne for at opfordre kvinder til at gennemføre hijrah, migration til sit territorium. I al-Qaedas litteratur er det et gennemgående tema, at kvinden skal opfordre manden til hijrah og jihad, væbnet kamp, for at fremme Guds sag og ikke hindre hans rejse. Dog skal hun ikke selv tage med.

Første juli 2014 blev en tale med IS-leder Abu Bakr al-Baghdadi offentliggjort, hvori han opfordrede alle verdens muslimer til at gennemføre hijrah – at emigrere til Islamisk Stat – og hvor han sagde, at det var en pligt. På de sociale medier bruger kvinderne i IS-territoriet ordet "muhajirah", det arabiske ord for migrant, om sig selv. De siger, at de gennemførte hijrah, til Islamisk Stat; noget der har stor symbolsk betydning for IS' ideologi. Hijrah indikerer også rejsen, som Mohammed og hans

støtter gennemførte fra Mekka til Medina i år 622. Muslimer ser hijrah som et vendepunkt, både for udviklingen af islam og for verdenshistorien. Brugen af ordet muhajirah viser derfor i denne kontekst, at kvinderne symbolsk set opfatter sig selv som essentielle for islams fremtid, idet de emigrerer til det genoprettede muslimske kalifat.

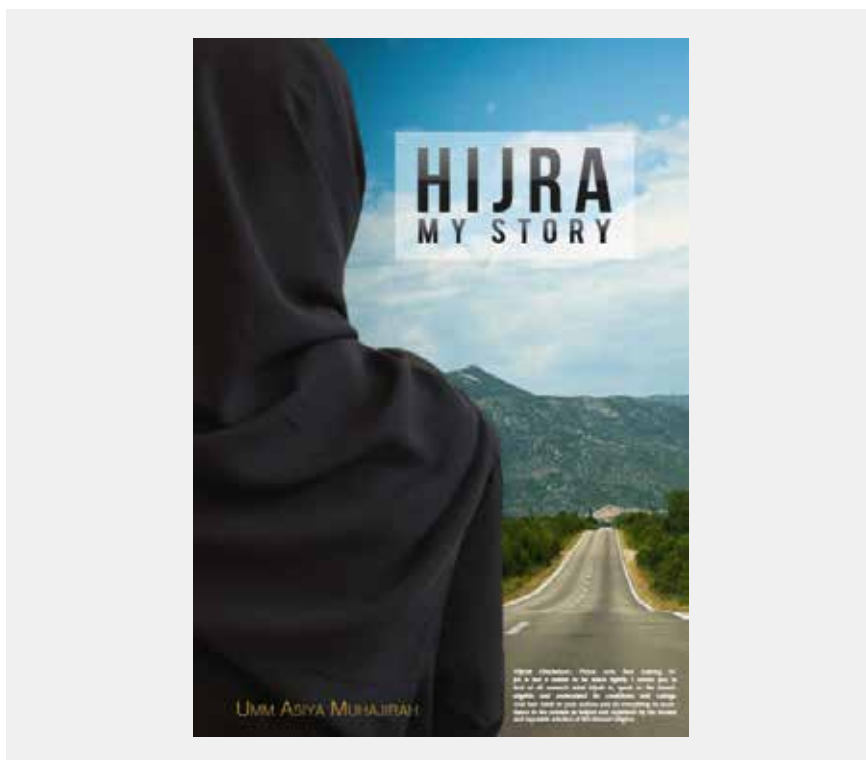
Figur 1. Artikel i Dabiq 8, der forklarer hvorfor kvinder skal emigrere til IS' territorium

For at rekruttere kvinder har IS revolutioneret de jihadistiske organisationers brug af propaganda rettet mod kvinder. Kampagnen udspiller sig i IS' egne skrifter, men dog hovedsagligt på de sociale medier, fx Tumblr og Twitter. Fra den syvende udgave af IS' propagandamagasin, Dabiq, er der en hel sektion, kaldet "til vores søstre", som diskuterer kvindelig migration og kvinders liv i IS' territorium. F.eks. fortæller enken til Amedy Coulibaly, der tog gidsler i en jødisk Kosher-butik i Frankrig i 2015, om sin migration til IS' territorium i Syrien, og om hvor lykkelig hun er for at bo i kalifatet. I 2014 blev de første blogs skrevet af kvinder, der angiveligt var i IS' territorium. Et eksempel er den nu blokerede blog, "Diary of a Muhajirah", hvor en kvinde, angiveligt fra Malaysia, fortalte om, hvordan en kvinde kan rejse til Syrien, samt hvad hun skal have med, og hvor hun svarede på læsernes mange spørgsmål. Bloggen

glorificerede billedet af livet under IS. Derudover findes der mange Twitter-konti med kvinder, som udgiver sig for at bo i IS-territorium, hvor de giver et indblik i deres nye liv. I et forsøg på at hindre IS i at foretage rekruttering på de sociale medier, forsøger Twitter at lukke kvindernes konti, men der oprettes altid nye. Den krypterede chat-tjeneste, Telegram, spiller en stadig vigtigere rolle. Her kommer kvinder i Europa i kontakt med personer i IS' territorium, hvor de får information om, hvordan de kan rejse til området. En stor gruppe europæiske kvinder samles angiveligt dagligt i et hus i Raqqa, hvor de ved hjælp af internettet forsøger at rekruttere andre kvinder. I al-Qaeda's litteratur derimod, er kvinder som migranter nærmest fraværende. Ingen af al-Qaeda's Inspire-magasiner omtaler kvinder som migranter. Det, på trods af at magasinerne indeholder interviews med mænd, der har gennemført hijrah fra Europa til fx Yemen og opfodrer andre mænd til at emigrere. Al-Qaeda understreger i sine skrifter, at jihad, i form af væbnet kamp, og hijrah primært er for mænd. Dog rejste en håndfuld kvinder, som nævnt, til Irak fra Europa i midten af 00'erne for at støtte al-Qaeda. Med undtagelse af den belgiske selvmordsbomber, Muriel Degauque, er detaljerne omkring disse personers rejse ukendte. I al-Qaeda's kvindemagasin, al-Shamikha, fra 2011, fortæller en enke efter en jihadist-kriger, at hun og hendes børn ikke rejste i krig med manden. Hun argumenterer med, at det er umuligt at tage børn og kvinder med, før manden ved, at det er muligt for dem at rejse. Der findes kun en artikel om kvinder som migranter i al-Qaeda's magasiner. Den er trykt i magasinet al-Risalah fra 2015, som er al-Nusra-frontens magasin fra al-Qaeda's syriske afdeling. Um Asiya Muhajirah skriver om sin hijrah fra England til Bilad-as Sham. Sidstnævnte betegnelse, as-Sham, bruges generelt for Stor-Syrien og inkluderer også dele af Jordan og Libanon. Kvinden angiver sig for at være konvertit, enke efter en martyr og mor til tre børn. Hun fortæller, at hun emigrerede til "as-Sham" for at bo sammen med muslimer og for at distancere sig selv og sin familie fra de vantro "kuffar". En mulig grund til, at al-Nusra-fronten har publiceret denne artikel, er, at de ønsker at konkurrere med IS om at tiltrække mandlige rekrutter. Artiklen viser også forskellen mellem IS og al-Qaeda. Kvinden, der er omtalt i magasinet, emigrerede til as-Sham, men det behøver ikke nødvendigvis at være Syrien, bare fordi hun ønsker at bo sammen med muslimer. Dette viser, at al-Nusra-fronten i modsætning til IS ikke har noget at tilbyde kvinder. Meget tyder på, at al-Nusra-fronten helst ikke ønsker, at kvinder skal tilslutte sig gruppen i Syrien. Der findes ikke noget grundlag for at tage imod kvinder eller børn, og kvinder har ingen funktion i den oprørskrig, al-Nusra-fronten fører. Giftemål vil medføre, at mændene bliver bundet til et område. Dette vil vanskeliggøre al-Nusra-frontens kamp mod Assads regime. Mens et stort antal kvinder fra hele verden siden 2013 er rejst til Syrien for at blive en del af IS, findes der ingen kendte eksempler på kvinder, der er rejst til Syrien eller til andre lande for at tilslutte sig al-Qaeda-affilierede grupper inden for de seneste år.

Figur 2. Kun én artikel i al-Qaedas magasiner diskuterer kvindelig migration

IS' kampagne for at rekruttere kvinder har givet resultater. Forskellige overslag viser, at mindst 10 procent af de personer, som er rejst til IS i Syrien og Irak fra vestlige lande, er kvinder. Dette gælder blandt andet fra de skandinaviske lande. Fra nogle lande, som fx Frankrig og England, er tallene højere. Kvinderne er enten rejst sammen med deres mand, familiemedlemmer eller en veninde. Fra Skandinavien har især mange svenske kvinder taget deres børn med. De kommer ofte fra de samme områder, som mændene også er rejst til Syrien fra.

Kvindernes rolle som migranter bliver positioneret forskelligt af IS og al-Qaeda. IS ønsker, at kvinder skal emigrere til deres territorium, og bruger mange ressourcer på at opnå dette mål. Hvis kvinder emigrerer til IS' territorium, har de mulighed for at være med til at opbygge et utopisk samfund, det nye islamiske kalifat, som mange muslimer har drømt om, siden islams guldalder sluttede i 1200-tallet. Hverken i Syrien eller andre lande, fokuserer al-Qaeda på kvindernes rolle som migranter. Udenlandske kvinder har ingen funktion i al-Nusra-frontens territorium i Syrien. Den rolle, IS tillægger kvinder, bør ikke undervurderes, hvis man vil forstå, hvorfor IS har

så stor en tiltrækningskraft på europæiske kvinder. For første gang i lang tid har kvinder mulighed for at have en vigtig funktion i forbindelse med opnåelse af drømmen om kalifatet.

Husmor-kvinden

Selvom al-Qaeda ikke opfordrer kvinder til at emigrere til et territorium, tillægges kvinderne en vigtig rolle i kampen for at opnå organisationens mål: som en dydig husmor, der opfordrer og støtter sin mand i at deltage i jihad og som opdrager sine børn godt, således at de i fremtiden også griber til våben for islams sag. Synspunktet deles af IS. Både IS' og al-Qaedas skrifter viser, at begge organisationer mener, at kvindens primære rolle er i hjemmet som en god husmor. Kvinderne er ikke nødvendigvis enige i at blive tildelt denne rolle, og kvindens rolle i al-Qaeda har de sidste ti år været genstand for debat i organisationen.

Førende al-Qaeda-lærde ledere har diskuteret kvindens rolle flere gange. I en fatwa, en religiøs erklæring, fra 1996, understreger Bin Laden, at kvinder spiller en vigtig rolle som støtter, facilitatorer, og sidst, men ikke mindst, når de opfordrer deres mænd og sønner til at gennemføre jihad. Bin Laden skriver:

” Vore kvinder har vist et enormt eksempel på generøsitet over for Allahs sag. De motiverede og opfordrede deres sønner, brødre og mænd til at kæmpe – for Allahs sag – i Afghanistan, Bosnien-Herzegovina, Tjetjenien og i andre lande. ”

I 2008 udtalte Ayman al-Zawahiri, al-Qaedas nuværende leder, i et radioprogram, at kvindernes rolle i jihad er begrænset til at tage vare på hjemmet, og at kvinder ikke har en plads i den globale jihad. Snarere mente han, at succesfuld kamp afhænger af ikke-militær støtte fra kvinderne, for eksempel ved at opfordre familiemedlemmer til at deltage i kamp, som mødre til den nye generation og som koner til krigerne. Kvindelige al-Qaeda-støtter var ikke enige med al-Zawahiris udsagn om, at kvinders rolle var begrænset til hjemmet. Efterfølgende var der stor diskussion om udtalelsen på de jihadistiske internetfora. Kvindelige jihadister var skuffede og sårede over, at de ikke fik lov til at kæmpe ligesom mændene. Dette viser en begyndende kvindekamp i al-Qaeda, hvor den yngre generation af kvinder er uenig med den ældre generation af lærde ledere i bevægelsen. Som reaktion på uenighederne offentliggjorde al-Zawahiris hustru, Umayma Hassan Ahmed Muhammad Hassan, i 2009, et åbent brev til "de muslimske søstre", hvor hun støttede sin ægtemands holdning om, at

kvindernes vigtigste rolle er at være gode koner, der støtter deres mænd og opdrager den næste generation af krigere. Men Umayma skrev også direkte, at kvinder kan deltage i kamp, endda i martyroperationer. I juni 2012 kom Umayma Hassan med et nyt brev, hvor hun henvendte sig til muslimske kvinder efter revolutionerne i Mellemøsten. Her anbefalede hun "søstre" at opdrage deres sønner til at elske jihad og martyrdom, uden dog at nævne kamp.

Holdningen til kvindens rolle bliver gentaget i nyere skrifter fra al-Qaeda og diskuteres flere gange i magasinet Inspire. Igen bliver kvindernes rolle reduceret til at sende mænd og sønner af sted for at føre jihad for det globale muslimske samfund, umma. Eksemplerne viser, at kvindernes rolle er et vigtigt diskussionsemne for al-Qaeda. På trods af debatterne er der ingen tvivl om, at kvindens opgave primært er at være derhjemme.

IS' skrifter viser, at bevægelsen har samme holdning til kvindens rolle som al-Qaeda. Hendes rolle er begrænset til hjemmet, som en god kone og mor. I Dabiq 12 skriver Umm Summayyah al-Muhajirah, at kvinden gennemfører jihad, når hun venter tålmodigt på, at hendes mand skal komme hjem fra krigen, beder for ham og opdrager hans børn. Kvinden kan kun kæmpe, hvis hun selv bliver angrebet. Al-Muhajirah understreger, at kvindens rolle er at bygge den nye umma, producere mænd og sende dem ud i krigen. Artiklen argumenterer med, at dette er lige så vigtigt som at deltage aktivt i krig, og at kvindens våben er god opførsel og viden om religion. For at have nok religiøs kundskab til at opdrage deres børn godt anbefaler Dabiq, at kvinder benytter sig af de mange kurser, som IS tilbyder, om den islamiske lovgivning, sharia. På de sociale medier beskriver kvinder i IS' territorium livet som husmor. Når kvinder ankommer til IS' territorium, bliver de placeret i et kvindehus, kaldet "al-maqqar", hvor det forventes, at de skal gifte sig med en IS-kriger. Efter at de er blevet gift, tilbringer de deres daglige liv med at lave mad, lære arabisk og være sammen med andre migranter. Kvinden får kun mulighed for at forlade sit hjem ifølge med sin beskytter, en Mahram, en mandlig slægtning eller sin ægtemand. En artikel i IS Dabiq 13 forklarer, at hvis kvinden bliver enke, skal hun overholde sørgeperioden – kaldet "Iddah-perioden" – på fire måneder og ti dage. Når Iddah-perioden er forbi, forventes det, at kvinden skal slutte sin sørgeperiode. Det fremgår indirekte, at hun skal giftes igen.

Kvindens rolle bliver også diskuteret i dokumentet, "Kvinder i den Islamiske Stat", som blev offentliggjort på jihadistiske netfora i januar 2015. Manifestet angiver, at det ikke er et officielt dokument fra IS, men at det er lavet af støtter i Al-Khanassa-brigaden. Al-Khanassa-brigaden er navnet på IS' kvindelige moralpoliti. Dokumentet

understreger, at kvindens rolle primært er i hjemmet og begynder, når hun gifter sig. Ægteskab er tilladt fra ni-årsalderen. Da gode mødre ikke kan være uvidende, introducerer dokumentet obligatorisk uddannelse for piger mellem syv og 15 år. Der findes kun nogle få undtagelser, hvor kvinden får en anden rolle uden for hjemmet: hvis hun læser teologi, hvis hun er læge eller lærer, eller hvis der kommer en fatwa, der siger, at situationen i forhold til ummaen er så desperat, at kvinden skal kæmpe. Interessant nok foreslår dokumentet også et system for at passe børnene, hvis moren bliver nødt til at arbejde.

IS og al-Qaeda deler synet på kvindens rolle som husmor. Begge mener, at kvindens opgave primært er at gifte sig, føde børn og opfodre deres sønner og mænd til at kæmpe for Guds sag. Hun skal selv have stor viden om religion, eftersom hun er ansvarlig for at viderebringe denne viden til sine børn, således at de til sidst griber til våben for at fremme deres religion.

Figur 3. På trods af billeder som dette har IS' kvinder en begrænset rolle i kamp.

Undtaget er kvinder i IS' moralpoliti

Kvindelige krigere

På de sociale medier publiceres der af og til billeder af kvinder i IS' territorium med en Kalashnikov i hånden. Dette giver et forkert billede. Som forrige afsnit viser, har kvinder en begrænset rolle i kampen i IS. Al-Qaedas ideologi udelukker som udgangspunkt også kvinder fra deltagelse i operativ kamp. Der findes dog historiske undtagelser.

Selvom kvinder ikke spiller en rolle i operativ kamp i IS, arbejder der ugifte kvinder i kvindebrigaden, al-Ketibet al-Khanassa, en del af IS' moralpoliti, al-Hisbah, i storbyer som Raqqa i Syrien. Navnet al-Khanassa er ikke tilfældigt. Al-Khanassa var en arabisk poet i det syvende århundrede, som blev muslim. I sine digte glorificerede hun sin brors død i et slag, og opfordrede alle sine sønner til at udkæmpe jihad. Når de så blev dræbt, sagde hun, at hun ikke ville sørge, men fejre deres martyrskab. Kvinderne i moralpolitiet bliver oplært i en måned, blandt andet for at lære at håndtere våben. Interessant nok diskuteres denne brigade ikke i IS' ideologiske litteratur. Ifølge udtalelser til medierne fra tidligere kvindelige medlemmer af gruppen er opgaverne at sikre, at kvinderne i Raqqa er tildækket i offentligheden, at de ikke bruger højhælede sko, og at de er akkompagneret af en mand. Det rapporteres også, at de har en speciel rolle i at vogte over nye udenlandske kvinder, som kommer til territoriet.

Selvom al-Qaedas ideologi udelukker kvinder fra operativ kamp, findes der eksempler på lokale tilpasninger. Bl.a. startede kvinder med at gennemføre selvmordsbombeaktioner under ledelse af al-Qaedas leder i Irak, Abu Mushab al-Zarqawi. Eksemplet er interessant, fordi al-Qaeda i Irak var forløberen til dagens IS. Kvinder gennemførte selvmordsbombeangreb for al-Qaeda mellem 2005 og 2010, hvoraf de fleste af angrebene blev gennemført i 2008. Dengang blev en sjettedel af angrebene gennemført af kvinder. En gennemgang af kvindernes biografier viser, at mange af kvinderne var enker efter dræbte al-Qaeda-krigere i Irak. Deres ønske om hævn, økonomiske vanskeligheder eller traumer kan have været årsag til, at de blev rekrutteret.

Der findes forskellige årsager til, at al-Qaeda i Irak har brugt kvindelige selvmordsbombere, selvom det strider mod gruppens ideologi. En forklaring findes hos al-Qaedas tidligere leder i Irak, al-Zarqawi, der udtalte, at "krigen er startet ... Hvis I (muslimske mænd) skal være ridderlige riddere i denne krig (fursan al-harb), så gør plads til kvinder for at kæmpe den. Ja, min Gud, mænd har mistet deres manddom." Dette kan have været en måde at opfordre mænd, som endnu ikke havde grebet til våben, til at kæmpe. Når det er sagt, var 2008 det store år for kvindelige selvmordsbombere i Irak. Dette var to år efter, at al-Zarqawi blev dræbt af et amerikansk bombefly. Bevægelsen havde da store vanskeligheder. Dens nye leder, Abu Omar al-Baghdadi, som ikke må forveksles med den nuværende IS-leder, forsøgte, men mislykkedes i at videreudvikle al-Zarqawis statsprojekt. Gruppen havde økonomiske problemer, og fremmedkrigerne, som tidligere havde gennemført mange selvmordsbombeaktioner, var holdt op med at komme på grund af en bedre kontrol ved den syrisk-irakiske grænse. Derudover blev stadig stærkere virkemidler taget i brug for at hindre al-Qaedas krigsførelse og selvmordsbombeangreb i Irak. Under disse forhold

var det nemmere for kvinder at gennemføre angreb, da kvinder traditionelt ikke blev mistænkt. Kvinder blev dog aldrig integreret i al-Qaedas lederskabsstruktur. Efter 2010 findes der ingen eksempler på kvindelige selvmordsbombere i Irak. Forklaringen er kompleks og må også ses i lyset af et skiftende konfliktbillede, eftersom USA gradvist reducerede sit nærvær i landet og trak sig formelt ud i 2011.

IS i Syrien og Irak, som udspringer af al-Qaeda i Irak, har derimod ikke brugt kvinder som selvmordsbombere. Det skal dog nævnes, at der findes undtagelser i andre IS-provinser. I Nigeria gennemfører kvinder selvmordsbombeangreb for Boko Haram, som nu har erklæret sit tilhørsforhold til IS. Årsagen til, at IS i Syrien og Irak ikke bruger kvindelige selvmordsbombere, er sandsynligvis, at kvinders primære rolle i IS er at opbygge det islamiske kalifat ved at opfostre den nye generation af krigere. Både de sociale medier og interviews i medierne viser, at fremmedkrigere er frustrerede over manglen på kvinder. Ægteskab mellem fremmedkrigere og syrere forekommer. Det rapporteres, at syriske kvinder ofte bliver tvunget ind i disse ægteskaber. IS ønsker, at fremmedkrigere skal gifte sig med syrere for at blande sig med civilbefolkningen og få en lokal tilknytning til området. En europæisk fremmedkriger i Syrien foretrækker derimod at gifte sig med en europæisk kvinde, hvilket delvis forklarer IS' omfattende rekruttering af udenlandske kvinder. Eftersom antallet af kvinder er så lavt, vil kvinder bidrage mere til at opbygge kalifatet i sin helhed ved at gifte sig med en IS-kriger og føde hans barn, end ved at dø i væbnet kamp.

Selvom IS ikke benytter kvindelige selvmordsbombere, anerkender de kvinder, som gennemfører angreb. Et interessant eksempel er San Bernardino-angrebet i Californien i USA. I magasinet Dabiq hyldes både Syed Rizwan Farook og hans kone, Tashfeen Malik, der gennemførte angrebet, som dræbte 14 mennesker. Dabiq fortæller, at angrebet var unikt, fordi Malik gennemførte det sammen med sin kone på trods af, at jihad ikke er obligatorisk for hende. Magasinet argumenterer for, at konen ikke ønskede at miste muligheden for shahadah, at blive martyr. På trods af at kvinden, af andre kilder, beskrives som den mest aktive i handlingen, bliver hun i Dabiq reduceret til en, der følger sin mand.

Al-Qaedas skrifter hylder også kvinder, der har grebet til våben for islams sag. De bruger det som en opfordring til muslimske mænd om at gribe til våben. Magasinet Inspire nævner fx den amerikanske konvertit, LaRose, omtalt som "Jihad Jane", der blev arresteret i 2009, anklaget for planer om at dræbe den svenske tegner Lars Vilks, og den britiske kvinde, Roshonara Choudhry, der angreb parlamentsmedlemmet Stephen Timms i 2010. Choudhry nævnes i den fjerde udgave af magasinet Inspire i en opfordring til muslimske mænd:

”

En kvinde har vist ummaens mænd vejen til jihad. En kvinde, mine brødre. Mænd, I skal alle skamme jer over at sidde på jeres hænder, mens en af vores kvinder har gennemført individuel jihad. Hun følte ganske enkelt kaldet til at gennemføre det, fordi vores mænd gav alt for mange grunde til at afstå fra det. ”

På trods af at kvinder som udgangspunkt ekskluderes fra kamp af både al-Qaeda og IS, kan der opstå behov for lokale tilpasninger. Dette er specielt tydeligt med forløberen til IS, al-Qaeda i Irak, hvor kvinder spillede en vigtig rolle som selvmordsbombere. Al-Qaeda fordømmer heller ikke kvinder, som gennemfører angreb på egen hånd. Derimod bruger de dem i deres ideologiske skrifter til at opfodre mænd til at gøre det samme. I dagens IS kan kvinder bedre opnå kalifatets målsætning gennem at være husmødre og føde nye borgere end gennem deltagelse i krige. Selv om IS ikke ønsker, at kvinder skal kæmpe, viser eksemplet med Tashfeen Malik, at de anerkender kvinder, som selv griber til våben for at fremme ummaens sag.

Kvinder som sexslaver

IS er blevet berygtet for at tage kvinder, de definerer som afgudsdyrkere og vantro, som sexslaver. Dette har især ramt den kurdiske minoritetsgruppe, yazidierne, voldsomt. Der findes ikke noget lignede eksempel fra al-Qaeda, hverken på det ideologiske plan eller i historiske eksempler. Temaet er helt fraværende i al-Qaedas ideologiske skrifter, men de fordømmer det heller ikke. Dette er interessant, fordi al-Qaeda i sine ideologiske skrifter ofte kritiserer IS' brutalitet. I de ideologiske skrifter forklarer IS nøje, hvorfor det er lovligt, ifølge sharia-loven, at tage kvindelige slaver.

I august 2014 angreb IS Sinjar-bjerget i Irak og tog tusindvis af yazidi-kvinder som slaver. Yazidierne tror kun på én gud og syv engle, som ledes af englen Malek Taus. Flere kristne og muslimske grupper har kaldt yazidierne "djævledyrkere", fordi læren om Malek Taus har lighedstræk med islamiske og kristne traditioner om djævelen. Øjenvidneberetninger fra yazidi-kvinder, der er flygtet fra IS, viser, at IS enten gav yazidi-kvindene som gave til lokale eller udenlandske IS-krigere eller systematisk solgte dem. Lokale IS-kommandører instruerede IS' krigere i at inspicere og vælge piger "til ægteskab". Kvinderne blev så tvunget til at gifte sig med krigere, hvorefter de blev udsat for brutale seksuelle overgreb.

Dabiq indeholder to artikler, hvor IS, med referencer til religiøse skrifter, forklarer, hvorfor det er rigtigt og en religiøs pligt at tage yazidierne som slaver. Den første tekst i Dabiq 4 argumenterer for, at kalifatets sharia-studerende har afgjort, at yazidierne

er mushrikin, afgudsdyrkere. De citerer koranen, som fortæller, at mushrikin skal dræbes eller fanges. Teksten argumenter med, at muslimer på dommedag vil skulle stå til ansvar for deres manglende evne til at dræbe afgudsdyrkere, dog primært mændene. Kvinder derimod skal tages som slaver. Slaveri, herunder især at en slavekvinde føder sin ejers barn, er et af tegnene på, at dommedag nærmer sig. Apokalyptiske fortællinger, der er tegn på verdens undergang, er generelt en vigtig del af IS' ideologi. Flere kendte islamiske teologer, blandt andet Ibn Rajab al-Hanbali, citeres for at forklare, at hvis kvinderne føder deres ejers barn, så bliver barnet frit og får samme status som sin far. Slaveriet er dermed en måde at udrydde yazidierne på og sørge for, at det afkom, der bliver født i slaveri, bliver retledte muslimer. Det er værd at nævne, at flere vidneberetninger peger på, at yazidi-kvinder bliver tvunget til at indtage præventionsmidler for at hindre graviditet. Dette viser forskellen mellem ideologiske perspektiver og faktiske hændelser.

Figur 4. I Dabiq 9 bruger IS teologiske argumenter for at forklare, hvorfor det er en religiøs pligt at tage slaver

Dabiq argumenter med, at fravær af slaveri i den verdslige verden har medført, at mange mænd begår synd. Mænd, der ikke har mulighed for at gifte sig, bliver omgivet af fristelser. Hvis en mand derimod tager en slave som konkubine, er forholdet lovligt. Artiklen konkluderer, at slaveri er et vigtigt aspekt af sharia-loven, og de, som ikke støtter dette, anerkender ikke sharia-loven, og dermed er de fravigere fra islam. I den anden artikel i Dabiq 9 forsøger magasinet over seks sider at overbevise læseren om, at Saby – det at tage vantro slaver gennem krig er rigtigt. Sandsynligvis er dette for at besvare den massive kritik, gruppen har fået pga. de kvindelige slaver, også fra IS' egne støtter. Dabiq henviser til de vantros medier, som kalder slaveriet voldtægt. Ved ikke at specificere, hvad IS mener med vantro, åbner de op for, at alle krigsfanger kan tages som slaver. Magasinet argumenterer med, at vigtige historiske personer i islam, fx profeten Mohammed, tog slavekvinder som konkubiner. Det hævder også, at slavekvinderne har rettigheder; fx er det ulovligt at skille et barn fra dets mor. Dabiq argumenter med, at hovedgrunden til at kvinder tages som slaver, er, at de reddes fra vantroskab, og de ønsker, at kvinderne skal finde vejen til den sande islam. De nævner flere eksempler på yazidi-kvinder, der er konverteret. Dette er derfor en måde at ekspandere islam som religion og udrydde djævledyrkerne på.

Gennem brug af teologiske argumenter kan IS overbevise sin målgruppe om, at de tjener guds sag ved at tage yazidi-kvinderne som slaver. Slaveriet vil ikke ramme de europæiske muslimske kvindelige IS-rekrutter, fordi de er sande muslimer, og det er ulovligt at tage muslimer som slaver. IS' fremstilling af yazidi-kvinder som slaveherrens ejendom tiltrækker sandsynligvis også mænd til gruppen, som ikke har økonomiske muligheder for at gifte sig på vanlig måde.

Al-Qaeda og Islamisk Stats kvindesyn

Dette kapitel har sammenlignet IS og al-Qaedas positionering af kvinder i deres ideologiske litteratur. Begge bevægelser deler den opfattelse, at kvindens primære opgave er at være en god husmor, som skal støtte sin mand i væbnet jihad og opdrage sine sønner i troen, således at de også griber til våben for at fremme islams sag. Al-Qaeda og IS har derimod forskellige syn på kvinder som migranter. I modsætning til IS, som lægger vægt på, at kvinden både har pligt og ret til at være migrant, hævder al-Qaeda, at migration er mandens opgave. I al-Qaedas afdeling, al-Nusra-fronten i dagens Syrien, findes der intet grundlag for at modtage kvinder. For IS spiller kvindelige migranter en vigtig rolle i bevægelsens territorielle statsbygningsprojekt.

Ingen af bevægelserne ønsker som udgangspunkt, at kvinder skal optræde som krigere, men der findes undtagelser. Begge bevægelser har hyldet kvinder, som har gennemført terrorangreb i deres propagandamateriale, på trods af at de begge gør det tydeligt, at det ikke er obligatorisk for kvinden. Kvindelige terrorangreb bruges som en opfordring til mænd om at gøre det samme. Al-Qaeda i Irak så også en fordel ved kvindelige selvmordsbombeangreb i en periode, hvor bevægelsen var svækket, og kvinder havde andre spillerum end mænd. Dette viser, at al-Qaedas ideologi, der som udgangspunkt forbyder kvinder at deltage i operativ kamp, kan tilpasses lokale behov. Til trods for at al-Qaeda i Irak var forløberen for dagens IS, findes der ingen eksempler på kvindelige IS-selvmordsbombere i Syrien og Irak, eller på at kvinder spiller en rolle i operativ kamp. Derimod deltager ugifte kvinder i IS' moralpoliti. Dette kan forklares med, at kvinder i dag tjener IS' kamp bedst ved at være med til at opbygge det nye kalifat som koner og mødre. Behovet kan forandres, hvis IS mister sit territoriale fodfæste. Dette kan åbne op for, at kvinder i fremtiden vil tjene kalifatet bedst ved fx at være selvmordsbombere.

Den største forskel mellem IS og al-Qaeda er mandens ret til at tage kvinder som slaver. Mens IS bruger teologiske argumenter for at forsvare, at det er rigtig at tage kvinder, de definerer som afgudsdyrkere, som slaver, nævner al-Qaeda ikke emnet. IS praler i sit propagandamateriale af, at slaver er et vigtigt grundprincip i sharia-loven. Historierne om kvindelige sexslaver spiller utvivlsomt en vigtig rolle i IS' egen rekrutteringsstrategi. IS' positionering af kvinder som potentielle slaver, er ikke nødvendigvis i konflikt med kvindens rolle som dydig hustru. Målet med begge roller er, at kvinderne skal føde nye indbyggere til kalifatet, og at kalifatet skal ekspandere. Ved at fremstille yazidierne som djævledyrkere som gode muslimer, ifølge IS' ideologi, har en pligt til at udrydde, kan IS overbevise sine støtter om, at det er rigtigt at tage dem som slaver. En kvindelig yazidi-slave vil forhåbentlig konvertere, og hendes børn vil blive muslimer. Dermed vil IS udrydde djævledyrkerne. Budskabet bliver forstærket af, at kvindelige slaver også spiller ind i IS' apokalyptiske fortællinger om dommedag. Den dydige hustrurole derimod kan kun indtages af en god sunni-muslimsk kvinde. Det er ulovligt at tage en muslimsk kvinde som slave. Det er kvindens pligt, som en god muslim, at emigrere til kalifatet, hvor hun bliver tillagt en vigtig rolle i opbygningen af det nye utopiske samfund. Disse faktorer kan forklare, hvorfor europæiske muslimske kvinder vælger at tilslutte sig en gruppe som IS, som er berygtet for at gennemføre brutale overgreb mod kvinder.

BOGENS FORFATTERE

Lars Erslev Andersen, seniorforsker, DIIS

Brynjar Lia, professor, Universitetet i Oslo

Jakob Skovgaard-Petersen, professor, Københavns Universitet

Mona Kanwal Sheikh, seniorforsker, DIIS

Maria-Louise Clausen, postdoc, DIIS

Manni Crone, seniorforsker, DIIS

Flemming Splidsboel Hansen, seniorforsker, DIIS

Simone Molin Friis, ph.d.-studerende, Københavns Universitet

Tobias Gemmerli, cand. scient. pol, DIIS

Maja Touzari Greenwood, ph.d.-studerende, DIIS

Andrea Aasgaard, studerende på Mellemøststudier, Lunds Universitet

I skyggen af Vestens krig mod Islamisk Stat foregår der en magtkamp mellem IS, al-Qaeda og lokale jihadist-grupper. Siden Islamisk Stat brød frem, har medierne konstant berettet om kalifatets ekspansion, brutale fremfærd og nu også om dets stigende vanskeligheder. Den tidligere så prominente fjende al-Qaeda er trådt i baggrunden.

Men både i Islamisk Stats arnesteder i Irak og Syrien samt i Nordafrika, Yemen, Afghanistan og Pakistan kæmper de to jihadist-grupper en magtkamp. Det er såvel en ideologisk kamp om definitionen af den globale jihad som helt konkrete kampe om at vinde lokalbefolkningernes opbakning ved for eksempel at skaffe dem mad og benzin.

Denne bog ser nærmere på fragmenteringen af den globale jihad. DIIS har bedt en række forskere fra Danmark og Norge om at gå bagom det flygtige medie-billede af enkeltstående begivenheder og undersøge, hvordan den voldelige jihadisme udvikler sig globalt netop nu i eftersommeren 2016.

Bogen handler om både al-Qaeda og IS; om deres forskelle, ligheder og indbyrdes forhold. Den analyserer, hvordan de to gruppers aktuelle rivalisering udspiller sig i et globalt perspektiv, når det gælder ideologi, mediestrategi, fremmedkrigere og kvinder.

